

VILJANDI KIHELKOND JA VABADUSE RISTI VENNAD

Jaak Pihlak, Viljandi Muuseumi direktor

Käesolev kirjutis on üheteistkümnes sarjast, mis on pühendatud Viljandimaaga seotud Vabaduse Risti kavaleridele. Artiklite aluseks on kihelkondlik jaotus. Seni on ilmunud ülevaated Kõpu, Tarvastu, Paistu, Karksi, Kolga-Jaani, Suure-Jaani, Halliste, Pilstivere, Põltsamaa ja Helme kihelkonnaga seotud ristivendadest (VMA 1998–2007). Järgnevalt käsitletakse mehi, kellel oli kokkupuuteid Viljandi kihelkonnaga.

Vabaduse Rist (VR) ehk rahvapäraselt Vabadusrist on Eesti riiklik teenetemärk, mida annetas Vabariigi Valitsus Vabadussõjas osutatud sõjaliste teenete, lahingutes üles näidatud isikliku vapruste ja mitmesuguste tsiviilteenete (*resp* kodanliste teenete) eest. Samuti anti see kõrge orden Verduni linnale ning Prantsuse, Inglise ja Itaalia Tundmatule Sõdurile. Lisaks on Vabaduse Rist määratud 1924. aasta 1. detsembri mässu mahasurumisel silma paistnud 10 mehele.

Välismaalastele annetati Vabaduse Riste nii Vabadussõja ajal osutatud teenete kui Eesti sõjajärgsele rahvusvahelisele tunnustamisele kaasaaitamise eest.

Aastatel 1919–1925 jagati üldse kokku 3224 Vabaduse Risti (ET 2001: 395). Ordeni tegelikke saajaid oli aga natuke vähem, 3132, sest mitmele mehele on antud kaks või isegi kolm Vabaduse Risti. Eesti kodanikeks arvati neist 2076 isikut, kellele annetati 2151 teenetemärki. Ülejäänud 1056 olid arvatud välismaalasteks ja nemad pälvisid 1073 Vabaduse Risti (EVRKR 2004: 7). Tänapäevaks on otsene seos selle teenetemärgi kandjatega katkenud, sest 6. oktoobril 2000 suri Karl Jaanus, viimane Vabaduse Risti kavaler. Ta maeti sõjaväeliste austusavalduste saatel Pilstivere kalmistule.

Nimetatud ordeni pälvinud Eesti kodanikest üle 300 pärines ajalooliselt Viljandimaalt, mille koosseisu veel Vabadussõja ajal kuulus tervikuna Helme kihelkond. Kui siia hulka arvata ka endise Pärnumaa Halliste ja Karksi kihelkond, mis praegu on Viljandimaa osad, kasvab arv oluliselt. Lisanduvad veel need, kes hiljem sidusid oma elu selle kandiga, olid siin teenistuses või puhkavad Viljandimaa mullas (EVRKR 2004: 9).

Et järgnevas loos on tegemist isikutega, kel oli sõjaväeline aukraad, ei saa ilma väikese selgituseta. Vabadussõja ajal kasutati üldiselt tsaaririigiagset aastmestikku. Suuremad muudatused leidsid aset alles

rahuajal. Nii nimetati näiteks 1922. aasta novembris senised polkovnikud ümber kolonelleideks ja alampolkovnikutest said kolonelleitnandid, juurde loodi majori auaste. Ühtlasi nimetati polgud rügementideks ja roodud kompaniideks. Jaanuarist 1924 kaotati alamkapteni auaste, nimetades see ümber kapteni aukraadiks. Ühtlasi ülendati kõik aktiivteenistuses olevad lipnikud nooremleitnantideks (RT 1922, nr 139: 675; RT 1924, nr 37/38: 298). Oluline muudatus reakoosseisu aastmestikus tehti veel 1939. aastal, kui allohvitserkonna puhul võeti kasutusele mõisted seersant ja veebel (EETK 1940: 74). Viimane iseseisvusaegne olulisem muudatus aukraadide asjus leidis aset vahetult enne Nõukogude okupatsiooni. Sõjavägede Ülemjuhataja otsusega aprillist 1940 ülendati ühe astme võrra kõik aktiivteenistuses, reservis või erus olevad allohvitserid ja sõdurid, Vabaduse Risti kavalerid (ERA, f. 673, n. 2, s. 764, l. 6).

Viljandi piirkond kuulus enne maa ristiusustamist Sakala muinasmaakonda. Viljandi kirikukihelkond on kujunenud juba 13. sajandi algul, kirjalikes allikates esimest korda mainitud 1234. aastal. Teadmata on, millal seni eraldi tegutsenud Viljandi linna- ja maakogudus üheks liideti. Uuesti lahutati nad 1861. aastal ning linnakogudus jäi tegutsema senisesse Viljandi Jaani kirikusse. Maakogudus ehitas endale Pauluse kiriku, mis õnnistati sisse 1866. aastal. Sajandeid kuulus Viljandi kihelkonna koosseisu ka Kõpu kogudus, mis sai iseseisvaks kihelkonnaks alles 1911. aastal (EE X 1998: 422).

Käesolevas artiklis Kõpuga seotud kavalerid käsitlemist ei leia, sest nende elulood on ilmunud juba sarja esimeses kirjutises. Viljandi linnaga ühenduses olevate ristimeeste elukäik leiab aga kajastamist järgmises artiklis.

Lisaks Viljandi Pauluse kirikule, mis püstitati linnast välja Viljandi mõisa maale, oli ka õigeusulistel oma kirik. See puidust pühakoda ehitati 1847. aastal samuti Viljandi mõisa territooriumile. Kirikuhoone, mis paiknes praeguse Vabaduse platsi vastas, SEB panga hoone kohal, lammutati 1959. aastal. Ajutisena mõeldud kiriku asemele plaaniti küll rajada kivihoone, kuid Viljandi sakslaste vastuseisu ning Tänassilma apostliku õigeusu koguduse eraldumise tõttu 1894. aastal jäigi see ehitamata (SK 2006: 159–162).

Lühidalt ka Viljandi kihelkonna haldusjaotusest 19. ja 20. sajandil. Aastal 1866 võeti vastu vallaseadus ja senistest kogukondlikest mõisavaldadest said omavalitsuslikud haldusüksused. 19. sajandi keskel asus

kihelkonna alal 10 omavalitsust: Päre, Pärsti, Uue-Võidu (ka Karula), Uusna, Vana-Tänassilma, Vana-Võidu, Viiratsi, Viljandi ja Valgita vald ning Viljandi kirikuvald. Neist Valgita vald liideti 1893. aastal Uue-Võidu vallaga ning Viljandi kirikuvald Pärsti vallaga.

Keeruline oli vallapiiridega, sest tihti jagunesid vallad mitmesse ossa. Nii näiteks oli Vana-Võidu vald kolmes tükis ja Viljandi vald lausa viies eraldi osas. Tihti ületasid vallad ka kihelkonnapiire. Näiteks Vana-Võidu valla kaks eraldi paiknevat tükki, Oiu küla ja Oja talu, ulatusid Kolga-Jaani kihelkonna territooriumile. Samuti ulatus osaliselt Kolga-Jaani kihelkonda Uue-Võidu valla idapoolne ots Parika küla ja Kalle karjamõisaga. Viljandi valla Vanamõisa küla oli jällegi Suure-Jaani kihelkonna alal.

Kuid oli ka vastupidiseid olukordi. Nii näiteks küündisid Viljandi kihelkonna territooriumile Sürgavere valla lõunapoolne osa Kookla, Pilustvere ja Võistre küla ning Sürgavere raudteejaamaga ning Olustvere valla Auksi küla, mis olid Suure-Jaani kihelkonna vallad (Viljandimaa kaart. EKS Kodu-uurimise toimkond 1935).

Enne iseseisvusaega asus Viljandi kihelkonna alal lahustükina Kõpu kihelkonna Puiatu valla Pinska karjamõis.

Märkimisväärne on seegi, et Viljandi kihelkonnas oli enne Eesti iseseisvumist 31 mõisat ja karjamõisat (EAA andmebaas: Eesti ala mõisate register).

Suurem muudatus kihelkonna haldusjaotuses toimus Vabadussõja ajal märtsis 1919. Seni Viljandi valla koosseisu kuulunud Kivistiku ühes mäepealse rajooniga, Uue tänava piirkond, Tallinna tänav koos Riia maanteele viiva teega ning Viljandi mõis hoonete ning surnuaia ja vaksali vahelise rajooniga ühendati Viljandi linnaga. Ka Pärsti valla alad Kõstrimaa ja Kiriku küla, mida tänapäeval tuntakse üldnimega Kantreküla, liideti Viljandi linnaga (ERA, f. 31, n. 1, s. 19, l. 178–179).

Järgmine oluline haldusmuudatus leidis kihelkonnas aset aprillis 1934, kui Viiratsi vald ühendati Viljandi vallaga (RT 1934, nr 26: 424).

Pärast omavalitsuste reformi, aprillist 1939 jäid Viljandi kihelkonna alale Raudna, Tänassilma ja Viljandi vald. Olgu märgitud, et Raudna vallast oli vaid Päre valla osa Viljandi kihelkonnas (Uuet 2002: 69–70).

Nõukogude okupatsiooni ajal pärast Teist maailmasõda hävitati senine haldusjaotus täielikult. Septembris 1945 moodustati Raudna valla territooriumil kolm külanõukogu, millest Heimtali külanõukogu haaras ka endise Viljandi kihelkonna Päre valla alad. Tänassilma valla aladel loodi Kalmetu ja Valma külanõukogu ning Viljandi vallas Pinska,

Pärsti, Saarepeedi, Tobra-Selja, Uusna ja Verilaske külanõukogu. Esialgu jäid siiski alles ka vallad (Uuet 2002: 116–117).

Septembris 1950 likvideeriti maakonnad ja vallad ning asutati arvu-
kalt rajoonid ja külanõukogusid. Vastsündinud Viljandi rajooni koos-
seisu läks üheksa Viljandi kihelkonna aladel asunud külanõukogu.

Väärrib märkimist, et aastatel 1952–1953 oli Viljandi rajoon Pärnu
oblasti osa.

1954. aasta juunis oli järgmine reorganiseerimine, kui vähendati
külanõukogude arvu. Nii jäid Viljandi rajoonis Viljandi kihelkonna ala-
le alles Kalmetu, Pärsti, Saarepeedi, Uusna ja Valma külanõukogu.

Septembris 1960 ühendati Kalmetu ja Valma ühtseks Tănassilma
külanõukoguks. Märtsis 1973 likvideeriti Tănassilma külanõukogu
ja selle Viljandi kihelkonda jääv ala liideti Uusna külanõukoguga, mis
veebruaris 1977 nimetati ümber Viiratsi külanõukoguks (Uuet 2002:
141, 175, 182, 201–202). Lisaks liideti nõukogude aastatel Viljandi lin-
naga endise kihelkonna alasid.

Eesti taasiseseisvumise käigus taastati ka maakonnad ja vallad, kuid
sedapuhku küll endiste rajoonide ja külanõukogude piirides. Ajaloolise
Viljandi kihelkonna alale ulatub praegu neli omavalitsust: Viljandi linn,
mis läbi ajaloo on laienenud ümbritsevate valdade arvel, ning Pärsti,
Saarepeedi ja Viiratsi vald. Pärsti ja Saarepeedi külanõukogust said
samanimelised omavalitsused 19. detsembril 1991 ning Viiratsi küla-
nõukogust Viiratsi vald 7. mail 1992. Viljandi linna omavalitsus kinni-
tati 24. oktoobril 1991.

Eesti Vabadussõda otseselt Viljandi kihelkonda ei ulatunud. Küll
oli aga Viljandi linn ja selle lähem ümbrus Lõunarinde lähitagala 1918.
aasta lõpul ja 1919. aasta algul. Siin paiknes Vabadussõja ajal arvukalt
rindeväeosi ja tagalaüksusi ning 3. diviisi staap.

Sõjas langenuid ning haavadesse ja taudidesse surnuid oli rohkes-
ti, lisaks punaterrori ohvrid. Viljandimaa ei unustanud oma sangareid
ning nii Viljandi linnas kui kihelkonnas rajati nende meenutuseks arvu-
kalt tähiseid.

Sakalamaa langenud poegadele, kelle hulgas oli ka Viljandi kihel-
konna mehi, avati 19. septembril 1926 Viljandi Vabadusplatsil suur-
sugune mälestussammas. Kommunistid purustasid selle monumendi
juunis 1941. Saksa ajal osaliselt taastatud tähis hävitati uuesti pärast
Teist maailmasõda. Kustutamaks lõplikult mälestust ausambast, ehi-
tas kompartei samale kohale nn parteimaja, mida tänapäeval tuntakse
ametite majana. Monumendi asukoha jäädvustamiseks paigaldati 24.

veebruari 1996 hoone seinale mälestustahvel (VSMM I 2002: 92).

Viie Uue-Võidu valla langenud mehe, nende hulgas Vabaduse Risti kavaleri Johannes Vinkleri mälestuse jäädvustamiseks avati vallamajas 14. oktoobril 1928 tahvel. Nõukogude okupatsiooni ajal peidetud mälestustahvel taasavati 20. oktoobril 1990 (VSMM II 2005: 51).

Kümnele Vabadussõjas langenud Viljandi valla mehele, sealhulgas Vabaduse Risti kavaleridele kapten Anton Irvele ja Jaan Paapile, avati mälestustahvel vallamajas 3. novembril 1929. Kommunistid purustasid tahvi sügisel 1940 ning see on seniajani taastamata (VSMM II 2005: 59).

Kindral Johan Laidoneri sünnipaigas Viljandi vallas endise Raba talu asukohas avati tähis 23. mail 1937. Kommunistlikud tegelased hävitasid selle septembris 1940, kuid see taasavati 9. septembril 1990. Lisaks püstitati kindralile Viljandisse Mõisamäele 22. juunil 2004 ratsamonument (VSMM I 2002: 242; VSMM II 2005: 312).

Kapten Anton Irvele püstitati Viljandi Kirikumäele 6. augustil 1933 mälestussammas, mille kohalikud kommunistid hävitasid septembris 1940. Paiga jäädvustamiseks avati 29. aprillil 1989 mälestuskivi (VSMM I 2002: 192).

Riigimees Jaan Tõnissoni sünnikodu Mursi talu Viiratsi vallas jäädvustati mälestustahvliga 22. detsembril 1988 (VSMM I 2005: 129).

Kolonel Jüri Hellatile pühitseti mälestuskivi tema Kannikmäe talu väravas 8. mail 1992 (VSMM II 2005: 143).

Riigivanem Jüri Jaaksoni sünnikohas Saarepeedi valla Viidika talu juures avati 14. oktoobril 1995 mälestuskivi (VSMM I 2002: 280).

Viljandi Maagümnaasiumis paigaldati sügisel 1921 mälestustahvel neljale langenud koolipoisile, kelle hulgas olid Vabaduse Risti kavalerid Georg Kütt, Aleksander Kaigas ja Viktor Anderson. Tahvel kadus sügisel 1940, uus avati 27. juunil 1990 (VSMM II 2005: 15).

Endise Viljandi mõisahoone, nn uue lossi seinal paikneb kaks mälestustahvlit. *Scouts* väeosa tähis avati 6. jaanuaril 1935. Kommunistid purustasid selle sügisel 1944. Uus tahvel avati endisel kohal 22. aprillil 1990. Sakala partisanidele avati hoone välisseinal mälestustahvel 9. augustil 1936. See kõrvaldati sügisel 1944 ja taastati 26. aprillil 1992 (VSMM II 2002: 91, 102).

Mainimist väärib Vabadussõjas langenute ühiskalmistu Viljandi Vanal kalmistul, kus koos ümbermaetutega puhkab 42 meest. Neist Viljandi kihelkonnaga seotud Vabaduse Risti kavalerid on kolonelleitnant Johan Schmidt, kapten A. Irv, J. Paap, Hans Tõnson ja J. Vinkler (VSMM I 2002: 189).

Viljandi kihelkonnaga on teadaolevaid seoseid 74 Vabaduse Risti kavaleril.

Neist Viljandi Pauluse kirikus ristiti 46 ordenikandjat: Johannes-Alexander Anni, A. Irv, J. Jaakson, Otto Jaanso, Mart Johanson, Gustav Jonson, Georg-Bernhard Järvekülg, Johan Jüris, A. Kaigas, Martin-Alexander Kepmann, Oskar Kikas, Aleksander Klettenberg, August Koern, Tõnis Koern, August Kurik, Jaan Kutsar, Johan Kärmas, J. Laidoner, August Laurson, Jaan Leisner, Arnold Lillak, Jaan Lugus, Aleksander Maiste, Eduard Marguste, Jaan Milistfer, Villem Männik, Jaan Märtsen, Otto Nurmberg, Karl-Voldemar Ormesson, Oskar Parvet, Eduard-Ferdinand Pihlak, Anton Pori, Alfred-Alexander Pöder, Hans Raudsepp, Jaan Jaani p Raudsepp, Jaan Tõnise p Raudsepp, Tõnis Rotberg, Hans Tammist, August Tamsalu, August-Reinhold Tomingas, Jaan Tõllasepp, Jaan Jaani p Tõnisson, Jaan Johani p Tõnisson, Hans Vasar, J. Veldemann ja J. Vinkler. Samadesse Viljandi Jaani kiriku kirjadesse kanti Nikolai Animägi süünd, kes hiljem elas Viljandi kihelkonnas.

Viljandi õigeusu koguduses said püha sakramendi Johan Pöld ja Jüri Takel ning Tånassilma kirikus Aleksander Pajur. Viljandi kogudusega liitus hiljem A. Irv.

Nimetamist väärivad ka ülejäänud kavaleride sünnikihelkonnad. Nii ristiti Viljandimaal Helme kirikus Jaan Soots, Kõpus Karl Hunt, Kolga-Jaanis Jaak Kitsing ja Jaan Vare, Paistus Anna-Marie Kukk, Mihkel Kukk, Peeter Laane, Ants Matsalo ja Hans Tõnson, Piliistveres Tõnu Luik, Suure-Jaanis J. Paap ning Tarvastus Johan Unt. Pärnumaal Hallistes kanti kirikuraamatusse Otto Laarmanni, Karksis Hans Aarna ja Hans Timpsoni, Saardes Hendrik Riidolini, Osvald-Julius Teearu ja Toris Heinrich Lubergi ning Väändras Anton Öunapuu ilmaletulek. Järvamaa Ambla kihelkonnas süündis Jaan Alupere. Võrumaa Rõuge kirikus ristiti Jaan Hussar. Tartumaal Palamuse kihelkonnas nägi esimest korda päikesevalgust J. Schmidt ning Tartu Peetri koguduse sünnimeetrikasse on kantud Jüri Hellat ja Aleksander-Voldemar Pulk.

Vaadeldgem Vabaduse Risti kavaleride sünde ka Viljandi kihelkonnas valdade kaupa. Kokku leidub 49 isikut, kelle sünnikohana esinevad kõnealuse kihelkonna omavalitsused. Nii on Päre vallas süündinud kolm kavaleri (G. Jonson, J. Jüris, H. Tammist), Pärsti vald sai sünnikohaks kuuete mehele (M. Johanson, G.-B. Järvekülg, A. Kurik, K.-V. Ormesson, A. Tamsalu, J. Vinkler), Uusna vald ühele autasustatu-
le (H. Vasar), Uue-Võidu vallas tuli ilmale kuus ordenikandjat (J.-A. Anni, J. Jaakson, O. Kikas, A. Koern, T. Koern, J. Milistfer), Vana-

Võidu vallas samuti kuus kavaleri (J. Kitsing, A. Lillak, J. Lugus, Jaan Jaani p Raudsepp, J. Tõllasepp, J. Vare), Vana-Tänassilma vallas seitse meest (O. Jaanso, J. Kärmas, J. Märtsen, A. Pajur, H. Raudsepp, Jaan Tõnise p Raudsepp, J. Takel) ning Viiratsi vallas neli väeristatut (M.-A. Kepmann, J. Kutsar, J. Laidoner, O. Nurmberg). Viljandi vallas sündis lausa 15 kavaleri (A. Irv, A. Kaigas, A. Laurson, J. Leisner, E. Marguste, V. Männik, J. Paap, O. Parvet, E.-F. Pihlak, A. Pori, J. Pöld, T. Rotberg, Jaan Jaani p Tõnisson, Jaan Johani p Tõnisson, J. Veldemann) ning Viljandi kirikuvallas, mis hiljem sai Pärsti valla osaks, on sündinud üks Vabaduse Risti vend (A. Klettenberg). Ühtegi ordeni pälvinut ei tulnud ilmale Vägita vallas.

Täpsustuseks, et Vana-Võidu valla lahustükk Oiu külaga, kus sündisid J. Kitsing ja J. Vare, asus Kolga-Jaani kihelkonnas. Ka Vanamõisa küla, mis kuulus Viljandi valla koosseisu ja kus sündis J. Paap, oli hoopiski Suure-Jaani kihelkonnas.

Rõhuv osa Vabaduse Risti vendadest olid sünnilt luterlased. Vaid kolm meest ristiti apostliku õigeusu kirikus (A. Pajur, J. Pöld, J. Takel). Viljandi apostliku õigeusu kogudusega liitus 1902. aastal ka A. Irv.

Vabadussõja puhkedes oli kõige eakam riigimees Jaan Jaani p Tõnisson, kes sõja algul sai 50-aastaseks. Noorim oli Anna-Marie Kukk, kes läks sõjaväljale 17-aastasena. Ainult mõni kuu temast vanevad olid A. Kaigas ja G.-B. Järvekülg.

Haridustee oli kavaleridel eripalgeline. Paljud olid õppinud vaid vallakoolis, mitu ka kihelkonna- või linnakoolis. Leidus neidki, kes lõpetasid õpetajate seminari või mõne muu erialase õppeasutuse.

Kõrgema tsiviilhariduse omandas seitse kavaleri. Enne Esimest maailmasõda õppisid Tartu ülikoolis ning lõpetasid selle juristidena J. Jaakson ja Jaan Jaani p Tõnisson. Saksamaa Bonn-Poppelsdorfi põllumajandusakadeemia lõpetas V. Männik. Riia polütehnikumis ja mõnda aega ka Dresdeni kõrgemas tehnikakoolis omandas teadmisi G. Jonson. Riia polütehnikumis oli lühiajaliselt ka A. Koern ning J. Leisner õppis Saksamaal Halle-Wittenbergi ülikoolis põllumajandust, kuid ei lõpetanud.

Iseseisvusaastail läbisid Tartu ülikooli J. Hellat, A. Koern, T. Koern ja Jaan Jaani p Raudsepp. *Alma mater*'is õppisid, kuid ei lõpetanud E. Marguste, A. Pori, H. Raudsepp ja Jaan Tõnise p Raudsepp. Neist J. Tõnisson ja J. Laidoner said iseseisvusajal Tartu ülikooli audoktoriks, J. Laidoner ka Tallinna tehnikaülikooli audoktoriks ning T. Koern keemiamagistriks.

Mitmed kuulusid akadeemilistesse organisatsioonidesse. Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmed olid J. Hellat ja Jaan Jaani p Tõnisson, üliõpilasseltsi Ühendus kuulus J. Jaakson ja üliõpilasseltsi Veljesto liige oli A. Koern. Korporatsiooni Sakala kuulusid G.-B. Järvekülg, J. Soots ja J. Laidoner. Viimati nimetatud lahkus sealt vastuolude tõttu ning astus 1934 korporatsiooni Leola liikmeks. Korporatsiooni Ugala liikmeskonnas oli E. Marguste. Korporatsiooni Ugandala koosseisus oli T. Rotberg ning Vironia perre kuulusid G. Jonson ja K.-V. Ormesson.

Ohvitserile vastavasse staatusesse tõusis 32 kavaleri, lisaks oli üks arst, kes rahuajal kutse sai. Juba enne Esimest maailmasõda anti ohvitseri aukraad kaheksale mehele (J. Hellat, G. Jonson, J. Laidoner, V. Männik, A.-V. Pulk, T. Rotberg, J. Soots, J. Unt). Neist J. Laidoner, T. Rotberg, J. Soots ja J. Unt lõpetasid Vilno (Vilnius) ning A.-V. Pulk läbis Tiflisi (Tbilisi) sõjakooli. Väärrib märkimist, et J. Laidoner, J. Soots, T. Rotberg ja E.-F. Pihlak omandasid juba tsaariajal kõrgema sõjalise hariduse. Kaks esimest lõpetasid Nikolai sõjaväeakadeemia, T. Rotberg Peterburi intendantuuriakadeemia ning E.-F. Pihlak Peterburi sõjameditisiinakadeemia.

Vene väes teenides tõusid ohvitserideks J. Hellat, A. Irv, O. Jaanso, T. Koern, A. Lillak, J. Lugus, A. Maiste, E. Marguste, A. Matsalo, A. Pori, H. Raudsepp, Jaan Tõnise p Raudsepp, J. Schmidt, H. Tammist ja Jaan Johani p Tõnisson ning sõjaväeametnikuks sai J. Alupere.

Esimese maailmasõja ajal lõpetasid O. Jaanso ja A.-R. Tomingas Pihkva lipnikekooli ning T. Koern ja H. Raudsepp Vladimiri sõjakooli. A. Lillak läbis Moskva Aleksei sõjakooli, A. Maiste 1. Peterhofi lipnikekooli, J. Schmidt 3. Peterhofi lipnikekooli, A. Pori 2. Irkutski lipnikekooli, J. Lugus 3. Irkutski lipnikekooli, H. Tammist 3. Kiievi lipnikekooli, E. Marguste 4. Kiievi lipnikekooli, A. Matsalo Gatšina lipnikekooli ning Jaan Tõnise p Raudsepp Tiflisi lipnikekooli.

Vabadussõja ajal või vahetult pärast seda said Vabariigi Sõjakoolis teadmised A. Koern, O. Nurmberg ja Jaan Jaani p Raudsepp. J. Hellat, O. Jaanso, A. Koern, J. Lugus, E. Marguste, A. Matsalo, O. Nurmberg, A. Pori, H. Raudsepp, H. Tammist ja Jaan Johani p Tõnisson läbisid alalisväe ohvitseride kursused. Neist A. Pori lõpetas ka pataljoniülemaate kursused. Sõjaväe majanduskursused läbis J. Alupere. Kõrgema Sõjakooli hariduse omandasid J. Hellat, O. Jaanso, E. Marguste, A. Matsalo ja kindralstaabi kursused, millest saigi Kõrgem Sõjakool, lõpetas G. Jonson. Sõjalist haridust ei olnud J. Aluperel ja A. Irv. Samuti ei olnud seda ohvitseri asetäitjail.

Kindraliks tõusis Eesti iseseisvuse lõpuks J. Laidoner. Kindralmajori aukraadi said A.-V. Pulk, T. Rotberg, J. Soots, J. Unt ja G. Jonson, kes ülendati detsembris 1940 veel Punaarmee kindrallleitnantideks. Kolonelideks kõrgendati J. Hellat ja A. Matsalo. Kolonelleitnantideks tõusid O. Jaanso, J. Lugus, E. Marguste ja J. Schmidt, majoriteks O. Nurmberg, A. Pori ja H. Raudsepp ning kapteniteks A. Irv, T. Koern, A. Maiste, E.-F. Pihlak ja Jaan Johani p Tõnisson. Administratiivkapteniks ülendati J. Alupere. Leitnandi aukraadiga olid A. Koern, V. Männik, Jaan Tõnise p Raudsepp, H. Tammist ja A.-R. Tomingas. Nooreleitnant oli Jaan Jaani p Raudsepp. Lipniku auastmesse tõusis A. Lillak. Ohvitseri asetäitjaiks jäid H. Aarna, N. Animägi ja O. Laarmann. Arstiks sai iseseisvusaastail G.-B. Järvekülg.

Tuntumatest Viljandi kihelkonnaga seotud Vabaduse Risti vendadest väärivad esmajoones nimetamist Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoner ning mitmekordne riigipea ja rahvuslik suurmees Jaan Jaani p Tõnisson, samuti ülemjuhataja staabiülem, hilisem sõjaminister ja Tallinna ülemlinnapea J. Soots, legendaarne ratsaväekindral G. Jonson jmt. Kuid ka A.-M. Kukk, üks kahest Eesti naisest, kellele on omistatud Vabaduse Rist, kuulub siia ritta.

Millistes väeosades Vabaduse Ristid välja teeniti?

Rõhuv osa pälvisid teenetemärgi jalaväelastena. Kõige enam, 16 kavaleri, teenis *Scouts* pataljonis (N. Animägi, J.-A. Anni, O. Kikas, J. Kitsing, A. Koern, J. Kutsar, J. Kärmas, P. Laane, A. Laurson, H. Luberg, T. Luik, O. Nurmberg, A.-A. Pöder, J. Vare, H. Vasar ja J. Vinkler). Viis ordeni pälvinut teenis 3. polgus (J. Hussar, M. Kukk, J. Pöld, H. Riidolin, H. Timpson) ja 6. polgus (K. Hunt, M.-A. Kepmann, J. Lugus, O. Parvet, J. Veldemann). Neli meest sai väeristuse Sakala partisanide pataljonis (M. Johanson, T. Koern, J. Milistfer, J. Paap). Kolmele kavalerile anti teenetemärk 1. polgus (O. Jaanso, A. Kurik, A.-V. Pulk), 2. polgus (A. Matsalo, A. Pori, A. Tamsalu) ja Viljandi kooliõpilaste roodus (G.-B. Järvekülg, A. Kaigas, K.-V. Ormesson). Kaks meest teenis 9. polgus (H. Aarna, O.-J. Teearu). Üks Viljandi kihelkonnaga seotud kavaler oli 4. polgus (E. Marguste), üks 5. polgus (H. Tammist), üks 7. polgus (A. Lillak) ja üks Kalevlaste Malevas (A. Öunapuu). Samas väärrib märkimist, et kolme Vabaduse Ristiga väeristatud J. Schmidt teenis need välja 3. ja 9. jalaväepolgus.

Ratsapolgus võitles üheksa ordenikandjat (G. Jonson, J. Jüris, A. Klettenberg, A.-M. Kukk, A. Maiste, A. Pajur, J. Takel, J. Tõllasepp, H. Tõnson).

Soomusrongidel oli kuus kavaleri, neist Laiarööpalisel soomusrongil nr 1 (lühend: Lr Sr nr 1, hiljem Kapten Irv) võitles kolm meest: A. Irv, H. Raudsepp, Jaan Tõnise p Raudsepp. Samas Laiarööpalisel soomusrongil nr 2 oli vaid J. Leisner ja Laiarööpalisel soomusrongil nr 3 samuti üks mees: Jaan Jaani p Raudsepp. A.-R. Tomingas sai Vabaduse Risti Soomusrongide diviisi adjutantina. Soomusauto Kalevipoeg peal pälvis autasu J. Märton.

Suurtükiväelasena sai kaks Vabaduse Risti 1. suurtükiväepolgu patareiuülem Jaan Johani p Tõnisson.

Mereväelasi oli samuti ainult üks: suurtükilaeva Lembit peal olnud O. Laarmann.

Sõjaväe keskasutuses, staapides ja valitsustes teeninutest sai ordeni seitse meest: J. Alupere, J. Hellat, J. Laidoner, V. Männik, T. Rotberg, J. Soots ja J. Unt. Viimati nimetatut sai lisaks teise Vabaduse Risti 1924. aasta 1. detsembri kommunistliku mässukatse mahasurumise eest.

Tallinna 3. sõjaväehaigla ülemarstina pälvis ordeni E.-F. Pihlak.

Tsiviilteenete eest said Vabaduse Ristid Ajutise Valitsuse liikmed J. Jaakson ja Jaan Jaani p Tõnisson.

Jagatud teenetemärkidest enamiku moodustasid isikliku vaprusel madalama astme, s.o Vabaduse Risti II liigi 3. järgu ordenid, kokku 57. Järgu jagu kõrgema ordeni, mida üldse anti välja 29 tükki, said A. Irv, G. Jonson ja J. Schmidt.

Sõjaliste teenete eest said Vabaduse Risti I liigi 1. järgu J. Laidoner ja J. Soots.

Sama liigi 2. järgu pälvis seitse meest: J. Hellat, A. Irv, E.-F. Pihlak, A.-V. Pulk, T. Rotberg, J. Schmidt ja J. Unt. Madalama astme, 3. järgu sai kümme kavaleri: J. Alupere, G. Jonson, G.-B. Järvekülg, A. Kaigas, O. Laarmann, J. Lugas, V. Männik, K.-V. Ormesson, A.-R. Tomingas ning Jaan Johani p Tõnisson.

Tsiviilteenete ehk III liigi 1. järguga autasutati J. Jaaksoni, J. Laidoneri ja Jaan Jaani p Tõnissoni. Sama liigi 2. järgu sai J. Unt.

Postuumselt pälvis ordeni 11 sangarit: A. Irv, A. Kaigas, M.-A. Kepmann, A. Lillak, J. Paap, J. Pöld, H. Riidolin, H. Tõnson, H. Vasar, J. Vinkler ja A. Õunapuu.

Kolme Vabaduse Ristiga olid autasustatud A. Irv ja J. Schmidt. Kaks teenetemärki said G. Jonson, P. Laane, J. Laidoner, Jaan Johani p Tõnisson ja J. Unt.

Meie lõunanaabritelt pälvis nende iseseisvuse kaitsmisel osutatud teenete eest Läti Karutapja ordeni (LKO) kõik kolm järku J. Laidoner.

Ordeni 2. järgu said J. Unt ja J. Soots, kellele omistati ka 3. järk. Samuti anti 3. järk G. Jonsonile.

Esimese maailmasõja ajal said A. Irv, G. Jonson ja J. Laidoner tsaari-riigi prestiižikaima sõjalise tunnustusena Georgi mõõga.

Autasumaa normaaltalu suuruses määrati vähemalt 41 kavalerile (N. Animägi, J. Hellat, K. Hunt, J. Hussar, A. Irv, M. Johanson, G. Jonson, J. Jüris, J. Kitsing, A. Klettenberg, A. Koern, T. Koern, M. Kukk, P. Laane, J. Laidoner, T. Luik, A. Maiste, E. Marguste, A. Matsalo, J. Milistfer, J. Märtsen, O. Nurmberg, O. Parvet, A. Pori, A.-V. Pulk, A.-A. Pöder, H. Raudsepp, Jaan Jaani p Raudsepp, Jaan Tõnise p Raudsepp, J. Schmidt, J. Soots, A. Tamsalu, Jaan Johani p Tõnisson, J. Unt, J. Vare, J. Veldemann, J. Vinkler, A. Õunapuu). Vabaduse Risti kavaleridena said aastaid hiljem tasuta maa samuti H. Aarna, A.-M. Kukk ja K.-V. Ormesson.

Ka T. Rotbergile määrati algul autasumaa, kuid valitsuse otsusega see määrus tühistati ja kohta lubati kasutada üldistel alustel.

Tavalises korras maa saajaid leidis veelgi, kuid nemad pidid selle välja ostma. Mitu kavaleri asus kohta pidama, ehitades hooned, muret-sedes loomad ja harides põllud. Tänapäevaks on enamik talusid täieli-kult hävinud või heal juhul on neist vaid osa alles.

Prii kooliga kuni kõrgkooli lõpuni autasustati nelja kavaleri (G.-B. Järvekülg, A. Koern, K.-V. Ormesson, Jaan Jaani p Raudsepp). Suurem osa kavaleri kuulus Vabaduse Risti Vendade Ühendusse (lühend VRVÜ). Enamik olid Viljandi osakonna liikmed, kuid kuuluti ka Tallinna, Tartu, Narva, Rakvere, Pärnu, Valga ja Lääne-Saare osakonda. Samuti tegutses mitu kavaleri VRVÜ keskjuhatuses.

Põgusalt ka Vabaduse Risti kavaleride surmast. Vabadussõjas suri 11 meest, neist A. Irv, A. Kaigas, A. Lillak, J. Paap, H. Riidolin, H. Tõnson ja A. Õunapuu langesid lahingus ning M.-A. Kepmann, J. Põld, H. Vasar ja J. Vinkler surid võitlustes saadud haavade või taudide tagajärjel. Iseseisvusaastail siirdus igaviku teele 14 kavaleri: O. Jaanso, J. Jüris, T. Koern, O. Laarmann, A. Laurson, T. Luik, A. Maiste, Jaan Jaani p Raudsepp, J. Schmidt, J. Takel, H. Tammist, A.-R. Tomingas, Jaan Johani p Tõnisson ja J. Unt. Metsavennana sai 1941 surma J. Kärmas. Saksa ajal läks manalasse A. Kurik. Läände põgenenutena suri viis ristivenda: A. Koern Taanis, K.-V. Ormesson ja E.-F. Pihlak Saksamaal, A. Pori USA-s ja J. Tõllasepp Austraalias. Nõukogude repressioonide tõttu hukkus või lasti maha 18 meest: J. Hellat, J. Jaakson, G. Jonson, G.-B. Järvekülg, P. Laane, J. Laidoner, H. Luberg, J. Lugus, E. Marguste, A. Matsalo,

V. Männik, J. Märtsen, O. Nurmberg, A.-A. Pöder, H. Raudsepp, T. Rotberg, J. Soots ja Jaan Jaani p Tõnisson. Mobiliseerituna Venemaale viimisel hukkus augustis 1941 Soome lahel A.-V. Pulk. Loomulikul viisil või haiguste tõttu läksid igavikku Eestis Nõukogude okupatsiooni aastatel 23 kavaleri: H. Aarna, J. Alupere, N. Animägi, J. Anni, K. Hunt, J. Hussar, M. Johanson, O. Kikas, J. Kitsing, A. Klettenberg, A.-M. Kukk, M. Kukk, J. Kutsar, J. Leisner, J. Milistfer, A. Pajur, O. Parvet, Jaan Tõnise p Raudsepp, A. Tamsalu, O.-J. Teearu, H. Timpson, J. Vare ja J. Veldemann.

Seniajani pole andmeid, millal ja kus täpselt asus Saksamaal manala teele E.-F. Pihlak. Lahtine on ka Jaan Jaani p Tõnissoni surmaga seonduv.

Viimase Viljandi kihelkonnast pärit Vabaduse Risti kavalarina hukkus jaanuaris 1989 Taani Kuningriigis 88-aastasena T. Koern.

Surmakohad jagunevad enamasti Eesti eri paikade, Läti ja Venemaa vahel, kuid neid on teisteski riikides. Ühel juhul oli surmakoht ka Soome laht. Mainimist väärib, et Vabadussõjas langesid Lätimaal A. Irv, A. Kaigas, H. Riidolin ja H. Tõnson, Petserimaal A. Lillak, J. Paap ja A. Öunapuu, haavadesse suri teel Valgast Tartusse J. Pöld ja Viljandi haiglas H. Vasar, Vaivaras langes taudi ohvriks M.-A. Kepmann ning Viljandi haiglas J. Vinkler. Nõukogude võim mõrvas Tallinnas Jaan Jaani p Tõnissoni ning Narva vangilaagris hukkus G.-B. Järvekül. Metsavennana langes Tānassilmas J. Kārmas.

Haud on teada suuremal osal ordenikandjaist. Viljandi kalmistuile on siinse kihelkonnaga seotud kavaleridest puhkamas 28 meest. Neist Vabadussõjas langenute ühiskalmistule sängitati A. Irv, J. Paap, J. Schmidt, H. Tõnson ja J. Vinkler, Garnisoni kalmistule O. Laarmann, Metsakalmistule H. Aarna ja A.-M. Kukk, Toome kalmistule J. Kitsing ja J. Pöld, Pauluse kalmistule Pärnu maantee ääres A. Klettenberg, A. Kurik, J. Takel, A. Tamsalu ja J. Vare ning Vanale kalmistule J. Alupere, N. Animägi, J.-A. Anni, M. Johanson, M. Kukk, J. Kutsar, J. Milistfer, Jaan Tõnise p. Raudsepp, H. Vasar ja J. Veldemann. Vanal kalmistul on kenotaaf ka V. Männikul. Haua täpset asukohta ei ole õnnestunud Viljandi kalmistutel tuvastada J. Jürise, A. Kaigase, A. Laursoni ja H. Riidolini puhul.

Viljandi maakonna teistele kalmistutele on sängitatud viis kavaleri: Tānassilmas J. Kārmas, Paistus K. Hunt, Karksi-Nuia Rahumäel J. Hussar ning Kolga-Jaanis O. Parvet ja H. Timpson.

Viimseid puhkepaiku on ka mitmel pool mujal Eestis. Tallinna on maetud kuus ristivenda: Metsakalmistule O. Kikas, Rahumäele

J. Leisner, Piritale Jaan Jaani p Raudsepp ning Kaitseväe kalmistule O. Jaanso, H. Tammist ja J. Unt. Tartus puhkab kolm meest: Vana-Peetri kalmistul A. Lillak, Maarja koguduse surnuaial Raadil A. Maiste ja Garnisoni kalmistul A.-R. Tomingas. Ida-Virumaale on sängitatud kolm ordenikandjat: Vaivarasse M.-A. Kepmann, Narva-Jõesuu surnuaiale T. Koern ja Narva Siiverti kalmistu vangide ossa G.-B. Järvekülg. Pärnumaal on samuti kolm kavaleri: Pärnu Alevi kalmistul T. Luik, Saarde surnuaial O.-J. Teearu ja Vändras A. Õunapuu. Jõgevamaal Kursi surnuaial puhkab A. Pajur ja Rakvere Garnisoni kalmistul Jaan Johani p Tõnisson.

Välismaale maetutest on teada, et Saksamaal Augsburgis sai viimse puhkepaiga K.-V. Ormesson, Austraalias Sydney Rookwoodi kalmistul J. Tõllasepp, USA-s Baltimore'i Parkwoodi rahulas A. Pori ning Taanis puistati merre A. Koerni tuhatatud põrm. Teadmata on jäänud, kuhu on sängitatud Saksamaal E.-F. Pihlak, ning Nõukogude repressioonide ohvrite viimsed puhkepaigad. Soome lahe põhjas märjas hauas on A.-V. Pulk.

Järgnevate biograafiate koostamisel on kasutatud Ambla, Halliste, Helme, Karksi, Kolga-Jaani, Köpu, Paistu, Palamuse, Pilistvere, Rõuge, Saarde, Suure-Jaani, Tartu Peetri, Tarvastu, Tori, Vändra ning Viljandi Pauluse ja Jaani koguduse, samuti Tănassilma ja Viljandi apostliku õigeusu kiriku arhivaale, Riigiarhiivi fondides asuvaid ohvitseride teenistuskirju, reakoosseisu teenistuslehti, represseeritute toimikuid ja isikukartoteeki, Ajalooarhiivi varamutes olevaid Tartu Ülikooli matrikleid ja üliõpilasorganisatsioonide fonde, samuti Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi ja Viljandi Muuseumi fondis leiduvaid materjale. Arvukalt on kasutatud Eestis ja välismaal ilmunud biograafilisi väljaandeid, kogumikke ja perioodilisi trükiseid ning ajaloo huvilistelt, suguvõsaurijailt ja Vabaduse Risti kavaleride sugulastelt pärit teavet. Suur tänu kõigile abilistele!

Elulood

AARNA (kuni 22. märtsini 1937 ABRAM), Hans Hansu p, ohvitseri asetäitja (1920).

VR II/3, nr 320/11.06.1920 „9 jalaväe polgu weltweebli kt. Hans Hansu p. ABRAM'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 18 nowembril 1919 a. Jurkino ja Koschkino külade all“.

Sündis 2. märtsil (vkj 18. veebruaril) 1898 Pärnumaa Karksi kihelkonna Polli valla Ärikülas mõisatöölise peres. Vabadussõjas osales 4. märtsist 1919 Pärnu kaitsepataljonis, hilisemas 9. jalaväepolgus. Sai 1934 Viljandimaa Pärsti (alates 1939 Viljandi) valla Viljandi kirikumõisa maadest Vabaduse Risti kavalerina autasuks 8,36-hektarise Lepiku talu.

Hans Aarna suri 22. mail 1963 Viljandis. Maetud Viljandi Metsakalmistule. (Vt elulugu VMA 2001: 145–147 ja lühiaandmeid VMA 2003: 117.)

HANS AARNA
VR II/3

ALUPERE (kuni 5. märtsini 1938 EINPAUL), Jaan Hansu p, sõjaväeametnik (1917), administratiivkapten (1940).

VR I/3, nr 1522/13.10.1920 „3 Diwiisi Intendandi walitsuse, diwiisi kesktoitlusladu walitsejale, sõjaväe ametnik Jaan Hansu p. EINPAUL'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud oma wäsimata kaastööga Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjaväe asutuste korraldamise töös“.

Sündis 4. aprillil (vkj 23. märtsil) 1891 Järvamaa Ambla kihelkonna Nõmküla valla Alupere küla talupidaja peres. Abiellus 19. detsembril 1936 Viljandis Linda-Marie Vanamõisaga (1908–1982). Kasutütär Ines-Ingeborg (1929). Õppis 1908–1911 Tallinna

JAAN ALUPERE
VR I/3

3-klassilises kaubanduskoolis, mida ei lõpetanud, läbis samas 7-kuulised kaubanduslikud kursused ning 1923–1924 sõjaväe majanduskursused. Sõjaväes 1913. aasta 3. detsembrist 146. Tsaritsõni polgus staabikirjutajana. Esimeses maailmasõjas augustist 1914 kuni septembrini 1917 eesliinil. Vapruse eest sai Georgi risti 4. järgu. Viidi üle Eesti rahvusväeosadesse, kus septembrist 1917 teenis Eesti tagavarapataljoni 4. roodu staabi juures, alates detsembrist 1917 oli pataljoni laekur. Detsembrist 1917 sõjaväeametnik. Vabastati teenistusest veebruaris 1918.

Vabadussõjas osales 16. detsembrist 1918 Sõjaväe varustusvalitsuse ametnike reservis. 1919. aasta aprillist 3. diviisi intendandi valitsuse toitlustus- ja kraamiladude valitseja abi ning valitseja. Detsembrist 1919 jaanuarini 1921 oli 3. diviisi kesктоitlustuslao valitseja.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Alates jaanuarist 1921 oli sõjaväeametnikuna 1. diviisi intendantuuri Viljandi toitlustuslao valitseja. Juulist 1921 oli 3. diviisi kesктоitlustuslao valitseja, augustist 1923 ülem. Märtsist 1924 kuni septembrini 1940 Sõjaministeeriumi toitlustuslao nr 5 ülem Viljandis. Ülendati juulis 1940 administratiivkapteniks. Vabastati sõjaväest jaanuaris 1941. 1936–1940 oli korduvalt Sakala partisanide pataljoni ohvitseridekogu revisjonikomisjoni liikmekandidaat, 1932–1935 VRVÜ Viljandi osakonna revisjonikomisjoni liige ning 1936–1940 laekur. Ostis veebruaris 1937 Viljandimaa Pärsti (hilisem Viljandi) valda 12,2-hektarise Nõlvaku talu, mis oli eraldatud Marna talu küljest. Ehitas elumaja koos lauda ja majandusosaga.

Teenis kuni suveni 1941 Tsentrozagotzerno Viljandi realiseerimisbaasi direktori ajutise kohusetäitjana. Saksa ajal pidas Nõlvaku talu. Pärast sõda oli Viljandi teraviljakombinaadi direktor ja teraviljainspektor kuni pensionile siirdumiseni.

Jaan Alupere suri 20. detsembril 1968 Viljandi haiglas. Maetud Viljandi Vanale kalmistule.

Lellepöeg major Aleksander Einpaul oli Vabaduse Risti kavaler.

EELK Ambla koguduse sünnikanne nr 134/1891; Viljandi linna per reg 6: 338; Viljandi raj surmaakt nr 217/1968; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 106p; ERA, f. 495, n. 1, s. 11; ERA, f. 495, n. 7, s. 107; ERA, f. 62, n. 27, s. 10282; ERA, f. 3653, n. 10, s. 5244; EVK 1935: 100; kasutütar Ines-Ingeborg Riigori andmed (märts 1998).

ANIMÄGI, Nikolai (sünd Nicolai) Johanni p, ohvitseri asetäitja (1919).

VR II/3, nr 547/17.08.1920 „Scouts polgu ohvitseri asetäitja Nikolai Johani p ANIMÄGI'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 17 weebruaril 1919 a. Mustajõe silla waldamisel“.

Sündis 5. novembril (vkj 24. oktoobril) 1894 Viljandis kohtuteenija peres. Varase lapsepõlve veetis Venemaal. Abiellus 30. märtsil 1924 Viljandi Jaani kirikus Ann Roossoniga (1898–1975). Lapsed: poeg, kes suri sündides (1924), Linda (1926), Juta (1927), Johan (1930), Hans (1931), Lembit (1933), Paul (1935), Aino (1937), Hilja (1940) ja Peeter (1942). Õppis 1906–1910 Viljandi linnakoolis. Siirdus Peterburi, kus õppis elektrimontööriks ning töötas vabrikus. Kevadel 1913 tuli tagasi Viljandisse. Astus Esimese maailmasõja puhkedes vabatahtlikult augustis 1914 sõjaväkke ja määrati 1. tagavarapolku. Viidi septembris 1914 üle Punase Risti teenistusse, kus oli ametis liikuvus röntgenikabinetis. Alates märtsist 1917 astus vabatahtlikult sideluure üksusesse ja osales sama aasta septembris Rumeenia rindel lahingutes Austria-Ungari vägedega. Haigestus ning vabastati novembris 1917 teenistusest, pärast seda tuli tagasi Viljandisse. Töötas 1918 Uue-Võidu mõisas elektrikuna. Vabadussõjas osales vabatahtlikult alates 19. detsembrist 1918 *Scouts* väeosas vanemkuulipilduri ja komando ülemena. Alates 17. jaanuarist 1919 oli koos väeosaga Kitsarööpalise soomusrongi nr 2 dessantkomandos kui *A company corporal* ja instruktor. Võttis soomusrongil osa lahingutest Punaarmee vastu Lõuna-Eestis ja Lätimaal kuni märtsini 1919, mil lahkus rongilt. Määrati aprillis 1919 *A company* ohvitseri kohusetäitjaks. Ülendati juulis 1919 ohvitseri asetäitjaks. Oli *A company* ajutine ülem augustis 1919 ja I roodu ajutine ülem jaanuaris 1920 ning seejärel *Scouts* polgu I roodu nooremohvitser. Osales lahingutes Lätimaal ja Pihkva rindel *Landeswehr* í ja Punaarmee vastu. Demobiliseeriti septembris 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa, mille suurus oli 25,49 hektarit, eraldati mais 1921

NIKOLAI ANIMÄGI
VR II/3

Viljandimaa Uue-Võidu valla Uue-Võidu mõisast. Koht sai nimeks Silla talu. Ehtas elumaja ja kõrvalhooned. Talu kinnistati tema nimele oktoobris 1931. Pidas talu. Osales aktiivselt ühiskondlikus elus. Oli 1934. aastani Uue-Võidu vallavolikogu liige. 1929–1934 Eesti Vabadussõjalaste Liidu Sakalamaa osakonna juhatuse liige, samuti koguteose „Scouts Rügement Vabadussõjas“ toimetuse ning seltsi Scouts Rügement ja VRVÜ Viljandi osakonna liige. Juunis ja juulis 1941 oli metsavendade juht Viljandi vallas. Juulist 1941 septembrini 1944 Viljandi vallavanem, ühtlasi Viljandimaa Omakaitse Maleva II pataljoni 2. kompanii ülem. Osales haarangutes Nõukogude diversantidele. Teenete eest sai Saksa Sõjateeneteristi 2. klassi. Oli jaanuarist 1944 VRVÜ Viljandi osakonna juhatuse liige.

Nõukogude repressiivorganid arreterisid ta 17. oktoobril 1944 Viljandi valla Silla talus. Peeti kinni Tallinnas Patarei ja Lasnamäe vanglas. Mõisteti 19. jaanuaril 1945 Tallinnas ENSV SARK-i sõjatribunali otsusega 10 aastaks vangilaagrisse. Viidi sügisel 1945 Venemaale Karaganda oblasti laagrisse. Alates veebruarist 1951 oli Saranis erilaagris, kus haigestus. Septembris 1952 tunnistati invaliidiks ning paigutati Spasski invaliididelaagrisse. Vabastati jaanuaris 1955 Karagandas, saabus sama aasta veebruaris tagasi Eestisse, asus elama oma Silla tallu. Oli Lembitu kolhoosi põllutöeline. Jäädvustas oma eluloo käsikirjalises päevikus „Minu elu“ (vt lk 91–130 käesolevas kogumikus).

Nikolai Animägi suri 8. märtsil 1974 Viljandi rajooni Saarepeedi külanõukogu Silla talus. Maetud Viljandi Vanale kalmistule.

EELK Viljandi Jaani koguduse saksa pihtkonna sünnikanne nr 22/1894; Viljandi valla per reg 9 kd, lk 944; EELK Saarepeedi kn surmaakt nr 12/1974; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 42p; ERA, f. 495, n. 7, s. 143; ERA, f. 495, n. 13, s. 3, l. 31–32; ERA, f. 63, n. 18, s. 4144; ERA, f. 2121, n. 4, s. 463; ERA, f. 3142, n. 2, s. 352; ERA, f. 3653, n. 10, s. 5248; ERAf, f. 3N, n. 1, s. 5789; ERAf, f. 3N, n. 1, s. 5790; ERAf, f. 129SM, n. 1, s. 5717; EVK 1935: 88; Piir 5: 81; Sakala 1944, nr 50: 3; Sakala 1944, nr 14: 3; Sakala 1944, nr 56: 5; tütar Linda Enni andmed (sept 1995).

ANNI, Johannes-Alexander Jaani p, reamees (1919), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 597/24.08.1920 „Scouts polgu reamehele Johannes ANNI'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 24 mail 1919 a. Wesjolkina külas“.

Sündis 20. (vkj 7.) detsembril 1900 Viljandimaa Viljandi kihelkon-

na Uue-Võidu valla Uue-Võidu mõisa Tobra talus mõisa tallimehe peres. Abiellus 21. mail 1942 Viljandis Agnes-Marie Piiriga (1907–1986). Lastetu. Õppis kohalikus vallakoolis ja Viljandi kihelkonnakoolis. Vabadussõjas vabatahtlikuna 12. jaanuarist 1919 *Scouts* väeosa A *company* koosseisus. Võttis osa lahingutest Lõunarindel ja Lätimaal ning Narva all Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu. Ülendati kapraliks mais 1920. Määrati juulis 1920 *Scouts* polgu jaõulemaks. Ülendati novembris 1920 nooremallohvitseriks. Jaanuaris 1921 viidi väeosa likvideerimise tõttu üle 6. jalaväepolgu Kuperjanovi partisaanide pataljoni *Scouts* roodu ja määrati rühmaülemaks. Demobiliseeriti juunis 1921. Senine aukraad nimetati juunis 1940 nooremseersandiks.

JOHANNES-ALEXANDER ANNI VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk. Edaspidi oli ametis aednikuõpilasena Uue-Võidu mõisas ning töötas Viljandi aiandusärides.

Astus märtsis 1923 Piirivalve Valitsuse teenistusse ja määrati Tartu jaoskonna II järgu kordoni ülemaks, alates juunist 1924 nimetati kordon ümber Peipsi jaoskonna kordoniks. Augustist 1924 määratud sama jaoskonna Saarepera kordoni ülema kohusetäitjaks. Lahkus teenistusest mais 1925. Jäi elama Tallinna.

Siirdus novembris 1925 koos sõbraga Lõuna-Ameerikasse ja töötas Brasiilia suurtes aiaärides. 1934. aasta lõpul tuli tagasi Eestisse. Valiti aprillis 1935 Viljandi linnaaednikuks ning oli sellest alates linnaepa August Maramaa haljastusideede kaasautor ja elluviija. Kuulus 1936 Viljandi kodukaunistamise komiteesse ning oli Kaitseliidu Sakalamaa maleva ja VRVÜ Viljandi osakonna liige. Töötas linnaaednikuna, kuni vabastati sügisel 1944 alanud Nõukogude okupatsiooni tõttu ametist. Töötas 1948. aastast kuni surmani aednikuna Viljandi Tarbijate Kooperatiivi abimajandi Valuoja aiandis.

Johannes-Alexander Anni suri 17. aprillil 1955 Tartu haiglas südamehaiguse tõttu. Maetud Viljandi Vanale kalmistule.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 285/1900; Viljandi linna per reg 10: 93; Viljandi linna surmaakt nr 75/1955; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 45p; ERA, f. 680, n. 3, s. 693; ERA, f. 673, n. 1, s. 534, l. 3; EABL 1998: 15;

Päevaleht 1935, nr 95: 6; SK 2007: 79–80; õetütar Ester Tederi andmed (juuni 1998).

HELLAT, Jüri (kuni 5. märtsini 1935 KIRSCHBAUM, Georg) Jüri p, alamkapten (1919), kolonel (1936).

VRI/2, nr 2551/12.05.1920 „Suurtükiväe walitsuse ülema abile, Alamkapten Georg Jüri p. KIRSCHBAUM'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis üles näidanud Wabadussõja kestusel suurtükiväe organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 7. mail (vkj 25. aprillil) 1892 Tartus. Kasvas üles isakodus Tartumaal Sangaste kihelkonna Keeni valla Utuse talus. Abiellus 8. mail 1919 Tartu Maarja kirikus Beata Koppel-Kopliga (1895–1983). Lapsed: Beata (1920–2007), Jüri (1921–1944), Arno (1927–1952) ja Henn-Kaarel (1932). Õppis Keeni ministeeriumikoolis, mille lõpetas 1907, andis 1913 Peterburi I kadetikooli juures eksternina eksami, läbis 1923–1924 alalisväe ohvitseride kursused, 1934–1937 Kõrgema Sõjakooli ja 1929–1938 Tartu ülikooli õigusteaduskonna. Eesti Üliõpilaste Seltsi liige alates 1933. aastast.

Astus juunis 1913 vabatahtlikuna sõjaväkke ning teenis Viiburi kindluse suurtükiväes, kus lõpetas õppekomando. Ülendati juulis 1914 lipnikuks. Teenis suurtükiväe ohvitserina Soomes, alates märtsist 1915 Läänerindel Varssavi kindlusväes, kus osales lahingutes Saksa ja Austria-Ungari vägede vastu. Märtsist 1916 viidi Kaukaasia rindele ning võttis Karsi kindluse väes osa lahingutest Türgi armee vastu. Pälvis Stanislavi III järgu ordeni. Mais 1917 lähetati tagasi Soome ja arvati Viiburi kindluse suurtükiväepolku. Oli Viiburi Eesti Seltsi juhatuse liige ja sõjaväelaste ajalehe Soomemaa Teataja toimetaja ning eesti sõjaväelaste organiseerija Soomes. Lahkus jaanuaris 1918 sõjaväeteenistusest, tuli Eestisse ning osales põrandaaluse omakaitse organiseerimises.

Vabadussõja eel 11. novembril 1918 nimetati Tartu linna Kaitse Liidu ülema abiks. Mõni päev hiljem määrati Suurtükiväe inspektoriiks, kuid juba 21. novembrist Suurtükiväe valitsuse ülema abiks. Detsembris 1918 sai temast reajaoskonna ülem ning aprillist 1919 taas

JÜRI HELLAT
VRI/2

Suurtükiväe valitsuse ülema abi, korduvalt oli ka ajutine ülema kohuse-täitja. Ülendati aprillis 1919 alamleitnandiks, mais leitnandiks ja juulis alamkapteniks.

Vabaduse Ristile lisandusid 100 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Autasumaa suurusega 48,11 hektarit eraldati mais 1922 Viljandimaa Päre valla Päre mõisast. See Kannikmäe taluks ristitud koht, kus asus mõisa ajast moonakamaja koos kõrvalhoonetega, kinnistati tema nimele 1927. aastal.

Aprillis 1920 määrati Viljandimaa mõisatesse paigutatava 3. suur-tükiväepolgu ülemaks. Sama aasta detsembris ülendati kapteniks. Jaanuaris 1921 viidi Suurtükiväe inspektori käsutusse ning määrati sama aasta märtsis 1. suurtükiväepolgu ülema abiks. Kuid juba juulist 1921 nimetati taas 3. suurtükiväepolgu (alates novembrist 1922 rüge-ment) ülemaks. Veebruaris 1923 ülendati majoriks. Lähetati oktoobris 1923 ohvitseride kursustele, mille lõpetas juunis 1924. Alates oktoob-rist 1925 teenis 3. diviisi suurtükiväe ülemana. Veebruaris 1926 ülen-dati kolonelleitnandiks. Oktoobris 1928 määrati Viljandis paiknenud 5. suurtükiväegrupi ülemaks. Ühtlasi oli märtsist 1932 kuni aprillini 1934 Viljandi garnisoni ülem. Septembris 1934 läkitati Kõrgemasse Sõjakooli, mille lõpetas veebruaris 1937, kaitses väitekirja teemal „Suurtükiväe tegevuse põhimõtted pealetungil ja kaitsel meie oludes“. Juba õpingute ajal novembris 1934 määrati 1. diviisi suurtükiväe üle-maks. Veebruaris 1936 ülendati koloneliks. Septembrist 1938 nimetati sõjaministri käsundusohvitseriks. Sellele kohale jäi augustini 1940.

Pälvis teenete eest Kaitseliidu Valgeristi III klassi (1931) ja Kotkaristi III klassi (1935).

Siseministri otsusega 5. märtsist 1935 määrati saksa nime Georg Kirschbaum asemele eestipärane Jüri Hellat.

Osales aktiivselt ühiskondlikus elus, olles 1927 Sakalamaa Vabadusristi Vendade Koonduse (hilisem VRVÜ Viljandi osakond) asu-taja ja esimene esimees ning aseesimees. Hiljem VRVÜ Rakvere osakon-na ning Viru Noorte Kotkaste ja Kodutütarde Sõprade Seltsi liige. Seltsi 3. Suurtükiväe Polk, Tori Hobuste Tõuseltsi ning Hobusekasvatajate ja Harrastajate Seltsi Viljandi osakonna esimees. Kuulus Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi, Viljandi Kontrollühisusse, Päre Masinatarvitajate Ühisusse ning Heimtali Turbäühisusse. Avaldanud artikleid ajakirjades Sõdur ja Vabadussõja Tähistel ning ajalehtedes ja erialbumites.

Septembris 1940 arvasid Nõukogude okupatsioonivõimud ta 22.

territoriaalse laskurkorpuse staabi koosseisu ning määrasid suurtükiväe varustuse ülemaks. Sellel kohal oli kuni järgmise aasta suveni. Arreteeriti 14. juunil 1941 Väraska Lõunalaagris. Viidi Venemaale Norillagi. 19. detsembril 1941 mõisteti Krasnojarski krai Taimõri ringkonna-kohtu otsusega surma.

Jüri Hellat lasti maha 20. juulil 1942 (ekslikult esineb 29. juuni 1942) Norilskis. Matmispaik teadmata.

Kannikmäe talu juures avati 8. mail 1992 talle mälestuskivi. Tema nimi on 22. juunil 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvrite-na hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvliil.

Väärrib märkimist, et tema vend major Kustas Utuste oli samuti Vabaduse Risti kavaler ning tunnustatud taarausuliste juht.

Vanim poeg Jüri Hellat oli 1943–1944 soomepoiss. Noorim poeg Henn-Kaarel Hellat on kirjanik.

EELK Tartu Peetri koguduse sünnikanne nr 129/1892; Viljandi linna per reg 6: 277; EAA, f. 1767, n. 1, s. 746; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 165p; ERA, f. 63, n. 18, s. 2308; ERA, f. 495, n. 1, s. 715; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 26631; Parematalud Eestis I, Tallinna 1928: 83–88; EVK 1935: 52; EOS I 1998: 50–51; VSMM II 2005: 143; Auraamat 2007: 84; Oma Maa 1929, nr 32: 3; Sõdur 1937: nr 21/22: 553; Sõdur 1939, nr 26/27: 603; voldik „Mälestuskivi kolonel Jüri Hellatile Viljandimaal Päre mõisas Kannikmäe talus 8. mail 1992“; Sakala 1992, nr 52: 3; Sakala 1992, nr 55: 1; tütar Beata Lumi andmed (apr 1992); poeg Henn-Kaarel Hellati andmed (apr 2009).

HUNT, Karl Andrese p, kapral (1919).

VR II/3, nr 1245/15.09.1920 „6 jalaväe polgu reamehele Karl HUNT'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 16 augustil 1919 a. Podglinje küla all“.

Sündis 13. (vkj 1.) augustil 1898 Viljandimaa Kõpu kihelkonna Suure-Kõpu valla Ilmapõllu talus töölise peres. Vabadussõjas 1919. aasta 14. aprillist 3. diviisi tagavara-pataljonis ja 6. jalaväepolgus. Ostis 1936 Viljandimaa Vana-Võidu valla Sepa-Löövi talu. Talupidaja kevadeni 1949, kui sunniti kolhoosi. Oli kohalikus kolhoosis põllutöeline. Viimati elas pensionärina kodutalus.

Karl Hunt suri 2. detsembril 1984 Viljandi rajooni Viiratsi külanõukogu Sepa-

KARL HUNT
VR II/3

Löövi talus. Maetud Paistu kalmistule. (Vt elulugu VMA 1998: 83–84 ja lühiandmeid VMA 2000: 175.)

HUSSAR, Jaan Peetri p, reamees (1919).

VR II/3, nr 1122/14.09.1920 „3 jalaväe polgu reamehele Jaan HUSSAR'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 1 juulil 1919 a. Kurtenhofi jaama juures“.

Sündis 9. septembril (vkj 28. augustil) 1895 Võrumaa Rõuge kihelkonna Saaluse valla Ala-Voki talus möldri ja talupidaja peres. Oli 1937–1941 Viljandimaa Päre (hiljem Raudna) vallas kolonel Jüri Hellatile VR I/2 kuulunud Kannikmäe talu rentnik. Jaan Hussar suri 29. oktoobril 1967 Viljandi rajooni Karksi külanõukogu Kaali talus. Maetud Karksi-Nuia Rahumäe kalmistule. (Vt elulugu VMA 2001: 150–152.)

JAAN HUSSAR
VR II/3

IRV, Anton (kuni 1902 Hans) Hansu p, kapten (1918).

VR II/3, nr 1896/23.02.1920 „Lahingus 27 aprillil 1919 a. Egle kõrtsi juures langenud soomusrongi „Kapten Irw“ ülemale Kapten Anton IRW'ele wahwuse eest“.

VR II/2, nr 1897/23.02.1920 „Lahingus 27 aprillil 1919 a. Egle kõrtsi juures langenud soomusrongi „Kapten Irw“ ülemale Kapten Anton IRW'ele wahwuse eest“.

VR I/2, nr 2686/07.04.1922 „Wabadusõjas langenud kangelase kapten Anton IRW'ete teeneid isamaa vastu hinnates, otsustas Wabariigi Walitsus 7. aprillil 1922 a. annetada temale I liigi II järgu Wabaduse Risti sõjaliste teenuste eest“.

ANTON IRW
VR I/2, II/2, II/3

Georgi mõök 5. oktoobril 1917 „Selle eest, et ta lahingus 29.01.1916, kui 269. polk oli sunnitud maha jätma kõrgendiku nr 1356, hõivas polgu luurekomando leitnant Irve eestvõttel selle uuesti ja võttis kogu rindelõigu juhtimise üle. Selle tagajärjel said teised roodud võimaluse

hõivata oma endised positsioonid“.

Sündis 17. (vkj 5.) septembril 1886 Viljandimaa Viljandi kihelkonnas Viljandi valla Ruudi küla Sillaotsa (ka Ülevarese) talus sulase peres. Siirdus apostlikku õigeusku ning ristiti Viljandi õigeusu kirikus märtsis 1902 Antoniks. Vallaline.

Õppis Uusna valla Anni külakoolis ja Viljandi apostliku õigeusu kihelkonnakoolis, mille lõpetas kevadel 1904. Sõjaväelise hariduseta. Töötas 1904–1907 Viljandi apostliku õigeusu kihelkonnakoolis õpetajana. Oli Viljandi Noorsoo Ühingu liige.

Võeti novembris 1907 sõjaväkke ja määrati teenistusse Poolas asuvasse 192. Varvski jalaväepolgu 3. roodu, kust kevadel 1908 läkitati polgu kantseleisse kirjutaja kohusetäitjaks. Samal suvel komandeeriti 48. jalaväe tagavarabrigaadi staabi juurde, kus teenis kirjutajana. Septembrist 1910 oli Permis 49. jalaväediviisi staabis kirjutaja kuni teenistusest vabastamiseni sama aasta detsembris.

Töötas Sillaotsa talus, mida seni oli rentinud ta isa. Pärast koha päriseks ostmist kinkis isa selle vanemale pojale Jaan Irvele.

Esimese maailmasõja puhkedes mobiliseeriti ning määrati augustis 1914 teenistusse 269. Novorževi jalaväepolgu 7. roodus, kuid siirdus vabatahtlikult luurekomandosse. Määrati märtsis 1915 luurekomando ülema kohusetäitjaks. Aprillis 1915 ülendati lahingutes osutatud sangarikkuse eest alamlipnikuks. Esimese ohvitseri aukraadi sai novembris 1915, kui vaprus eest ülendati lipnikuks. Ühtlasi nimetati luurekomando ülemaks. Septembris 1916 ülendati alamleitnandiks, oktoobris 1916 leitnandiks ning juulis 1917 alamkapteniks. Osales lahingutes Saksa vägede vastu Ida-Preisimaal, Leedus ja Ida-Poolas ning Austria-Ungari vägede vastu Rumeenias. Sai 8. septembril (vkj 26. septembril) 1916 öisel luurekäigul Späglo-Tarasevitši joonel kergelt haavata ja põrutada. Pälvis sõdurina sõjalise vaprus eest Georgi 1., 2., 3. ja 4. järgu risti ning ohvitserina Georgi mõõga, Anna 3. järgu, Stanislavi 2. ja 3. järgu ordeni ning Prantsuse *Médaille Militaire*’i.

Siirdus novembris 1917 Eesti rahvusväkke. Detsembrist 1917 teenis 1. Eesti polgu 6. roodu ülemana, veebruaris 1918 nimetati 2. pataljoni komandöriks ja ühtlasi ajutiseks tööroodu komandöri kohusetäitjaks. Märtsist 1918 oli 1. roodu komandör. Ülendati kapteniks aprillis 1918 ning demobiliseeriti. Saksa okupatsiooni ajal töötas isatalus.

Vabadussõja eel 11. novembril 1918 nimetati Valga linna Kaitse Liidu ülemaks. Jõudis Valka 20. novembril 1918 ning asus kaitseliitu organiseerima, kuid pidi juba kolm päeva hiljem siirduma Tallinna

ohvitseride reservi. Formeeris koos Johan Pitka ja Karl Partsiga Laiarööpalise soomusrongi nr 1. Alates 29. novembrist 1918 oli rongi komandandi abi, nimetati 10. detsembril 1918 rongi komandandiks. Kapten Karl Partsi haavataasaamise tõttu oli 23. jaanuarist 1919 ühtlasi soomusrongide ülemjuhataja ajutine kohusetäitja. Nimetati 20. veebruarist 1919 Soomusrongide divisjoni ülema kohusetäitjaks ning Laiarööpalise soomusrongi nr 1 ülemaks. Osales lahingutes Viru rindel ja Lõuna-Eestis ning Lätis. Juhatas mitut edukat operatsiooni, nagu Kehra lahing ja Irboska retk ning Tartu ja Petseri vallutamine.

Anton Irv langes 27. aprillil 1919 Lätimaal Stakelni (Strenči) lähistel Egle kõrtsi ja Kauči talu naabruses. Maeti Viljandi Vanale kalmistule perekonna hauaplatsile, kust juulis 1933 sängitati ümber Vabadussõjas langenute ühiskalmistule. Täpsustuseks, et Vabadussõjas langenutest oli kapten Irv kõige kõrgemal ametikohal teeninud ohvitser.

Sõjavägede Ülemjuhataja päevakäsuga 2. maist 1919 sai Laiarööpaline soomusrong nr 1 uueks nimeks Soomusrong Kapten Irv.

Postuumselt omistatud kolmele Vabaduse Ristile lisandusid 300 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk, mis anti isale. Vanematele määrati pension.

Autasumaa suurusega 52,33 hektarit eraldati mais 1926 Viljandimaa Holstre valla Vasila karjamõisast, mis oli enne kuulunud õigeusu kirikule. Koht sai nimeks Vasila talu. Krundil oli mõisa ajast elumaja ja arvukalt kõrvalhooneid. Vasila talu asus pidama vend Jaan Irv, kellele see kinnistati detsembris 1932.

Kapten Irve nimi raiuti 24. veebruaril 1926 Tallinnas Ohvitseride Keskkogus avatud Vabadussõjas langenud ohvitseridele pühendatud mälestustahvlile (hävitati 1940).

6. augustil 1933 püstitati kapten Irvele Viljandisse Kirikumäele mälestussammas (kujur R. Espenberg), mille kommunistid purustasid septembris 1940. Endise samba asukohal avas Viljandimaa Muinsuskaitse Ühendus 29. aprillil 1989 mälestuskivi.

Langemise koht Lätimaal plaaniti juba enne Teist maailmasõda tähistada monumendiga, kuid valmis jõuti vaid vundament. Just sellele alusele püstitati ja avati 27. aprillil 1994 Eesti Sõjahaudade Hoolde Liidu ja Läti Vennashaudade Komitee eestvedamisel mälestussammas.

Tapal, kus asus kapten Irve nime kandev soomusrong, tuldi 1927. aastal välja mõttega püstitada talle monument, kuid mõtteks see jäigi.

Tema mälestuse jäädvustamiseks loodi kolm organisatsiooni: Viljandis Vabadussõjas Langenud Kapten Anton Irve Mälestuse

Jäädvustamise Selts, Tapal Kapten Anton Irve Mälestuse Jäädvustamise Komitee ja Tallinnas Kapten Irve Soomusronglaste Selts. Viljandis sai üks tänav Kapten Irve nime (ennistatud). Ka Valgas kandsid tänav ja park kapten Irve nime (seni ennistamata).

Tema kohta on ilmunud kolm raamatut: „Monument kapten Anton Irvele“ (Tallinn, 1933), P. Villemi „Kapten Anton Irv“ (Tallinn, 1935) ja J. Kaubi „Kapten Anton Irv. Soomusrongide löögivaimu kehistaja“ (Tallinn, 1936). (Vt lühiaandmeid VMA 2000: 175.)

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 208/1886; EAÕK Viljandi koguduse surmakanne nr 15/1919; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 128p ja 178; ERA, f. 63, n. 18, s. 368; ERA, f. 495, n. 7, s. 1156; ERA, f. 495, n. 13, s. 12, l. 81; ERA, f. 2477, n. 1, s. 10, l. 21; EBL 1929: 154–155; EVK 1935: 48; EBLTK 1940: 100; EOS I 1998: 65; EE XIV 2000: 102; VSMM I 2002: 192; VSMM II 2005: 213, 265; Sakala 1933, nr 84: 4; Sakala Pühapäev 1935, nr 50: 3; Päevaleht 1939, nr 136: 9; Sakala 1988, nr 143: 3; Sakala 1989, nr 54: 3; Sakala 1994, nr 47: 4; Sakala 1994, nr 55: 1.

JAAKSON, Jüri (sünd Jürri) Ado p.

VR III/1, nr 2538/14.12.1920 „Ajutise Walitsuse liikmele Jüri JAAKSON'ile hinnates kodanlisi teenuseid mis osutanud Ajutise Walitsuse liikmena iseseiswa Eesti riigi rajamisel“.

Sündis 16. (vkj 4.) jaanuaril 1870 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Uue-Võidu valla Kokaviidika (hiljem Viidika) talu pidaja peres. Abiellus 1915 Meeri-Olga-Vilhelmine Behrensiga (1885). Tütar Lydia (1918). Õppis 1879–1881 Uue-Võidu Turbamäe vallakoolis, 1881–1885 Viljandi kihelkonnakoolis, 1886–1892 Tartus Treffneri gümnaasiumis ja 1892–1896 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas. Üliõpilasseltsi Ühendus liige. Elas 1897. aastast Viljandis, töötas vandeadvokaadi abina. Oli 1898–1901 Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi ja Viljandi Seltskondliku Ühenduse Koit juhatuse esimees, kuulus ka Viljandi Karskusseltsi ning mitmesse teise organisatsiooni. Asus sügisel 1901 Riiga, kus töötas algul vandeadvokaadi abina, 1902–1914 aga vandeadvokaadina. Oli 1902–1905 Riia Imanta seltsi esimees, 1906–1914

JÜRI JAAKSON
VR III/1

Riia Eesti Hariduse- ja Abiandmise Seltsi asutaja ja esimees ning tegev Riia karskusseltsis. Samuti oli 1904–1920 Põltsamaal ja hiljem Kõos paiknenud Eesti Aleksandrikooli kuratooriumi liige ja esimees. Asus 1914. aasta lõpul Tallinna. Tegutses jaanuarist 1915 detsembrini 1918 Tallinna Linnapanga direktori abina ning oli 1915–1919 Tallinna Majandusühisuse Nõukogu ja Põhja-Eesti Põllumeeste Keskseltsi juhatuse esimees. Osales kevadel 1917 Eestimaa kubermangu omavalitsuse ja administratsiooni ajutise korraldamise seaduse eelnõu väljatöötamises. Töötas maist kuni novembrini 1917 Eestimaa kubermangukomissari Jaan Poska abina. Ühtlasi oli 1917–1919 Eesti Ajutise Maanõukogu (Maapäeva) liige ning oktoobrist 1917 novembrini 1918 esimene abi-esimees. Enamlased vangistasid ta lühikeseks ajaks jaanuaris 1918.

Määrati 13. novembril 1918 Eesti Ajutise Valitsuse peavolinikuna Saksa okupatsioonivõimudelt riigiasutusi üle võtma. Vabadussõja ajal Ajutise Valitsuse ja hiljem ka nelja Vabariigi Valitsuse kohtuminister 27. novembrist 1918 kuni 26. oktoobrini 1920 (välja arvatud lühiajaline tagasiastumise periood septembrist novembrini 1919). Ühtlasi oli Asutava Kogu liige aprillist 1919 detsembrini 1920.

Kuulus Eesti Rahvaerakonna esindajana 1923–1926 II ja III Riigikogu koosseisu, oli 1937 Rahvuskogu II koja liige ja 1938–1940 VI Riigikogu Riiginõukogu liige. Riigivanem detsembrist 1924 detsembrini 1925. Tema juhitud valitsuse ajal võeti vastu mitu riiklikult olulist otsust nagu Kaitseliidu, Kultuurkapitali, vähemusrahvuste ja riigikorra kaitse seadus. Samuti võeti vastu seadus, mis võimaldas senistel riigirentnikel saada maa pärisomanikeks.

Alates novembrist 1926 kuni juulini 1940 oli Eesti Panga president. Tema ajal viidi ellu rahareform, mille tulemusena alates jaanuarist 1928 hakkasid Eestis seniste markade asemel kehtima kroonid ja sendid. Samuti kerkisid tema pangapresidentiks oleku ajal Eesti Panga hooned Viljandisse, Petserisse ja Tartu.

1935–1938 oli ta Riigi Majandusnõukogu liige. Juhtis esimehena Kaitseliidu finantskomiteed ning oli Välis-Eesti Ühingu ja VRVÜ Tallinna osakonna liige. 1936. aastal asutas Treffneri gümnaasiumi juurde sihtkapitali. Valiti 1939. aastal Võru Lastekaitse Ühingu auliikmeks.

Nõukogude okupatsioonivõimud vabastasid ta Eesti Panga presidendini ametist 17. juulil 1940. Töötas seejärel Tallinnas oma maja kojamehena. Abikaasa ja tütar siirdusid märtsis 1941 järelümberasumise korras Saksamaale.

Arreteeriti 14. juunil 1941 Tallinnas. Viidi Venemaale Sverdlovski oblastisse. Mõisteti 4. märtsil 1942 SARK-i erinõupidamise otsusega surma.

Jüri Jaakson lasti maha 20. aprillil 1942 SevUralLagis. Matmispaik teadmata.

Tema sünnikohas Saarepeedi valla Viidika talu juures avati 14. oktoobril 1995 mälestuskivi.

Tema nimi on 22. juunil 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Vennapoeg doktor Hermann Jaakson oli Tartu ülikooli õppejõud, matemaatikaprofessor.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 12/1870; EAA, f. 402, n. 1, s. 7308; EAA, f. 2111, n. 1, s. 7308; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 164; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 359; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 7896; EAT 1932: 60; EVK 1935: 20; VET 1939: 28; ERAKT 1939: 64; EBLTK 1940: 102; EE XIV 2000: 104; VSMM I 2002: 280; Kaitse Kodu! 1940, nr 1: 28; Sakala 1990, nr 6: 2; Sakala 1995, nr 23; Sakala 1995, nr 162: 5; S. Kase „Eesti rahva teener Jüri Jaakson“. Tln, 2005; R. Hagelberg „Jüri Jaakson Eesti riigi majanduse aluste rajajana“, Tln, 2005; voldik „Mälestuskivi Riigivanem, Eesti Panga president Jüri Jaaksonile VR III/1 ja matemaatikaprofessor doktor Hermann Jaaksonile Viljandimaal Saarepeedi vallas Viidika talus 14. oktoobril 1995“.

JAANSO (kuni 18. veebruarini 1935 JAANSON, ka JANSON) Otto Jaani p, alamkapten (1919), kolonelleitnant (1932).

VR II/3, nr 974/1.09.1920 „I jalaväe polgu alamkaptenile Otto JANSON'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 9 detsembril 1919 a. Ust-Scherdjanka küla all“.

Sündis 30. (vkj 18.) aprillil 1896 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Tänassilma valla Kõresaare talu omaniku peres. Vallaline. Lõpetas Vana-Tänassilma vallakooli, Viljandi kihelkonnakooli, eksternina Velikije Luki 6-klassilise reaalkooli ja 1916 Pihkva lipnikekooli ning läbis 1921–1922 alalisväe ohvitseride kursused ja 1925–1927 Kõrgema Sõjakooli.

Mobiliseeriti Esimese maailmasõja ajal augustis 1914 ning määrati

OTTO JAANSO
VR II/3

172. tagavarapataljoni, kust viidi üle 429. Riia jalaväepolku. Võttis osa lahingutest Ida-Preisimaal sakslaste vastu. Läkitati veebruaris 1916 sõjakooli, mille lõpetas juulis ja ülendati lipnikuks. Teenis 538. Medõni jalaväepolgu nooremohvitserina. Osales lahingutes Riia ja Dvinski (Daugavpils) rindel sakslastega. Sai 9. juulil 1917 lahingus põrutada. Ülendati sama aasta juulis alamleitnandiks ning oktoobris 1917 leitnandiks. Pälvis Anna ordeni IV järgu. Läbis juulist septembrini 1917 Oranienbaumi ohvitseride laskekooli juures kuulipildujate kursuse ja sama aasta oktoobris veel kaugtõkkeskooli kursuse. Novembris 1917 määrati kuulipildujate komando ülemaks, kuid juba samal kuul viidi üle ratsakuulipildujate komandosse. Astus 1918. aasta märtsis 2. Eesti polku, kuid juba samal kuul demobiliseeriti.

Vabadussõjas 27. novembrist 1918 ohvitseride reservi 7. rühma ülem. Läkitati detsembri algul koos rühmaga Tapale rongide kontrolli ülemaks. Nimetati 15. detsembril 1918 Tamsalu raudteejaama komandandiks ja Kaitse Liidu organiseerijaks. Alates jaanuarist 1919 Dessantpataljoni 2. roodu ülem. Osales rooduga dessantides ja lahingutes Punaarmee vastu Viru rindel. Astus 26. jaanuaril 1919 teenistusse 1. jalaväepolku ning määrati 13. roodu vanemohvitseriks, sama aasta veebruaris 2. roodu ülema kohusetäitjaks ja aprillis ülemaks. Läkitati mais 1919 koos rooduga Lõunarindele, kus osales Lätimaal lahingutes *Landeswehr* 'i vastu. Sama aasta juulis viidi taas Narva rindele, kus võttis osa lahingutest punaväe vastu. Ülendati novembris 1919 alamkapteniks.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Teenis 1920. aasta veebruarist 1. jalaväepolgus (alates novembrist 1922 rügement) roodu- ja pataljoniülemana. Ülendati veebruaris 1923 kapteniks. Oktoobris 1923 viidi üle Sõjavägede Ühendatud Õppeasutuste ohvitseride kursuste ülema abiks. Ülendati veebruaris 1924 majoriks. Komandeeriti oktoobris 1925 Kõrgemasse Sõjakooli, mille lõpetanuna viidi augustis 1927 üle Kindralstaabi käsundusohvitseriks. Märtsis 1928 määrati Sõjavägede Ühendatud Õppeasutuste sõjakooli aspirantide kursuste ülema kohusetäitjaks, kuid sama aasta oktoobris viidi taas Kindralstaabi käsundusohvitseriks. Juunis 1929 nimetati Kaitsevägede staabi käsundusohvitseriks ja staabi VI osakonna B jaoskonna ülema kohusetäitjaks, sama aasta novembris aga Kaitsevägede Staabi VI osakonna C jaoskonna ülema kohusetäitjaks ning veebruaris 1930 ülemaks. Kaks aastat hiljem, veebruaris 1932

määrati sama osakonna A jaoskonna ülemaks. Ülendati veebruaris 1932 kolonelleitnandiks. Oli jaanuarist 1930 kuni märtsini 1932 ühtlasi Vabadussõja Mälestamise Komitee sekretär.

Mais 1932 määrati 1. jalaväerügemendi ülema abiks. Märtsis 1934 nimetati Harju kaitseringkonna staabi ülema kohusetäitjaks, kuid juba juulist määrati Kaitsevägede Staabi VI osakonna ülema kohusetäitjaks. Nimetati oktoobris 1936 sama osakonna ülemaks. Oli ühtlasi Kaitsevägede Staabi ohvitseride kogu juhatusel liige ja sekretär ning Vabariigi ohvitseride keskkogu revisjonikomisjoni ja VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Siseministri otsusega 18. veebruarist 1935 määrati saksapärase perekonnanime Jaanson asemele eestilik Jaanso.

Pälvis Kotkarist III klassi (1935) ja Eesti Punase Risti mälestusmärgi II järgu I astme (1936).

Otto Jaanso suri 4. mail 1937 Läänemaal Märjamaa vallas sõpradega jahil olles südamerabandusse. Maetud Tallinna Kaitseväge kalmistule.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 106/1896; Tallinna linna per reg: 94: 409; Tallinna linna surmaakt 518/1937; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 70p; ERA, f. 495, n. 7, s. 1186; ERA, f. 495, n. 13, s. 13, l. 29–30p; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 583; EVK 1935: 128; Södur 1937, nr 20: 496–497; Sakala 1937, nr 50: 3.

JOHANSON, Mart (sünd Märt) Aadu (ka Ado) p, vanemallohvitser (1919), seersant (1940).

VR II/3, nr 626/24.08.1920 „Sakala partisaanide polgu wanemale alamohvitserile Mart Ado p. JOHANSON´ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 6 aprillil 1919 a. Mihalkowa küla all“. (Täpsustus: lahing toimus 9. aprillil 1919. – J. P.)

Sündis 18. (vkj 6.) juulil 1889 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Pärsti valla Kaljapulga talus sulase peres. Abiellus 17. mail 1921 Viljandi Pauluse kirikus Mathilde Parikuga (1881–1959). Teist korda abiellus 7. mail 1959 Viljandis Maria Vanakülaga (1925–1963). Lastetu.

Õppis Pärsti vallakoolis ja Viljandi kihelkonnakoolis. Võttis osa

MART JOHANSON
VR II/3

Esimesest maailmasõjast. Teenis 1917–1918 Viljandis 2. Eesti polgus. Elas Uue-Võidu valla Selja talus, töötas meierina.

Vabadussõjas 1919. aasta 14. jaanuarist 2. diviisi tagavarapataljoni 1. roodus. Arvati 21. veebruaril 1919 Viljandi kaitsepataljoni, kus teenis 1. roodu rühmavanemana. Mais 1919 nimetati väeosa ümber Sakala partisanide pataljoniiks. Augustis 1919 ülendati vanemallohvitseriks. Detsembris sai väeosast Sakala partisanide polk. Osales lahingutes Võru- ja Petserimaal ning Kirde-Lätis Punaarmee vastu. Demobiliseeriti aprillis 1920. Senine aukraad nimetati juunis 1940 ümber seersandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid tasuta maa normaaltalu suuruses, 13 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 26,44 hektarit eraldati mais 1921 Viljandimaa Uue-Võidu mõisa Moori karjamõisast. Koht sai nimeks Mardi talu. Kinnistati tema nimele märtsis 1930. Edaspidi talunik, ehtas elumaja ja kõrvalhooned. Oli Sakala Partisanide Ühingu ja VRVÜ Viljandi osakonna liige. Avaldanud Vabadussõjast mälestusi „Sõjapäevik jutustab...“. Pidas aastakümneid iga päev kroonikaraamatut, märkides üles kõik sündmused, ilmaolud jm.

Talupidaja kuni kevadeni 1949, kui tuli sundkorras astuda Moori kolhoosi liikmeks. Töötas kolhoosis laohoidja ja tallimehena. Pärast kolhooside liitmisi oli Linda kolhoosi öövaht. Viimased eluaastad pensionär.

Mart Johanson suri 1. veebruaril 1965 Viljandi rajooni Saarepeedi külanõukogu Mardi talus. Maetud Viljandi Vanale kalmistule.

Vennapoeg Oskar Johanson oli Teise maailmasõja ajal vabatahtlikuna Saksa sõjaväes, teenides Rebase pataljonis ja 20. Eesti SS-diviisis. Oli sõjavangina 1948. aasta kevadeni Karjala-Soomes.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 182/1889; Viljandi valla per reg 8: 100; Saarepeedi kn surmaakt nr 2/1965; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 47; ERA, f. 63, n. 18, s. 4181; ERA, f. 680, n. 3, s. 596; ERA, f. 3653, n. 10, s. 5693; EVK 1935: 130; „Mälestusi ja jutustusi Sakala partisanest Vabadussõjas 1918–1920“, Tallinn, 1939: 92–94; Selma Saarpuu andmed (juuli 1998); vennapoeg Oskar Johanson andmed (juuli 1998), Olga Graubergi andmed (juuli 1998), Endel Viira andmed (juuli 1998).

JONSON (sünd JOONSON, ka JOHNSON), Gustav Jüri p, alampolkovnik (1919), kindralmajor (1928), Punaarmee kindralleitnant (1940).

VR II/2, nr 1370/15.09.1920 „1 Ratsa polgu ülemale, Alampolkovnik Gustaw JOHNSON'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud lahingutes 27 mail 1919 a. Schumreninowo küla juures, 29 mail 1919 a. Marienburgi waldamisel, 2 juunil 1919 a. Sesswegeni all ja 3 juunil 1919 a. Laudoni alewi ja mõisa waldamisel“.

VR I/3, nr 1483/13.10.1920 „1 Ratsa polgu ülemale, Alampolkovnik Gustaw Jüri p. JONSON'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastöoga sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

LKO 3. järk nr 1746/4.11.1924.

Georgi mõök 20. (vkj 7.) 09.1917.

Sündis 7. jaanuaril 1880 (vkj 26. detsembril 1879) Viljandimaa Viljandi kihelkonna Päri valla Kudu talu omaniku peres. Abiellus 7. augustil 1926 Tallinnas Julie Kickelbachiga (1902). Tütar Haldi (1926). Õppis Päri valla-koolis, Viljandi kihelkonnakoolis, Viljandi linnakoolis, 1898–1901 Tartu reaalkoolis, 1901–1914 Riia polütehnikumi kaubandus-, hiljem mehaanikateaduskonnas, 1906–1907 Dresdeni kõrgemas tehnikakoolis, 1921–1923 Kindralstaabi kursustel (hilisem Kõrgem Sõjakool). Korporatsiooni Vironia liige. Teenis oktoobrist 1908 kuni septembrini 1909 vabatahtlikuna sõjaväes ratsasuurtükiväe tagavarapatareis Dvinskis (Daugavpils). Ülendati jaanuaris 1910 lipnikuks. Töötas veebruarist 1912 kuni augustini 1914 nooremkontrolörina Riia kaalu- ja mõõdukojas. Esimese maailmasõja puhkedes mobiliseeriti augustis 1914 ning määrati Dvinski sõjaväeringkonna staapi. Märtsis 1915 läkitati II Kaukaasia korpuse 2. Suurtükiväe mortiiridivisjoni 2. patarei ohvitseriks. Ülendati veebruaris 1916 alamleitnandiks, augustis 1916 leitnandiks ja oktoobris 1917 alamkapteniks. Osales lahingutest Poolas ja Galiitsias Saksa ja Austria-Ungari vägede vastu. Pälvis lahingutes osutatud vapruse ja juhtimisoskuse eest Georgi mõõga, Anna 2. ja 3. järgu ning Stanislavi 2. ja 3. järk ordeni. Siirdus novembris 1917 Eesti rahvusväkke. Määrati loodava Eesti

GUSTAV JONSON
VR II/2, I/3

ratsapolgu 2. eskadroni ülemaks. Selle formeerimist alustati 3. detsembril 1917 Viljandis. Ülendati märtsis 1918 kapteniks. Vabastati sõjaväest aprillis 1918. Saksa okupatsiooni ajal elas Läänemaal Velisel.

Vabadussõja eel astus teenistusse kaitseliitu. Määrati 21. novembrist 1918 Ratsapolgu ülemaks. Võttis osa lahinguist Punaarmee vastu Lõunarindel ja Lätimaal, oli kuulsa Võru alt Jakobstadi tehtud retke üks juhtidest. Ülendati oktoobris 1919 alampolkovnikuks, novembris 1922 nimetati ümber kolonelleitnandiks.

Kahele Vabaduse Ristile lisandusid 225 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ning lõunanaabritelt Karutapja orden, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 64,02 hektarit eraldati novembris 1922 Tartumaa Kirepi valla Kirepi mõisast. Koht, millel asus mõisa härrasemaja koos kõrvalhoonetega, sai nimeks Haldja talu. Kinnistati tema nimele aprillis 1931. Müüs koha hiljem ära ning ostis 1939. aastal Tartumaa Puhja vallas 300-hektarise Rämsi talu.

Jätkas teenistust Ratsapolgu (novembrist 1922 Ratsarügement) ülemana. Õppis septembrist 1921 kuni maini 1923 Kindralstaabi kursustel. Ülendati veebruaris 1923 koloneliks. Märtsis 1924 määrati Kindralstaabi ülema abiks. Täitis korduvalt ka kindralstaabi ajutise ülema kohuseid ning oli ühtlasi Ratsaväe inspektori ajutine kohusetäitja. Sügisest 1925 ka Kõrgema Sõjakooli õppejõud ratsaväe alal ning aprillist 1926 kuni septembrini 1927 Sõjaringkonnakohtu ajutine liige. Augustis 1927 nimetati Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema kohusetäitjaks, veebruarist 1928 määrati selle ülemaks ning ühtlasi Sõjanõukogu liikmeks. Veebruaris 1928 ülendati kindralmajoriks. Aprillis 1930 määrati 3. diviisi ja Tallinna garnisoni ülemaks ning augustist 1933 kuni märtsini 1934 oli ühtlasi Sisekaitse ülem. Veebruarist märtsini 1934 täitis diviisiülema ülesannete kõrval sõjaministri abi kohuseid. Alates 12. märtsist 1934 ka Sõjavägede Ülemjuhataja abi ja Sisekaitse ülema abi. Septembrist 1934 Riigivanema (alates 1937 riigihoidja ning alates 1938 president) käsunduskindral, ühtlasi Ratsaväe inspektor ja Sõjamineisteriumi nõukogu liige. Pälvis teenete eest Kotkaristi I klassi (1933), Eesti Punase Risti I järgu II astme (1934) ning Läti Kolme Tähe II klassi, *Polonia Restituta* II klassi, Rootsi Kuningliku Mõõgaordu I klassi ja Soome Valge Roosi II klassi ordeni. Aprillis 1939 siirdus vanusepiiri ületamise tõttu erru.

Oli korduvalt Vabariigi Ohvitseride Keskkogu juhatuse liige ja abiesimees (1924–1925 ja 1931–1933) ning esimees (1934–1939),

Vabaduse Risti Kavaleride Kodu Nõukogu esimees (1935–1940), VRVÜ Keskjuhatuse liige (alates 1930) ning abiesimees (1931–1933 ja 1935–40), VRVÜ Tallinna osakonna juhatuse esimees (1930–1940), Ratsarügemendi ohvitseridekogu auesimees, korporatsiooni Vironia vilistlaskogu esimees, Vabadussõja Mälestamise Komitee ja klubi *Centum* liige. Kuulus Narva kalevimanufaktuuri juhatusse.

Määrati Nõukogude okupatsioonivõimude survele presidendi käskkirjaga 22. juunil 1940 Sõjavägede Juhatajaks. Septembrist 1940 nimetati senisest Eesti sõjaväest ümber formeeritud 22. territoriaalse laskurkorpuse ülemaks. Ülendati 28. detsembril 1940 Punaarmee kindralleitnandiks. Juunis 1941 saadeti Moskvasse Kindralstaabi akadeemiasse täienduskursustele. Arreteeriti 19. juulil 1941 Moskvas.

Gustav Jonson suri 15. novembril 1942 Tšeljabinskis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on 22. juunil 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Abikaasa tütreaga pääses Teise maailmasõja ajal Läände.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 8/1880; EAA, f. 1764, n. 1, s. 76; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 96 ja 103; ERA, f. 495, n. 1, s. 717; ERA, f. 63, n. 16, s. 4357; EBL 1929: 178; EAT 1932: 66; EVK 1935: 50; EMT 1938: 65; EBLTK 1940: 108; Borgelin, R. G. Dannebroggi lipu all 1973: 148–151; *Album Vironorum* I 1975: 49–50; EE XIV 2000: 112; Õun 2001: 22–24; Auraamat 2007: 475; Oma Maa 1939, nr 41: 3; Kaitse Kodu! 1940, nr 1: 28; Sõdur 1940, nr 27–28: 629; Sakala 1990, nr 2: 2; Sakala 1995, nr 3: 6.

JÄRVEKÜLG (ka JÄRVEKÜLL), Georg-Bernhard Jaagu p, reamees (1919).

VR I/3, nr 2973/18.02.1925 „hinnates sõjalisi teeneid, mis Viljandi kooliõpilaste roodu kapral Georg JÄRVEKÜLL Eesti Vabariigi vastu ülesnäidanud 26. mail 1919 a. Bukke karjamõisa ja Mellini jõe vahel asunud kaevikute ning Volmari linna valdamisel“.

Sündis 2. septembril (vkj 20. augustil) 1901 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Pärsti valla Klaassepa talus kaupmehe peres. Abiellus 27. juulil 1933 Tallinna Kaarli kirikus Aurelie-Annette Hansmanniga (esimeses abielus Brakel) (1903–1951). Lapsed: Toomas (1932–1980), Jaak-Peeter (1937) ja Piret (1942). Õppis Viljandi linna elementaarkoolis, Tallinna Aleksandri gümnaasiumis, 1917–1921 Viljandi maakonna reaalgümnaasiumis, 1921–1926 õppursõdurina Tartu ülikooli arsti-

teaduskonnas, lõpetas *cum laude*. Korporatsioon Sakala liige.

Vabadussõjas vabatahtlikuna 30. detsembrist 1918. Osales Viljandi kooliõpilaste rooduga (alates juunist 1919 pataljon) lahingutes Punaarmee ja *Landeswehr*’i vastu Põhja-Lätis. Vabastati teenistusest märtsis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Töötas 1927 Tartu ülikooli bakterioloogia instituudis, seejärel jaanuarist 1928 kuni novembrini 1940 Tallinna Keskskai kirurg. Oli 1930–1934 Kaitseliidu Tallinna Maleva Lõuna malevkonna liige, 1931–1934 Eesti Vabadussõjalaste Liidu Tallinna osakonna liige ning Eesti Rahvuslaste Klubi ja VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Saksa ajal, novembrist 1941 kuni augustini 1944 Tallinna Erahai gla kirurg. Teise Nõukogude okupatsiooni ajal oktoobrist 1944 kuni jaanuarini 1948 Tallinna Vabariikliku Keskskai I haavaosakonna juhataja, ühtlasi konsultant merelaevanduse meditsiiniteenistuses ja Toompea Raviastutuste Hai gla ning 1945–1948 Eesti NSV peakirurg. Tegi eravastuvõtte, kuivõrd see tollase režiimi tingimustes oli võimalik. Tallinna Kirurgide Seltsi asutaja 1946 ja esimene esimees. Alates detsembrist 1947 kuni veebruarini 1951 Eesti NSV Teaduste Akadeemia Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituudi nooremteadur.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 12. veebruaril 1951 oma töökohal Tallinnas hai gla. 9. oktoobril 1951 mõisteti ENSV Ülemkohtu kriminaalajade kohtukolleegiumi istungil Tallinnas 10 aastaks vangilaagrisse. Süüdistati osalemises Vabadussõjas ja Vabaduse Risti omamises, kuulumises vabadussõjalaste organisatsiooni ning keelatud kirjanduse omamises.

Georg-Bernhard Järvekülg suri 10. augustil 1953 Narva vangilaagris. Maetud Narva Siiverts kalmistule vangide ossa. Kenotaaf Tallinna Metsakalmistul.

Rehabiliteeriti ENSV Ülemkohtu presiidiumi otsusega 6. veebruaril 1958, kuid ümbermatmist perekonna hauaplatsile Tallinna ei lubatud.

GEORG-BERNHARD
JÄRVEKÜLG VR I/3

Tütre memuaarides „Ei ole halbdust ilma headuseta. Piret Järvekülje mäletamisi aastatest 1946–1960“ (Tallinn, 2003) on rohkelt juttu ka isast.

7. septembril 2001 paigaldati Georg-Bernhard Järveküljele Tallinna Keskhaigla fuajeesse mälestustahvel. Tema nimi on 22. juunil 2003 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Abikaasa esimene mees kapten Arthur-Johann Brakel oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 213/1901; EAA, f. 2100, n. 1, s. 2896; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 191p; ERA, f. 497, n. 1, s. 84, l. 243; ERA, f. 4897, n. 7, s. 6, l. 54; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 4934; EVK 1935: 132; Merila-Lattik 2000: 183–184; VSMM II 2005: 168; Eesti Arst 2001, nr 7: 293–296; Hippokrates 2001, nr 27: 410–416; Postimees, 2001, nr 203: 23; Sakala 2001, nr 169: 5; tütar Piret Põldmäe andmed (nov 1998).

JÜRIS (ka JURIS), Johan (ka Johann, Johannes) Käsperi p, vanemallohvitser (1918).

VR II/3, nr 39/21.02.1920 „1. Ratsa polgu reamees Johann Kasper p. JURIS'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 12 jaanuaril 1919 a., kui üks esimestest tormijooksjatest Puhmu küla peale, mille tagajärjel kolm korda suurem waenlase salk põgenes, hobuseid ja sõjamoona maha jättes“.

Sündis 30. (vkj 18.) oktoobril 1889 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Päri valla Kaaramaa talus metsniku peres. Abiellus 16. septembril 1923 Viljandi Pauluse kirikus Ann Tikkoga (1899–1927). Lastetu.

Õppis Päri vallakoolis. Töötas Päri mõisas. 1914–1918 võttis osa Esimesest maailmasõjast 6. Klastitsi husaaripolgus. Oli Saksa okupatsiooni ajal Viljandis lihttööline.

Vabadussõjas 2. detsembrist 1918 Ratsapolgu 2. eskadronis. Võttis osa lahinguist Punaarmee vastu Lõunarindel ja Lätimaal. Sai 25. märtsil 1919 Kukulase küla all raskelt kubemest ja puusast haavata. Aprillist 1920 arvati üleajateenijaks Ratsapolgus, juba maikuu nimetati rüh-

JOHAN JÜRIS
VR II/3

maülemaks. Detsembris 1920 viidi üle 1. eskadroni. Oli sõjas saadud haavade tõttu korduvalt haiglas ravil. Lahkus sõjaväeteenistusest omal soovil mais 1922.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga.

Autasumaa suurusega 19,96 hektarit eraldati mais 1922 Viljandimaa Päre mõisast. Koht, millel asus mõisa ajast rehehoone, sai nimeks Raudnamäe talu. Edaspidi talunik.

Johan Jüris läks 25. juunil 1927 Päre valla Raudnamäe talus vabaturma pärast seda, kui abikaasa oli samuti endalt elu võtnud. Maeti Viljandi Pauluse koguduse surnuaeda, kuid teadmata on, kas Vanale või Pärnu maantee äärsele kalmistule.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 277/1889; EELK Viljandi Pauluse koguduse abielukanne nr 108/1923; EELK Viljandi Pauluse koguduse surmaakt nr 56/1927; EAA, f. 3760, n. 2, s. 6496; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 3; ERA, f. 680, n. 3, s. 596; Sakala 1927, nr 74: 1; Sakala 1927, nr 76: 2.

KAIGAS, Aleksander (sünd Alexander) Jaani p, reamees (1919).

VR I/3, nr 2968/18.02.1925 „hinnates sõjalisi teeneid, mis Viljandi kooliõpilaste roodu reamees Aleksander KAIGAS Eesti Vabariigi vastu üles näidanud 24. mail 1919 a. Rantseni alevi all“.

Sündis 13. septembril (vkj 31. augustil) 1901 Viljandimaa Viljandi kihelkonnas Viljandi vallas Kivistikus (liideti 1919 Viljandi linnaga) majaomaniku ja kaupmehe peres. Vallaline. Õppis Viljandi Realgümnaasiumi 6. klassis. Astus 20. veebruaril 1919 vabatahtlikult Viljandi kaitsepataljoni 1. roodu. Märtsis 1919 viidi 2.

brigaadi staabiülema käsutusse, arvati Viljandi kooliõpilaste roodu ja komandeeriti 6. jalaväepolgu juurde. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'iga Lätimaal.

Aleksander Kaigas langes 21. juunil 1919 Lätimaal Stolbeni (Stalbe) mõisa juures. Maeti Viljandi Pauluse koguduse surnuaeda, kuid teadmata on, kas Vanale või Pärnu maantee äärsele kalmistule.

Postuumselt omistatud Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja

ALEKSANDER KAIGAS
VR I/3

Vabadussõja Mälestusmärk. Need anti vanematele.

Tema nimi jäädvustati mälestustahvlil Viljandi Maagümnaasiumis (avati 1921, kadus 1940, taasavati 1990).

EELK Pauluse koguduse sünnikanne nr 215/1901; EELK Viljandi Pauluse koguduse surmaakt nr 208/1919; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 191p; ERA, f. 497, n. 1, s. 84. l. 244; ERA, f. 680, n. 3, s. 710; ERA, f. 4873, n. 6, s. 7, l. 93; Piir 1995: 25–27; VSMM II 2005: 15; Sakala 1989, nr 72: 3; Sakala 2001, nr 206: 1; Postimees 2001, nr 247: 7.

KEPMANN, Martin-Alexander Jüri p, nooremallohvitser (1919).

VR II/3, nr 1241/15.09.1920 „6 jalaväe polgu kapralile Martin KEPMANN´ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 15 augustil 1919 a. Loki ja Serdjanka külade juures“.

Sündis 4. detsembril (vkj 22. novembril) 1892 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viiratsi valla Saarse talu rentniku peres. Vabadussõjas 1918. aasta 25. detsembrist 6. jalaväepolgu 2. pataljonis. Haavatud 15. augustil 1919 Pihkva all Logi küla juures.

Martin-Alexander Kepmann suri 9. veebruaril 1920 Vaivaras 1. diviisi Külgehakkavate Haiguste Vastu Võitlemise Lendsalga haiglas tüüfusse. Maetud Vaivara kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 154.)

MARTIN-ALEXANDER
KEPMANN VR II/3

KIKAS (ka KIKKAS), Oskar Juhani (ka Johan) p, reamees (1918), kapral (1920).

VR II/3, nr 625/24.08.1920 „Scouts polgu reamehele Oskar KIKKAS´ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 4 jaanuaril 1919 a. Karksi mõisas“.

Sündis 10. oktoobril (vkj 28. septembril) 1898 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Uue-Võidu valla Kikka talu omaniku peres. Abiellus 10. mail 1941 Tallinnas Alide-Leonore Käometsaga (esimeses abielus Mikkov, sünd Roots) (1899–1987). Lastetu. Kasupoeg Uno (1926). Õppis Uue-Võidu vallakoolis.

Vabadussõjas vabatahtlikuna 28. detsembrist 1918 *Scouts* väeosa *A company*´s. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Viljandi-, Võru-

ja Petserimaal, Põhja-Lätis ning Narva rindel. Sai lahingus 9. aprillil 1919 Petserimaal Borkanova külas haavata.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatu-lindiga.

Määrati mais 1920 *Scouts* polgu ratsa-
maakuulajate komandosse. Ülendati septembris 1920 kapraliks ja demobiliseeriti. Töötas Viljandis voorimehena. Mõisteti 28. jaanuaril 1925 Viljandi-Pärnu rahukogu otsusega 20 aastaks sunnitööle mais 1924 Puiatu lähistel sooritatud röövmõrva eest. Kohtuotsuse alusel kaotas Vabaduse Risti kandmise õiguse ja sellega kaasnevad eesõigused. Peeti alates maist 1924 Viljandi ja detsembrist Pärnu vanglas ning veebruarist 1925 Tallinna keskvanglas. Senine karistus vähendati 1935. aasta algul 15-aastaseks. Viidi üle Lasnamäe vanglasse, kus vabastati märtsis 1940. Jäi elama Tallinna, pidas Suurtüki tänavas väikest kingsepatöötuba. Nõukogude okupatsioonivõimud mobiliseerisid ta augustis 1941. Üritati viia sõjaväe transpordilaeval Eestirand Leningradi. Laev sai 24. augustil 1941 Keri saare juures Saksa lennukilt kaks pommitabamust ning juhiti Prangli saare lähedal madaliku-
le, kust pääses koju. Töötas Saksa ajal Raudteevalitsuse veduridepoos katlapesijana. Märtsis 1944 hävis Nõukogude pommirünnaku tagajärjel tema Suurtüki tänaval asunud kodu. Mobiliseeriti suvel 1944 Saksa armeesse. Pärast sõda töötas taas Tallinna vagunidepoos katlapesijana. Lahkus kevadel 1956 sellelt töölt ning läks kütjaks Kunstsarve Tehaste jõujaama. Kevadel 1959 jäi pensionile.

Oskar Kikas suri 13. novembril 1960 Tallinnas. Maetud Tallinna Metsakalmistule.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 274/1898; Tallinna linna per reg 195: 486; Tallinna linna surmaakt nr 2002/1960; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 47; ERA, f. 32, n. 3, s. 574; ERA, f. 680, n. 3, s. 667; ERA, f. 2121, n. 1, s. 12074; M. Õun „Võitlused Läänemerel. Suvi 1941“. Tallinn, 1996; kasupoeg Uno Mikkovi andmed (juuni 1998).

OSKAR KIKAS
VR II/3

KITSING, Jaak Annip, veltveebel (1919), nooremveebel (1940).

VR II/3, nr 1575/19.10.1920 „Scouts polgu veltveebelile Jaak KITSING'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 16 weebruaril 1919 a. raudsilla waldamisel“.

Sündis 12. märtsil (vkj 28. veebruaril) 1893 Viljandimaa Kolga-Jaani kihelkonnas Vana-Võidu valla Oiu küla Ulge talus käsitöölise peres. Abiellus 19. märtsil 1922 Kolga-Jaani kirikus Helmi Andiga (1901). Lapsed: Endel (1923), Ellen (1931–1991) ja Riho (1945). Õppis Vana-Võidu vallakoolis ja lõpetas 1912 Kolga-Jaani kihelkonnakooli.

Esimese maailmasõjas alates 1914. aastast. Võttis osa lahingutest Saksa vägedega, pälvis Georgi risti IV järgu. 1917–1918 teenis 2. Eesti polgus. Vabadussõjas vabatahtlikult 3. jaanuarist 1919 *Scouts* väeosa A *company*'s. Ülendati mais 1919 vanemallohvitseriks ja juulis 1919 veltveebliks. Võttis osa lahingutest Lõuna-Eestis ja Lätimaal ning Narva all Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu. Senine aukraad nimetati juunis 1940 ümber nooremveebliks.

Vabaduse Ristile lisandusid 15 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 11,48 hektarit eraldati Viljandimaa Vana-Võidu mõisast mais 1921. Koht sai nimeks Oro (ka Oru) talu. Ehtas elumaja ja kõrvalhooned. Koht kinnistati tema nimele aprillis 1929. Pidas talu. Oli Vana-Võidu Piimaühingu esimees, Kaitseliidu Sakalamaa Maleva keskmalevkonna, seltsi *Scouts* Rügement ja VRVÜ Viljandi osakonna liige. Kuulus Vana-Võidu vallavolikogusse.

Saksa ajal Viljandi valla Omakaitse jao- ja rühmaülem ning alates juunist 1944 kompaniitülem. 1943–1944 Viljandi vallanoukogu liige, jaanuarist 1944 VRVÜ Viljandi osakonna juhatuse liige.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 30. juunil 1945 Oru talus. Peeti algul Viljandi vanglas, seejärel Sverdlovski ja Vladimiri oblasti vangilaagris. Mõisteti 18. detsembril 1946 NSVL-i RJM-i erinõupidamise otsusega kaheksaks aastaks vangi. Pärast vangilaagrist vabanemist juunis 1953 saadeti asumisele Krasnojarski kraisisse, 1955.

JAAK KITSING
VR II/3

aastast oli perekonna juures Irkutski oblastis. Vabanes jaanuaris 1957, tuli tagasi Eestisse. Elas järgmised aastad kodutalus ning töötas kohalikus kolhoosis põllutöölise, öövahi ning kütjana viljakuivatis. Viimased eluaastad pensionär.

Jaak Kitsing suri 5. juulil 1981 Viljandi rajooni Viiratsi külanõukogu Oru talus. Maetud Viljandi Toome kalmistule.

Poeg Endel Kitsing teenis Teise maailmasõja ajal Omakaitstes ja Eesti 20. SS-diviisis. Arreteeriti 1951 ja oli Irkutski oblast vangilaagris kuni vabanemiseni 1958.

Abikaasa koos kahe noorema lapsega küüditati märtsis 1949 Irkutski oblastisse, pääsesid tagasi Eestisse 1956.

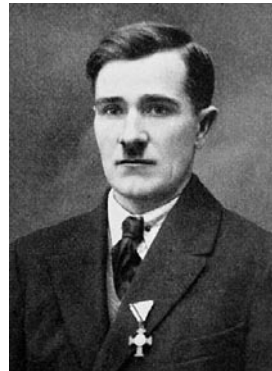
Naisevend Jakob Ant oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Kolga-Jaani koguduse sünnikanne nr 16/1893; Viiratsi kn surmaakt nr 21/1981; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 110; ERA, f. 63, n. 18, s. 4815; ERA, f. 680, n. 3, s. 623; ERA, f. 3142, n. 2, s. 352, l. 55, 63; ERAf, f. 130SM, n.1, s. 8058; EVK 1935: 152; abikaasa Helmi Kitsingu andmed (mai 1994), poeg Endel Kitsingu andmed (jaan 1996).

KLETTENBERG, Aleksander (sünd Alexander) Peetri p, kapral (1918), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 2630/26.08.1921 „Ratsa polgu kapralile reamehele Aleksander KLETTENBERG'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 15/16 aprillil 1919 a. Pulli-Enno küla juures“.

Sündis 25. (vkj 13.) juulil 1892 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi kirikuvalla (alates 1893 Pärsti vald) Söödi talu rentniku peres. Abiellus 6. aprillil 1920 Viljandi Pauluse kirikus Salme Viisakuga (1897–1939). Lapsed: August (1919) ja Kalju (1926–1965). Õppis Pärsti vallakoolis.

ALEKSANDER
KLETTENBERG VR II/3

Esimese maailmasõja ajal teenis ratsaväes. Vabadussõjas 1. ratsapolgu 3. eskadronis alates 18. detsembrist 1918. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu Narva rindel, Lõuna-Eestis ja Lätimaal. Demobiliseeriti aprillis 1920. Senine aukraad nimetati juunis 1940 ümber nooremseersandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid tasuta maa normaaltalu suuruses,

10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Pidas alates maist 1924 Pärsti vallas 20,77-hektarilist Aru-Antsu (esialgu Aro) talu, mida oli aastaid rentinud isa. Koht eraldati Viljandi kirikumõisast ning kinnistati tema nimele septembris 1932. VRVÜ Viljandi osakonna liige. Talupidaja kuni kevadeni 1949, mil sunniti astuma kolhoosi, kus oli põllutöeline. Viimased eluaastad pensionär.

Aleksander Klettenberg suri 17. novembril 1965 Viljandi haiglas. Maetud Viljandi Pauluse koguduse kalmistule Pärnu maantee ääres.

Poeg Kalju Klettenberg teenis Teise maailmasõja ajal Saksa sõjaväes. Arreteeriti 1951, vabastati Narva vangilaagrist tervislikel põhjustel 1954.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 184/1892; Pärsti kn surmaakt nr 29/1965; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 173; ERA, f. 62, n. 27, s. 11091; ERA, f. 63, n. 18, s. 2380; ERA, f. 680, n. 3, s. 616; EVK 1935: 154; minia Elsa Klettenbergi andmed (juuni 1992).

KOERN, August Jaani p, kadett (1919), leitnant (1925).

VR II/3, nr 1399/8.10.1920 „Scouts polgu nooremale alamohvitserile August KOERN´ale hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 21 jaanuaril 1919 a. Piksare jaama waldamisel“.

Sündis 27. (vkj 14.) aprillil 1900 Viljandi-maa Viljandi kihelkonna Uue-Võidu valla Liigu talu omaniku peres. Abiellus 14. detsembril 1935 Tallinnas Sigrid Gutmanniga (1914–2001). Tütar Pia-Ann (1939). Õppis 1908–1910 Uue-Võidu vallakoolis, 1910–1911 J. Kirsipuu eragümnaasiumis Tallinnas, 1911–1914 Tallinna Aleksandri gümnaasiumis, 1915–1917 Tallinna Nikolai gümnaasiumis, 1917–1918 Tallinna linna poeglaste gümnaasiumis, 1918 Riia polütehnikumis arhitektuuri, 1919–1920 Vabariigi Sõjakoolis, 1922 alalisväe ohvitseride kursustel ning õppursõdurina 1920, 1922–1923 Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas ja 1923–1927 õigusteaduskonnas. Oli üliõpilaseltsi Veljesto liige.

Vabadussõjas vabatahtlikuna 24. detsembrist 1918 *Scouts* väeosas,

AUGUST KOERN
VR II/3

kus määrati 1. rühma 2. jao ülemaks *lance corporal*'ina. Ülendati jaanuaris 1919 *corporal*'iks ning arvati A *company* koosseisu. Viibis jaanuarist märtsini 1919 koos 1. rühmaga Kitsarööpalise soomusrongi nr 2 dessantmeeskonnas. Märtsis 1919 taas *Scouts* väeosas. Sai 1. aprillil 1919 Kõvera küla juures haavata. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Pärnu-, Viljandi- ja Võrumaal ning Põhja-Lätis. Läkkitati juulis 1919 sõjakooli. Augustis 1919 nimetati kadetiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 31,25 hektarit eraldati märtsis 1926 Tartumaa Mäksa valla Kaagvere mõisast. Koht sai nimeks Kalda talu. Müüs selle ära mais 1928.

Ülendati sõjakooli lõpetamise järel augustis 1920 lipnikuks. Määrati *Scouts* polgu 2. roodu nooremohvitseriks. Jaanuaris 1921 viidi üle 6. jalaväepolgu Kalevi Maleva pataljoni *Scouts* roodu nooremohvitseriks. Märtsis 1921 määrati Kindralstaabi valitsuse vanemaks käsundusohvitseriks, kuid juba aprillis nimetati Sõjaväe Õpetuskomitee tõlgiks. Ülendati juulis 1922 alamleitnandiks. Märtsist 1924 Kindralstaabi VI osakonna sekretär, kuulus ajakirja Sõdur toimetusse. Novembris 1925 ülendati leitnandiks. Aprillis 1927 määrati Kindralstaabi käsundusohvitseriks. Läks oktoobris 1927 reservi ning asus tööle välisministeeriumis 2. sekretärina. Detsembrist 1929 Berliini saatkonna atašee. Nimetati septembris 1932 taas välisministeeriumi 2. sekretäriks ja aprillist 1933 oli 1. sekretär. Jaanuaris 1936 määrati ministeeriumi konsulaarbüroo juhatajaks ja sama aasta aprillis ühtlasi protokollitöömaks. Alates septembrist 1936 Varssavi saatkonna 1. sekretär. Juulist 1939 Kopenhaageni saatkonna 1. sekretär, aprillist 1940 saatkonna nõunik. Pälvis Valgetähe III klassi (1939), *Polonia Restituta* IV klassi ja Gediminase III klassi ordeni.

Nõukogude okupatsioonivõimud vabastasid ta 10. augustil 1940 teenistusest, kuid ta jäi Taani ning jätkas Eesti esindamist. 1949–1971 töötas Taani riiklikus raamatukogus. Oli eksiilvalitsuse välisminister märtsist 1964 juunini 1982. Tegutses aktiivselt Eesti Seltsis Kopenhaagenis ja Balti Komitees Taanis. Oli pikemat aega Eesti Rahvusnõukogu Taani esinduse esimees ja infokeskuse juht, Euroopa Ikestatud Rahvaste Assamblee esindaja Taanis ning Euroopa Liikumise Eesti Rahvuskomitee esimees. Koordineeris Taanis Eesti ja Balti vabadusvõitluse propagandat. Avaldas 1957 Eestit tutvustava taanikeelse raamatu. Pidas arvukalt loenguid

Ärhusi ülikoolis, mitmes seltsis ja Karupi riiklikus seminaris. Siirdus 1982 pensionile. Elas Kopenhaageni põhjaosas Gentofte eeslinnas Hellerupis.

August Koern suri 11. jaanuaril 1989 Kopenhaagenis. Põrm tuhatati ja puistati pärast matusetalitust Ordruplundi kabelis merre, nagu ta oli soovinud.

Avaldas aastatel 1923–1925 Ago Liigolta varjunime all lühijutte ja luuletusi.

Vend kapten Tõnis Koern oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 113/1900; Tallinna linna per reg 64: 529; EAA, f. 2100, n. 1, s. 5452; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 98; ERA, f. 63, n. 16, s. 7043; ERA, f. 495, n. 7, s. 1952; ERA, f. 957, n. 8, s. 1751; EVK 1935: 154; EVTBL 2006: 57; Sõdur 1927, nr 42: 1049; Vaba Eesti Sõna 1970, nr 18: 6; Võitleja 1989, nr 2: 12; Vaba Eesti Sõna 1989, nr 7: 11; doktor Vello Helki andmed (sept 2000); suursaadik Meelike Palli andmed (apr 2009).

KOERN, Tõnis Jaani p, alamkapten (1919), kapten (1922).

VR II/3, nr 2939/18.02.1925 „hinnates vahvust, mis alamkapten Tõnis KOERN Sakala partisanide pataljoni kuulipildujate roodu ülemana Eesti Vabadussõjas üles näidanud vaenlase rinde murdmisel Panikovitshi mõisa all 23. aprillil 1919“.

Sündis 28. (vkj 16.) augustil 1897 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Uue-Võidu valla Liigu talu omaniku peres. Abiellus 18. detsembril 1926 Tartu Peetri kirikus Elsa-Emilie Kaasikuga (1900). Lapsed: Ülo (1929–1930) ja Taido-Ülo (1931).

Õppis Uue-Võidu vallakoolis, Viljandi kihelkonnakoolis, 1909–1914 Tallinna Aleksandri gümnaasiumis, 1914–1915 I Petrogradi tehnikumi elektrotehnika osakonnas (jäi pooleli), 1916 Vladimiri sõjakoolis, 1922–1926 Tartu ülikooli matemaatika-loodusteaduskonna keemia osakonnas. Kaitses novembris 1928 keemiamagistri kraadi tööga „Probleeme Eesti põlevkivi alalt: põlevkivi õli „voltoolimine““.

Astus jaanuaris 1916 sõjakooli Petrogradis. Ülendati mais 1916 lipnikuks. Määrati 12. Siberi tagavara kütipolgu 8. roodu nooremohvitseriks, kust augustis 1916 viidi üle 22. brigaadi 4. polku ja sep-

TÕNIS KOERN
VR II/3

tembris 1916 läkitati 10. tagavarapolku. Alates oktoobrist 1916 teenis 328. Novoussenski polgu kuulipildujate komandos. Võttis polguga osa lahingutest Karpaatides ja Galiitsias Austria-Ungari vägede vastu. Pälvis Stanislavi 3. järgu ordeni. Ülendati mais 1917 alamleitnandiks ja novembris 1917 leitnandiks. Siirdus detsembri lõpul 1917 kodumaale ning astus jaanuaris 1918 teenistusse 2. Eesti polku Viljandis. Demobiliseeriti märtsis 1918. Vabadussõjas 25. detsembrist 1918 Viljandi vabatahtlikkude pataljonis, kus määrati sama kuu lõpul kuulipildujate roodu ülemaks. Sai lahingus 16. jaanuaril 1919 Puka alevi juures haavata. Jätkas teenistust Viljandi kaitsepataljoniks ümber nimetatud väeosas kuulipildujate roodu ülemana. Sai lahingus 21. märtsil 1919 Kallaste külas teist korda haavata. Mais 1919 anti väeosale nimeks Sakala partisanide pataljon. Septembris 1919 määrati Katšanovi partisanide polgu ülema kohusetäitjaks ning polgu formeerijaks. Alates oktoobrist 1919 taas Sakala partisanide pataljoni kuulipildujate roodu ülem. Ülendati detsembris 1919 alamkapteniks. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Viljandi-, Võru- ja Petserimaal ning Kirde-Lätis. Detsembri lõpul sai pataljonist Sakala partisanide polk. Jaanuaris 1920 määrati polgu adjutantiks, sama aasta juulis siirdus pikaajalisele puhkusele. Arvati reservi jaanuaris 1921. Veebruaris 1924 nimetati senine alamkapteni aukraad ümber kapteniks.

Vabaduse Ristile lisandusid tasuta maa normaaltalu suuruses, 40 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 24,28 hektarit eraldati mais 1925 Järvamaa Kuksema valla Roosna-Alliku mõisast. Kiviste taluks ristitud koha müüs aasta hiljem ära.

Ülikoolis õppimise ajal oli matemaatika-loodusteaduskonna anorgaanilise analüüsi labori ajutine õppejõud ja assistent septembrist 1926 jaanuarini 1928. Töötas aprillist 1928 septembrini 1933 keemikuna Virumaal Riigi Põlevkivitööstuses Kohtla-Järve kaevanduse laboratooriumis.

Tõnis Koern läks vabaturma 6. septembril 1933 Virumaal Järve vallas Kohtla-Järve asulas. Maetud Narva-Jõesuu kalmistule.

Vend leitnant August Koern oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Viljandi Pauluse kiriku sünnikanne nr 188/1897; Järve valla per reg 3: 596; Järve valla surmaakt nr 43/1933; EAA, f. 2100, n. 1, s. 5454; EAA, f. 2100, n. 2, s. 362; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 190; ERA, f. 50, n. 12, s. 1045; ERA, f. 63, n. 11, s. 2751; ERA, f. 495, n. 7, s. 1953; ERA, f. 497, n. 1, s. 91. l. 156; ERA, f. 3224, n. 1, s. 559; EVK 1935: 154; SPV 1939: 177.

KUKK (sünd VARES, Vabadussõjas RONK, Peeter), Anna-Marie Johani t, reamees (1919).

VR II/3, nr 293/11.06.1920 „1 Ratsa polgu reamehele Peeter RONK'ile (Anna WARES) hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 20 märtsil 1919 a. Munamäe juures“.

Sündis 20. (vkj 7.) detsembril 1901 Viljandimaa Paistu kihelkonna Tuhalaane valla Pahuvere mõisa käsitöölise peres. Vabadussõjas vabatahtlikult, meheks rietatuna varjunimega Peeter Ronk 21. jaanuarist 1919 1. ratsapolgu sidekomandos. Demobiliseeriti omal soovil augustis 1919. Pidas Viiratsi vallas Asumaa talu. Sai Vabaduse Risti kavalerina mais 1934 Viljandi valla Tomuski karjamõisast 19,6-hektarise talukoha, müüs selle ära 1937.

Anna-Marie Kukk suri 26. augustil 1987 Viljandis. Maetud Viljandi Metsakalmistule. (Vt elulugu VMA 2000: 182–183.)

ANNA-MARIE KUKK
VR II/3

KUKK, Mihkel Johani p, vanemallohvitser (1919), seersant (1940).

VR II/3, nr 1133/14.09.1920 „3 jalaväe polgu wanemale alamohwitserile Mihkel KUKK'ele hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 20 augustil 1919 a. Tsõpljata küla all“.

Sündis 17. (vkj 5.) septembril 1898 Viljandimaa Paistu kihelkonna Holstre valla Massumõisa talu töölise peres. Vabadussõjas 1919. aasta 11. aprillist 3. diviisi tagavara-pataljonis, 1919. aasta juunist 3. jalaväepolgus. Autasumaa suurusega 26,08 hektarit eraldati mais 1921 Viljandimaa Uue-Võidu valla Peetrimõisa karjamõisast ning sai nimeks Kuke talu. Edaspidi talunik.

MIHKEL KUKK
VR II/3

Mihkel Kukk suri 2. märtsil 1976 Viljandi haiglas. Maetud Viljandi Vanale kalmistule. (Vt elulugu VMA 2000: 184–185.)

KURIK, August Jaani p, kapral (1919).

VR II/3, nr 995/1.09.1920 „1 jalaväe polgu kapralile August KURIK'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 7 detsembril 1919 a. Kriuscha küla all“.

Sündis 8. augustil (vkj 27. juulil) 1891 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Pärsti valla Aindu külas talusulase peres. Abiellus 10. oktoobril 1931 Tallinnas Veera Lehtoga (1897–1951). Lastetu. Õppis Pärsti vallakoolis.

Võeti sõjaväkke 1912 ning osales Esimeses maailmasõjas. Teenis 1917–1918 Eesti diviisi staabis. 1918 töötas Viljandis kingsepana. Vabadussõjas 24. detsembrist 1918 1. jalaväepolgu 14. roodus, mis veebruaris 1919 nimetati ümber 3. rooduks. Jaanuaris ja veebruaris 1919 oli komandeerituna polgu 1. patarei juures. Aprillist juulini 1919 lähetatuna Soomusrongide divisjoni ülema käsutuses. Sai lahingus 24. juulil 1919 haavata. Ülendati juulis 1919 kapraliks. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja Narva rindel, *Landeswehr*'iga Lätimaal ja taas Punaarmee ja Narva rindel. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ning Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Asus elama Tallinna. Töötas kingsepana ning pidas Koidu tänavas töötuba. VRVÜ Tallinna osakonna liige.

August Kurik suri 17. veebruaril 1943 Tallinnas oma kodus. Maetud Viljandi Pauluse koguduse kalmistule Pärnu maantee ääres.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 215/1891; Tallinna linna per reg 50: 220; Tallinna linna surmaakt nr 356/1943; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 72; ERA, f. 680, n. 3, s. 610; ERA, f. 2371, n. 1, s. 13, l. 276; sugulase Mare Päeva andmed (mai 2007).

KUTSAR, Jaan Tõnise p, kapral (1919), vanemallohvitser (1920), seersant (1940).

VR II/3, nr 599/24.08.1920 „Scouts polgu reamehele Jaan KUTSAR'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 4 jaanuaril 1919 a. Karksi mõisas“.

Sündis 3. detsembril (vkj 21. novembril) 1887 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viiratsi valla Laidu talu omaniku peres. Abiellus 11. augus-

AUGUST KURIK
VR II/3

til (vkj 29. juulil) 1912 Kolga-Jaani kirikus Elisabeth Pöderiga (1890). Lapsed: Maimu (1913), Linda (1915) ja Karin (1917). Õppis Viiratsi vallakoolis ja Viljandi kihelkonnakoolis. Töötas viinapõletajana Venemaal, hiljem Reolas ja Võisiku mõisas. Asus koos perega elama Viiratsi valla Kavaku tallu, mille ostis välja veebruaris 1915.

Vabadussõjas vabatahtlikult 28. detsembrist 1918 *Scouts* väeosa A *company*'s. Sai 10. jaanuaril 1919 Helme kirikumõisa juures haavata. Määrati jaanuaris 1919 väeosa varahoidjaks ning ülendati *lance corporal*'iks. Võttis osa lahingutest Viljandi-, Pärnu- ja Võrumaal ning Põhja-Lätis Punaarmee vastu. Augustis 1919 läkitati 3. diviisi intendandi käsutusse. Ülendati veebruaris 1920 vanemallohvitseriks. Demobiliseeriti märtsis 1920. Senine aukraad nimetati juunis 1940 ümber seersandiks.

JAAN KUTSAR
VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Pidas Kavaku talu. Oli Viiratsi abivallavanem, Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi, Viiratsi Masinaühisuse, Viljandi Piimaühingu ja VRVÜ Viljandi osakonna liige. Saksa ajal 1943–1944 Viljandi vallanõunik.

Pidas talu kuni kevadel 1949 sundkorras kolhoosi astumiseni. Oli kolhoosi Sakala, hilisema Tee Kommunismile põllutöölaine ja aidamees.

Jaani Kutsar suri 30. oktoobril 1961 Viljandi haiglas. Maetud Viljandi Vanale kalmistule.

Tädipoeg Martin Aidas langes Vabadussõjas.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 294/1887; Viljandi valla per reg 4: 55; Holstre kn surmaakt nr 29/1961; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 45p; ERA, f. 680, n. 3, s. 585; ERA, f. 3142, n. 2, s. 352; ERA, f. 3653, n. 10, s. 5377; EVK 1935: 170; Sõdur 1934, nr 18/19: 513–514; tütarde Linda Lossmanni ja Karin Viigi andmed (juuli 1998).

KÄRMAS, Johan (ka Johannes) Jaagu p, reamees (1918).

VR II/3, nr 1407/8.10.1920 „Scouts polgu reamehele Johannes KÄRMAS'ele hinnates wawust, mis ülesnäitanud lahingus 21 jaanuaril 1919 a. Piksare jaama waldamisel“.

Sündis 28. (vkj 16.) detsembril 1899 Viljandimaa Viljandi kihelkonna

Vana-Tänassilma valla Kavasaare talu rentniku peres. Abiellus 8. märtsil 1925 Viljandi Pauluse kirikus Marie Mutlega (1902–1973). Lapsed: Elmar-Johannes (1925–1993), Jaan (1926–1979), Linda (1928), Martin (1929), Hilda-Johanna (1931–1932), Elvi (1934), Jüri (1935–1936), Leili (1939–1940) ja Malle (1940). Õppis Vana-Tänassilma vallakoolis.

Vabadussõjas vabatahtlikuna 30. detsembrist 1918 *Scouts* väeosa A *company*'s. Sügisel 1919 läbis kuulipildurite kursuse. Võttis osa lahingutest Lõuna-Eestis ja Lätimaal ning Narva rindel Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu. Mais 1920 arvati *Scouts* polgu jalamaakuulajate komandosse. Demobiliseeriti detsembris 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Oli sulane Viljandi vallas, hiljem koduväi sama valla Surva küla Tallinna talus. Talunik. Eesti Vabadussõjalaste Liidu Vana-Tänassilma osakonna organiseerija ja esimees 1933–1934. Arreteeriti 9. juunil 1934 ja paigutati Viljandi vanglasse, kust vabastati sama aasta augustis. Asus politsei järelvalve alla elama Tallinna tallu. Mõisteti Sõjaringkonnakohtu otsusega 4. detsembril 1934 aktiivse tegevuse eest vabadussõjalaste liikumises üheks aastaks ja kuueks kuuks vangi. Oli märtsist augustini 1935 Viljandi vanglas, kust vabanes amnestiaga. Pidas Tallinna talu. VRVÜ Viljandi osakonna liige. Kohe pärast sõja puhkemist juunis 1941 organiseeris Tänassilma vallas metsavendade salga. Sai 6. juulil 1941 punaväe õhuvaatlusposti ründamisel Tallinna talu juures raskelt kõhtu haavata.

Johan Kärmas suri 7. juulil 1941 Viljandimaa Tänassilma valla Tartu–Viljandi maanteel Meiesaares talu ligidal. Maetud Tänassilma kalmistule.

Vend Jaak Kärmas hukkus metsavennana veebruaris 1945 Tänassilma vallas.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 3a/1900; Viljandi valla per reg 1: 106; Tänassilma valla surmaakt nr 12/1943; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 98p; ERA, f. 680, n. 3, s. 681; ERA, f. 927, n. 2, s. 7; ERA, f. 927, n. 2, s. 8; EVK 1935: 174; Piir 5: 50; tütar Malle Ristovi andmed (juuni 1993).

JOHAN KÄRMAS
VR II/3

LAANE, Peeter Peetri p, nooremall-ohvitser (1920), nooremseersant (1939).

VR II/3, nr 607/24.08.1920 „Scouts polgu reamehele Peeter LAANE'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 22 detsembril 1919 a. Feodorowka küla all“.

VR II/3, nr 1402/08.10.1920 „Scouts polgu kapralile Peeter LAANE'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 21 jaanuaril 1919 a. Piksare jaama waldamisel“.

Sündis 6. detsembril (vkj 24. novembril) 1898 Viljandimaa Paistu kihelkonna Holstre valla Nõmme küla krundirentniku peres. Vabadussõjas vabatahtlikult 2. jaanuarist 1919 *Scouts* väeosa *A company*, hiljem kuulipildujate *company* ja 1. kuulipildujate roodu rühmaülem. Autasumaa suurusega 26,91 hektarit eraldati mais 1921 Uue-Võidu valla Uue-Võidu mõisast ning sai nimeks Lepiku talu. Pidas talu kuni müümiseni 1929.

Peeter Laane suri Nõukogude repressioonide ohvrina 12. augustil 1945 Tallinna vanglas. Matmispaik teadmata. (Vt elulugu VMA 2000: 185–187.)

PEETER LAANE
VR II/3, II/3

LAARMANN, Otto Märdi p, ohvitseri asetäitja (1919).

VR I/3, nr 420/25.08.1920 „Suurtükilaew „Lembit“ nooremale suurtükiohvitserile, ohvitseri asetäitjale Otto Mardi p. LAARMANN'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastõoga merewäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 25. (vkj 13.) märtsil 1892 Pärnumaa Halliste kihelkonna Kaarli valla Araku koolimajas õpetaja peres. Vabadussõjas 17. detsembrist 1918 suurtükilaewa Lembit vanemkomendor, hiljem noorem suurtükiohvitser. Pidas Uue-Võidu vallas naise vanematele kuulunud Taari talu

OTTO LAARMANN
VRI/3

maadest eraldatud Nurme talu.

Otto Laarmann suri 3. juunil 1938 Viljandi haiglas. Maetud Viljandi garnisoni kalmistule. (Vt elulugu VMA 2004: 189–190.)

LAIDONER, Johan (sünd Johann) Jaagu p, kindralleitnant (1920), kindral (1939).

VR I/1, nr 1/23.02.1920 „Sõjavägede Ülemjuhatajale Kindralstaabi Kindral-Leitnant Johann Jaagu p. LAIDONER´ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud wastutusrikkal Sõjavägede Ülemjuhataja kohal olles, kõige hiilgavamalt meie wabaduse wõitlust lõpuni wiies ja kaitstes meid iseennast ärasalgawalt waenlaste eest, kui esimene Eesti kangelastest, keda isamaa jäädawalt tänuga mäletama saab“.

VR III/1, nr 2822/18.02.1925 „hinnates kodanlisi teeneid, mis kindralstaabi kindralleitnant Johan LAIDONER Eesti Vabariigi vastu üles näidanud 1. detsembri 1924 a. kommunistliku mässu likvideerimisel“.

LKO 3. järk, nr 899/21.02.1921.

LKO 2. järk, nr 1/28.01.1922.

LKO 1. järk, nr 5/13.12.1923.

Georgi mõök 4.07.1915 „Selle eest, et ööl vastu 11. oktoobrit 1914, lahingute ajal Gorbatka raudteejaama piirkonnas, teostas luuret Politino rajoonis. Luurekäigu jooksul kogutud andmetele tuginedes sooritati ööl vastu 12. oktoobrit edukas rünnak“.

Sündis 12. veebruaril (vkj 31. jaanuaril) 1884 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viiratsi valla Raba talu sulase peres. Abiellus 30. oktoobril 1911 Peterburis poolatar Maria Kruszewskaga (1888–1978). Poeg Michael (1913–1928). Õppis 1892–1894 Viiratsi valla Asumaa koolis, 1895–1897 Viljandi linna algkoolis ja 1897–1900 Viljandi linnakoolis. Sõjalise hariduse omandas 1902–1905 Vilno (Vilnius) sõjakoolis ja 1909–1912 Nikolai sõjaväeakadeemias Peterburis. Korporatsiooni Sakala ja alates 1934 korporatsiooni Leola auvilistlane.

Astus vabatahtlikult augustis 1901 sõjaväkke ja määrati Kovnosse 110. Kaama jalaväepolku, kus läbis õppekomando. Läkitati septembris 1902 sõjakooli, mille lõpetas aprillis 1905. Ülendati alamleitnandiks

JOHAN LAIDONER
VR I/1, III/1

mais 1905. Määrati 13. Erivani (Jerevan) ihugrenaderide polku Manglisi linnas Tiflisi (Tbilisi) lähistel. Teenis nooremohvitseri ja viimaks ajutise rooduülemana. Ülendati novembris 1908 leitnandiks. Astus oktoobris 1909 sõjaväeakadeemiasse, mille lõpetas juunis 1912. Jätkas teenistust endises väeosas. Ülendati alamkapteniks jaanuaris 1913. Sama aasta aprillis määrati teenistusse Kaukaasia sõjaväeringkonna staapi, kust septembris 1913 viidi 1. Kaukaasia laskurpolgu rooduülemaks. Juulis 1914 määrati 3. Kaukaasia korpuse staapi ning läkitati Edelarindele. Ülendati kapteniks detsembris 1914. Märtsis 1915 nimetati 21. diviisi staabi vanemadjutandiks.

Novembris 1915 määrati Läänerinde staabi luureosakonna ülema abiks. Ülendati augustis 1916 alampolkovnikuks. Märtsis 1917 Kaukaasia grenaderide diviisi staabiülem. Oktoobris 1917 määrati 62. diviisi staabiülemaks. Osales Esimese maailmasõja ajal lahingutes Austria-Ungari vägede vastu Galiitsias ja Poolas ning Saksa vägede vastu Leedus ja Valgevenes. Sai kahel korral haavata ja korra põrutada. Pälvis teenete eest Anna 2. ja 3. järgu, Stanislavi 2. ja 3. järgu ning Vladimiri 4. järgu ordeni ja Georgi mõõga.

Kutsuti oktoobris 1917 Eesti Sõjaväeosade Organiseerimise Keskkomitee loodava 1. Eesti jalaväediviisi ülemaks. Jõudis Eestisse jaanuaris 1918 ning asus diviisi juhtima. Aprillis 1918 ülendati polkovnikuks. Saksa okupatsiooni algul siirdus Petrogradi, kus organiseeris Eesti ohvitseridest võrgustikku ja sõjaväelaste saatmist Põhja-Venemaale Arhangelskisse Eesti Leegioni loomiseks.

Vabadussõja algul, 8. detsembril 1918 saabus Soome kaudu Eestisse. Ajutise Valitsuse esindajana siirdus samal päeval Liibavisse (Liepāja) ja tõi Briti eskaadri Tallinna reidile. Määrati 14. detsembrist 1918 Operatiivstaabi ülemaks. Vabadussõja kõige keerulisemal ajal, kui Punaarmee oli hõivanud suure osa Eesti territooriumist, nimetati alates 23. detsembrist 1918 Eesti Sõjavägede Ülemjuhatajaks. Ülendati kindralmajoriks jaanuaris 1919. Oktoobrist 1919 ühtlasi Sõjanõukogu liige. Märtsis 1920 ülendati kindralleitnandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 3 000 000 marka, tasuta maa normaal-talu suuruses, Vabariigi Valitsuse tänukiri, Vabadussõja Mälestusmärk ning lõunanaabritelt Karutapja ordeni 1., 2. ja 3. järk, Läti Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal. Tunnustusi järgnes veelgi: Briti Püha Michaeli ja Püha Georgi rüütelkomandöri ja Soome Valge Roosi I klassi orden ning Prantsuse kindralimõõk ja Auleegioni ohvitseririst.

Autasumaa suurusega 102,56 hektarit eraldati mais 1923 Harjumaa Viimsi valla Viimsi mõisast. Koht, millel asusid mõisa härrastemaja ning mitu kõrvalhoonet, sai nimeks Viimsi talu. Kinnistati tema nimele juulis 1929. Tänapäeval asub peahoones Eesti Sõjamuuseum – Kindral Laidoneri Muuseum.

Pärast Vabadussõja lõppu, 28. märtsil 1920 lahkus Sõjavägede ülemjuhataja ametikohalt. 1920–1929 oli Põllumeeste Kogude esindajana Riigikogu I, II ja III koosseisu liige ning selle rahaasjanduse-, eelarve-, välis- ja riigikaitsekomisjoni esimees. Samal ajal oli ühtlasi Vabariigi Valitsuse esindaja Rahvasteliidu täiskogu istungitel.

Seoses kommunistliku riigipöördekatsega nimetati 1. detsembril 1924 teist korda Sõjavägede Ülemjuhatajaks. Lahkus sellelt kohalt 8. jaanuaril 1925. Pälvis teenete eest tsiviilteenete kõrgeima järgu Vabaduse Risti.

Juhtis oktoobrist detsembrini 1925 Rahvasteliidu volinikuna Mosulis Iraagi ja Türgi vahelise piiritüli lahendamist.

Tegutses mitmes majanduslikus ühingus, sealhulgas olles aktsiaseltsi Ilmarine, Eesti Tulitikumonopoli ja Eesti Kiviõli juhatuse liige ning PK Estonia juhatuse esimees 1930–1932. Samuti oli Eesti Panga ja Scheeli panga nõukogu liige.

Oli üks neljast riigivanema kandidaadist 1934. aasta algul toimuma pidanud valimistel.

Kolmandat korda nimetati Sõjavägede Ülemjuhatajaks 12. märtsil 1934 ning oli sellel kohal kuni 22. juunini 1940. Ühtlasi oli 1925–1940 Kaitseliidu Vanematekogu esimees, 1933–1940 Riigikaitse Nõukogu liige ja 1938–1940 Riiginõukogu liige. Veebruaris 1939 ülendati kindraliks.

Oli Tartu Ülikooli audoktor (1928), Tallinna Tehnikaülikooli audoktor (1938), Eesti Teaduste Akadeemia auliige (1940), Rahvusvahelise Akadeemilise Ajaloo Seltsi auliige (1929), Viljandi linna aukodanik (1934), Viljandi valla aukodanik (1937), Vigastatud Sõjameeste Ühingu auliige (1922), Tallinna Jahimeeste Seltsi auliige (1922), Tartu VRVÜ auliige (1924), Vabariigi Ohvitseride Keskkoogu auliige (1929), Sakala Partisanide Ühingu auliige (1934), Tallinna Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu auliige (1937), Õpetatud Eesti Seltsi auliige (1938), Looduseuurijate Seltsi auliige (1938), Loodusvarade Instituudi auliige (1938), Akadeemilise Emakeele Seltsi auliige (1939). Samuti oli Kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali komitee auesimees (1921–1940), Eesti Spordi Keskliidu esimees (1928–1933), Tallinna Rotary Klubi president (1929–1931), Tagavaraväe Ohvitseride Kesksektsooni esimees

(1933–1934), Eesti Olümpia Komitee esimees (1934–1940), Noorte Kotkaste peavanem (1932–1938), Eesti Noorsoo organisatsioonide peavanem (1938–1940), VRVÜ Keskjuhatuse esimees (1928–1935) ning Eesti-Poola Ühingu auesimees.

Pälvis Kotkaristi I klassi mõõkadega (1929), Eesti Punase Risti III järgu (1921), Eesti Punase Risti I järgu I astme (1926), Valgetähe erisuurpaela (1938), Soome Valge Roosi suurristi (1923), Prantsuse Auleegioni komandöristi (1925), Prantsuse kuldmõõga (1938), Poola *Virtuti Militari* V klassi (1922), *Polonia Restituta* I klassi (1922), Poola Valge Kotka suurristi (1939), Rootsi Mõõgaordeni suurristi (1936), Leedu Vytautas Suure suurristi (1939), Saksa Berliini olümpiamängude aumärgi I klassi (1937) ning Eesti Üleriikliku Tuletõrje Liidu kõrgema hoolsusmärgi (1935).

Vabastati Nõukogude okupatsioonivõimude survele 22. juunil 1940 Sõjavägede Ülemjuhataja kohalt. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 19. juulil 1940 Viimsi talus. Peeti järelevalve all Pensa linnas, juunist 1941 Pensa vanglas, septembrist 1942 Moskva Butõrka vanglas ja Kirovi vanglas, sügisest 1945 Ivanovo vanglas, märtsist 1952 taas Butõrka vanglas ning aprillis 1952 oli Vladimiri vanglas.

Johan Laidoner suri 13. märtsil 1953 Vladimiri vanglas. Maetud Vladimiri linna kalmistule. Haud teadmata. Vladimiri linnakalmistu väravale asetati 12. veebruaril 1999 mälestustahvel. Kenotaaf Tallinna Siselinna kalmistu Nevski surnuaia osas perekonna haua.

Tema nimi on 12. veebruaril 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Kindrali mälestust on jäädvustatud mitmel moel. Sünnikohas Viljandi vallas avati 23. mail 1937 mälestusmärk (purustati septembris 1940, taastati septembris 1990). Viljandis Mõisamäel avati 22. juunil 2004 Laidonerile pühendatud ratsamonument (kujur T. Ojaver). Kindrali linnakodu juures Tallinnas Tuvi (endine Õllepruuli) tänavas avati 26. septembril 1994 mälestussammas (kujur M. Mikof, deponeeritud Eesti Sõjamuuseumi). Viljandis nimetati 1934 Suurturg Kindral Laidoneri platsiks, Rakveres oli 1934–1940 Kindral Laidoneri park (ennistamata), Pärnus kandis Vee tänav 1936–1940 samuti Johan Laidoneri nime (ennistamata). Haapsalus asus Kindral Laidoneri nimeline sanatoorium 1921–1940. Endises Viimsi mõisas on praegu Laidoneri nime kandev sõjamuuseum. Viljandi Muuseumis asus 1937–1940 Kindral Laidoneri nimeline mälestusesemete kogu.

Arvukalt on avaldatud kirjutisi tema kohta. Aastatel 1934–2008 ilmus kümme Johan Laidoneri elu ja tegevust kajastavat raamatut, neist üks vene keeles ning üks esialgu soome keeles: „Johan Laidoner, Kindralleitnant, Kaitsevägede Ülemjuhataja Vabadussõjas. Mälestusi kaasaeglasilt“ (Tallinn, 1934); M. Tuisk, „Ülemjuhataja kindral Johan Laidoner, Vabadussõja võidurikas juht“ (Tallinn, 1938); V. Guštšik, „Naš glavnokomandujuštšii general Ivan Jakovlevitš Laidoner“ (Tallinn, 1940); V. Saarsen, „Johan Laidoner“ (Stockholm, 1953); „Ausalt & avameelselt. Eesti suurmeestest: Johan Laidonerist, Jaan Poskast, Konstantin Pätsist, Jaan Tõnissonist“ (Tallinn, 1990); M. Ilmjärv, „President ja Sõjavägede Ülemjuhataja NKVD ees. Dokumente ja materjale“ (Tallinn, 1993); M. Õun, „Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid“ (Tallinn, 2001); K. Deemant, P. Herodes, T. Lään, I. Lään, J. Pihlak, P. Pillak, M. Reintam, H. Walter, M. Õun, „Johan Laidoner – 115 aastat sünnist“ (Tallinn, 1999); M. Turtola, „Kindral Johan Laidoner ja Eesti Vabariigi hukk 1939–1940“ (Tallinn, 2008); R. Rosenthal, „Laidoner – väejuht“ (Tallinn, 2008).

Abikaasa küüditati koos temaga juulis 1940 Nõukogude Liitu, kust pääses tagasi Eestisse alles 1961.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 25/1884; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 1 ja 185; ERA, f. 63, n. 10, s. 9515; ERA, f. 2553, n. 1, s. 93; EBL 1929: 258–260; EAT 1932: 140–141; EVK 1935: 10; EE 1935 V: 137–139; ERAKT 1939: 10; EBL TK 1940: 161–163; EE XIV 2000: 221; Õun 2001: 46–50; VSMM I 2002: 242,277; VSMM II 2005: 237,312; Auraamat 2007: 192; Oma Maa 1937, nr 57: 5; Sakala 1988, nr 116: 4; Sakala 1990, nr 108: 3; Sakala 2003, nr 45: 6; Sakala 2004, nr 120: 4.

LAURSON, August Jaagu p, kapral (1920).

VR II/3, nr 2629/26.08.1921 „Scouts polgu reamehele August LAURSON'ile hinnates wahwust, mis üles näidanud lahingus 23 augustil 1919 a. Gorjõnowa küla juures“.

Sündis 16. (vkj 4.) septembril 1885 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi vallas Kivistikus (liideti 1919 Viljandi linnaga) rentniku peres. Abiellus 27. (vkj 14.) septembril 1914 Paide kirikus Alma Kamsiga (1891). Lastetu.

Õppis Viljandi vallakoolis. Teenis Esimese maailmasõja ajal 8. Siberi kütipolgus. Vabadussõjas vabatahtlikult 23. detsembrist 1918 *Scouts* väeosa A *company*'s. Võttis osa lahingutest Lõuna-Eestis, Lätimaal ja Pihkva rindel ning Narva all Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu. Sai 8.

juunil 1919 Pihkva rindel Velikaja jõe ääres haavata. Viidi juulis 1919 üle kuulipildujate *company*'sse. Oli lühiajaliselt, septembris-oktoobris 1919 pataljoni püssimeister. Jaanuarist 1920 kuulipildujate roodu varahoidja, ülendati kapraliks.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga.

Märtsist 1920 üleajateenija *Scouts* polgu staabikomando sõjariistade laos varahoidjana. Jaanuaris 1921 arvati 6. jalaväepolgu Kalevi Maleva pataljoni *Scouts* roodu, kus määrati instruktoriks. Mais 1921 nimetati Kalevi Maleva pataljoni kuulipildujate roodu rühmaülemaks, kuid juba juulis määrati 2. kuulipildujate rühma ülemaks. Põdes kopsu-tuberkuloosi ja lahkus seetõttu veebruaris 1922 sõjaväeteenistusest. Elas Viljandis.

August Laurson suri 23. detsembril 1924 Viljandis. Maetud Viljandi Vanale kalmistule. Haud teadmata.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 271/1885; EELK Viljandi Jaani koguduse surmakanne nr 43/1924; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 173; ERA, f. 680, n. 3. s. 572.

LEISNER, Jaan Gustavi (Kustav) p, reamees (1918).

VR II/3, nr 1204/15.09.1920 „Soomusrongi Nr 2 reamehele Jaan LEISNER'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 9 jaanuaril 1919 a. Tapa alewi juures“.

Sündis 21. (vkj 9.) mail 1895 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi vallas majaomaniku peres. Abiellus 9. detsembril 1923 Tallinna Kaarli kirikus Aliide Neitsoviga (1896–1978). Lapsed Gustav (1924–1944), Grete-Edith (1928), Maaja-Lyyli (1929), Ilse (1931), Jaan (1934) ja Anne-Reet (1940). Õppis Viljandi Heine progümnaasiumis, Tartu Aleksandri gümnaasiumis, Saksamaal Strelitzi polütehnikumis ja Halle-Wittenbergi ülikoolis põllumajandust (ei lõpetanud). 1917–1918 oli Thüringenis Lausnitzi mõisas valitseja. Elas sügisest 1918 Viljandis.

Vabadussõjas vabatahtlikult 3. detsembrist 1918 Ratsapolgu 2. eskadronis. Alates 25. detsembrist 1918 Laiarööpalisel soomusrongil

JAAN LEISNER
VR II/3

nr 2 dessantroodus. Sai 9. jaanuaril 1919 Tapa lahingus raskelt haavata. Mais 1919 määrati rongi kantseleisse kirjutajaks. Võttis rongil olles Viru rindel ja Lõuna-Eestis osa lahingutest Punaarmee vastu. Läkitati juulis 1919 sõjakooli, kust veebruaris 1920 komandeeriti põllutöoministeeriumi töökomandosse ning määrati Maakorralduse Peavalitsuse revidendiks. Demobiliseeriti septembris 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga.

Oktoobris 1920 määrati Virumaa riigimaade 1. ringkonna valitseja kohusetäitjaks, detsembris 1924 aga ringkondade ümbernimetamise tötu Jõhvi ringkonna valitsejaks. Lahkus omal soovil ametist juunis 1925.

Sai maist 1921 Virumaa Peetri valla Laagna mõisast 35,5-hektarise krundi. Koht sai nimeks Kõrgemaa talu. Kinnistati tema nimele detsembris 1928. Talunik. Oli Kaitseliidu Viru Maleva, Eesti Vabadussõjalaste Liidu Viru-Peetri osakonna ja VRVÜ Narva osakonna liige.

Pärast Teist maailmasõda elas repressioonide kartuses mitmes kohas Tallinnas ja Harjumaal. Oli algul lihttöoline, hiljem raamatupidaja. Asus 1960. aastate algul elama Tallinn-Nõmmele. Viimased eluaastad pensionär.

Jaan Leisner suri 21. aprillil 1970 Tallinn-Nõmmel oma kodus. Maetud Tallinna Rahumäe kalmistule.

Vend Tõnis Leisner oli tunnustatud arst ja iseseisvusaastail sõjaväehaigla juhataja Tallinnas, hiljem seeneteadlane. Teine vend Gustav Leisner oli samuti arst. Poeg Gustav Leisner langes Saksa armees 1944.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 131/1895; Tallinn-Nõmme surmaakt nr 41/1970; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 85p; ERA, f. 58, n. 5, s. 1650; ERA, f. 58, n. 6, s. 331; ERA, f. 63, n. 19, s. 5574; ERA, f. 680, n. 3, s. 638; ERA, f. 3653, n. 11, s. 6283; tütar Maaja-Lyyli Kulleri andmed (juuni 1998).

LILLAK, Arnold Matsi p, lipnik (1917).

VR II/3, nr 2902/18.02.1925 „hinnates vahvust, mis 7. jalaväepolgu 6. roodu nooremohvitser, lipnik Arnold LILLAK Eesti Vabadussõjas üles näidanud lahingus 5. novembril 1919 a., kus tema juhitud poolroodu Velikopolje küla tormijooksuga ära võttis ja seal asuva enamlaste roodu ühes kuulipildujatega välja löi. Selles lahingus sai lipnik Lillak surma“.

Sündis 31. (vkj 19.) märtsil 1894 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Võidu valla Varese talu töölise peres. Vallaline. Õppis Uue-Võidu vallakoolis, Viljandi linnakoolis, Tartu õpetajate seminaris (lõpetas jaanuaris 1916), Aleksei sõjakoolis (1916–1917). 1916 töötas kodu-

õpetajana Petrogradis. Aprillis 1916 mobiliseeriti ja määrati 176. tagavarapolku, kus läbis õppekomando ning läkitati detsembris 1916 Moskva sõjakooli. Aprillis 1917 ülen dati lipnikuks. Teenis nooremohvitserina 242. tagavarapolgus, 1917. aasta augustist 43. tagavarapolgus ning oktoobrist 253. Perekopi jalaväepolgus. Võttis osa lahingutest Austria-Ungari vägede vastu. Teenis jaanuaris ja veebruaris 1918 Eesti tagavara-pataljonis Tartus. Vabadussõjas 28. veebruarist 1919 ohvitseride reservis. Määrati aprillis 1919 Peipsi rannakaitse pataljoni 5. roodu vanemohvitseriks, kuid juba mais nimetati 6. roodu ülema kohustesse. Juunis 1919 pataljoni kohtu asjaajaja. Augustis viidi üle 7. jalaväepolku, kus algul jalamaakuulajate meeskonna nooremohvitser ja septembrist vanemohvitser. Samal kuul määrati 8. roodu nooremohvitseriks ja komandeeriti polgu 6. roodu. Lahingutes Punaarmee osales Võru- ja Petserimaal, Kirde-Lätis ning Pihkva rindel.

ARNOLD LILLAK
VR II/3

Arnold Lillak langes 5. novembril 1919 lahingus Irboska jaama juures. Maetud Tartu Vana-Petri kalmistule.

Postuumselt omistatud Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk. Need anti emale.

Tema nimi raiuti Tallinnas Ohvitseride Keskkogus 24. veebruaril 1926 avatud Vabadussõjas langenud ohvitseridele pühendatud mälestustahvlile (hävitati 1940). Samuti oli nimi Võru garnisoni ohvitseride kasiinos 18. detsembril 1933 avatud 7. jalaväerügemendi Vabadussõjas langenud ohvitseridele pühendatud tahvlil (asub Eesti Rahva Muuseumis).

Kuigi Arnold Lillak oli seotud ka Uue-Võidu vallaga, unustati tema nimi raiuda selle valla langenute mälestustahvlile.

Vend kolonel Eduard Lillak hukkus Nõukogude vangilaagris 1942.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 59/1894; EELK Tartu Peetri koguduse 1. pihtkonna surmakanne nr 208/1919; EAA, f. 2292, n. 1, s. 299; EAA, f. 2292, n. 1, s. 701; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 188p; ERA, f. 495, n. 7, s. 2777; ERA, f. 497, n. 1, s. 91, l. 325; TÕS 1929: 364; VSMM II 2005: 39, 83; vennatütar Ellen Johannese andmed (nov 1999).

LUBERG, Heinrich Kristjani p, kapral (1919), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 1400/8.10.1920 „Scouts polgu kapralile Heinrich LUBERG'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 21 jaanuaril 1919 a. Piksare jaama waldamisel“.

Sündis 16. (vkj 4.) augustil 1898 Pärnumaa Tori kihelkonna Tori vallas Tori mõisa pottseppmeistri peres. Pere asus hiljem elama Viljandimaale Viljandi valda. Abiellus 23. jaanuaril 1932 Tallinnas Ella-Rosalie Peltseriga (1905–1990). Lapsed: Ivi (1933) ja Tiia (1936). Õppis Tori vallakoolis ja Viljandi kihelkonnakoolis. Töötas alates 1913. aastast Viljandi vallas Taara talus oma

HEINRICH LUBERG
VR II/3

isa savitööstuses. Esimese maailmasõja ajal mobiliseeriti ja teenis sanitaarväeosas 1917–1918. Töötas seejärel taas isa tööstuses pottsepana.

Vabadussõjas vabatahtlikult 28. detsembrist 1918 *Scouts* väeosa *A company's*. Juulis 1919 määrati jaoulemaks. Läkitati septembris kuulipildujate kursusele, mille lõpetanuna novembris 1919 taas jaoulem. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Viljandi-, Võru- ja Petserimaal ning Kirde-Lätis ja Pihkva rindel.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Jätkas teenistust *Scouts* polgus. Ülendati mais 1920 nooremall-ohvitseriks ning arvati polgu 1. roodu. Juunis 1920 nimetati rühmaülemaks ning septembris määrati varahoidjaks. Demobiliseeriti oktoobris 1920. Töötas isa savitööstuses Viljandi vallas. Siirdus 1925. aastal elama Tallinna, kus oli perekonnale kuuluvas savitööstuses, aktsiaseltsis Savi õppinud tööline ja meister. Alates 1930. aastast samas kohas vastutav ja tehniline juhataja. 1932. aastal sai Tallinna tööoskusametilt pottseppmeistri ja keraamiku kutse. Oli Kaitseliidu Tallinna Maleva, Tallinna Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja VRVÜ Tallinna osakonna liige. Töötas sügisest 1940, pärast tööstuse natsionaliseerimist oma vabrikus meistrina. Arreteeriti 14. juunil 1941 Tallinnas oma kodus. Viidi Venemaale Sverdlovski oblastisse. Mõisteti NSVL SARK-i erinõupidamise otsusega 28. veebruaril 1942 Sverdlovskis 10 aastaks vangilaagrisse.

Heinrich Luberg suri 15. aprillil 1943 Tavda linnas TavdinLagis. Matmispaik teadmata.

Abikaasa koos tütardega küüditati juunis 1941 Tallinnast Kirovi oblastisse, kust pääsesid tagasi Eestisse alles aastatel 1956–1958.

EELK Tori koguduse sünnikanne nr 146/1898; Tallinna linna per reg 16: 81; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 98; ERA, f. 680, n. 3, s. 669; ERA, f. 2371, n. 1, s. 11, l. 390; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 4879; EVK 1935: 193; EMT 1938: 122; tütar Tiia Nurmise andmed (aprill 1997).

LUGUS (sünd LUUGUS), Jaan Märdi p, alamkapten (1920), kolonelleitnant (1938).

VR I/3, nr 2620/2.11.1921 „3 jalaväe polgu kohtu asjaajajale ja adjutandi abile, Alamkapten Jaan Mardi p. LUGUS´ele hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma väsimata kaastööga sõjaväe asutuste organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 16. (vkj 4.) juulil 1891 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Võidu valla Kulli talu omaniku peres. Esimest korda abiellus 26. detsembril 1920 Pärnu Eliisabeti kirikus Ida Sillaga (1893–1929). Teist korda abiellus 29. juunil 1940 Marina Murakiniga (sünd Mikk) (1904–1977). Lastetu. Õppis

Vana-Võidu vallakoolis, Viljandi kihelkonnakoolis, 1907–1911 Viljandi 4-klassilises linnakoolis, 1916 Irkutski 3. lipnikekoolis, 1926–1927 alalisväe ohvitseride kursustel. Võeti novembris 1912 teenistusse ja määrati Nertšinski konvoisse, jaanuaris 1913 viidi üle sama konvoi Kadaja komandosse. Jaanuaris 1914 ülendati kapraliks. Esimese maailmasõja ajal novembris 1915 määrati 30. Siberi kütipolku, kus lõpetas veebruaris 1916 õppekomando. Mais 1916 läkitati sõjakooli, mille lõpetas lipnikuna septembris 1916. Teenis septembrist 1916 nooremohvitserina 17. Siberi kütipolgu 16. roodus. Märtsis 1917 läkitati 54. Minski jalaväepolgu 3. roodu nooremohvitseriks. Juulis 1917 ülendati alamleitnandiks. Märtsist detsembrini 1917 võttis osa lahingutest Rumeenia rindel. Pälvis teenete eest Anna 3. ja 4. järgu ordeni. Seoses polgu üleminekuga Rumeenia ülemjuhatus alla demobiliseeriti aprillis 1918 ja sõitis Eestisse.

Vabadussõja algul, 30. novembril 1918 võeti teenistusse Eesti rahvaväkke. Alates 23. detsembrist 1918 teenis 6. jalaväepolgu 7. roodu noo-

JAAN LUGUS
VRI/3

remohvitserina. 14. veebruaril 1919 sai Lätimaal Varna alevi lähistel Jangloti talu juures lahingus haavata. Aprillis 1919 viidi 3. diviisi tagavarapataljoni 1. roodu vanemohvitseriks. Juunis 1919 määrati pataljoni kohtu asjaajajaks. Novembris 1919 ülendati leitnandiks. Alates jaanuarist 1920 määrati pataljoni adjutantiks. Veebruaris 1920 ülendati alamkapteniks.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Mais 1920 viidi üle 8. jalaväepolku ning juunis 1920 määrati adjutandi kohusetäitjaks, juulis 1920 polgu adjutantiks. Alates jaanuarist 1921 nimetati 3. jalaväepolgu adjutandi abiks ja kohtu asjaajajaks, kuid läkitati 8. jalaväepolgu likvideerimiskomisjoni, kus lõpetas töö mais 1921. Juulis 1921 viidi üle 3. diviisi staabi komandandiks, märtsis 1924 määrati diviisi õppekompanii 1. rühma ülemaks. Oli ühtlasi 3. diviisi ohvitseridekogu juhatuse ja revisjonikomisjoni ning staabi hariduse ja meelelahutuse komisjoni liige. Veebruaris 1924 nimetati senine aukraad ümber kapteniks. Jaanuaris 1925 viidi 6. jalaväerügementi ja määrati 1. laskurkompanii ülema kohusetäitjaks, kuid juba veebruaris läkitati Pärnu maakonna rahvaväe ülema käsutusse kaitseliidu organiseerimiseks. Märtsis 1925 määrati Kaitseliidu Pärnu Maleva pealikuks. Sellele kohale jäi suveni 1940. Oktoobrist 1926 juunini 1927 õppis ohvitseride kursustel. Veebruaris 1930 ülendati majoriks. Pälvis teenete eest Kaitseliidu Valgeristi III klassi (1930) ja Kotkaristi III klassi (1935). Veebruaris 1938 ülendati kolonelleitnandiks. Oli Pärnu Jahimeeste Seltsi ja VRVÜ Pärnu osakonna juhatuse liige suveni 1940.

Kui Nõukogude okupatsioonivõimud Kaitseliidu likvideerisid, vabastati 28. juunil 1940 Pärnu maleva pealiku kohalt ning viidi Sõjaministri käsutusse. Vabastati sõjaväeteenistusest augustis 1940.

Suvel 1940 siirdus elama isakoju Viljandi valda Kulli talu, kus elas venna pere. Suvel 1941 varjas end metsas. Sügisest 1941 elas Viljandi valla Juhani talus ning kevadest 1943 taas Kulli talus. Saksa ajal 1942–1944 Omakaitse teenistuses Viljandis. Oli jaanuarist 1944 VRVÜ Viljandi osakonna esimees. Elas Kulli talus ning pidas ühendust kohalike metsavendadega. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 18. mail 1946 Kulli talus. ENSV Ülemkohtu otsusega mõisteti 2. oktoobril 1946 viieks aastaks vangi. Oli Kemerovo oblasti vangilaagris.

Jaan Lugus suri 12. veebruaril 1947 JužKuzbasLagis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on 20. augustil 2004 Tori kirikus avatud Teise maail-

masõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvilil.

Teine abikaasa Marina Murakin oli näitleja ja laulja.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 194/1891; EELK Pärnu Eliisabeti koguduse abielukanne nr 157/1920; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 172; ERA, f. 495, n. 7, s. 2904; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 295; Sakala 1944, nr 14: 3; EVK 1935: 194; 6. JP 1938: 179; Piir 1995: 106; Vaba Eesti Sõna 1954, nr 12: 3; õetütar Salme Murdi andmed (märts 2009).

LUIK, TÕNU (sünd TÕNO) Joosepi p, kapral (1919).

VR II/3 nr 1404/ 08.10.1920 „Scouts polgu kapralile Tõnu LUIK'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 21 jaanuaril 1919 a. Piksare jaama waldamisel“.

Sündis 28. (vkj 16.) juunil 1898 Viljandimaa Pilistvere kihelkonna Kõo valla Venevere külas talupidaja peres. Vabadussõjas vabatahtlikuna 28. detsembrist 1918 *Scouts* väeosa A *company*'s. Sai 21. jaanuaril 1919 Lätimaal Piksaare (Piksäri) raudteejaama juures haavata. Demobiliseeriti septembris 1920.

Autasumaa suurusega 19,58 hektarit eraldati mais 1921 Viljandimaa Uue-Võidu mõisast. Krunt, millel oli mõisaajast valitsejamaja koos kõrvalhoonetega, sai nimeks Peetri talu. Müüs 1925. aastal ära.

Tõnu Luik läks vabaturma, surnukeha leiti 23. juunil 1928 Pärnus jõest. Maetud Pärnu Alevi kalmistule. (Vt elulugu VMA 2005: 126.)

MAISTE, Aleksander (sünd Alexander) Gustavi (ka Kusta) p, kapten (1920).

VR II/3, nr 135/21.02.1920 „1 Ratsa polgu 3 eskadroni ülemale alamleitnant Aleksander Gustawi p MAISTE'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingutes 2 jaanuaril 1919 a. Jaani alewi ja Orino mõisa all, 11 jaanuaril 1919 a. Wasawere küla all ja 10 weebruaril 1919 a. Polja küla juures“.

Sündis 14. (vkj 2.) detsembril 1890 Viljandimaa Viljandi kihelkonnas Puiatu valla Pinska karjamõisa Põka talus rätsepa peres. See ala, mis oli Puiatu valla lahustükk, asus Viljandi kihelkonnas ning liideti hiljem Viljandi vallaga. Vallaline.

ALEKSANDER MAISTE
VR II/3

Vabadussõjas 28. novembrist 1918 Ratsapolgu 2. ja 3. eskadroni nooremohvitser, alates 1919. aasta veebruarist 3. eskadroni ülem.

Autasumaa suurusega 55,91 hektarit eraldati mais 1922 Tartumaa Saare valla Saare mõisast. Koht, millel asus mõisa härrastemaja koos paljude majandushoonetega, sai nimeks Neeme talu. Pärast tema surma päris selle vend Johannes Maiste.

Aleksander Maiste läks vabaturma 29. detsembril 1923 Tartus. Maetud Tartu Raadi kalmistu Maarja koguduse ossa. (Vt elulugu VMA 1998: 87–88.)

MARGUSTE (kuni 18. veebruarini 1935 MARGUSSON), Eduard Tõnise p, leitnant (1920), kolonelleitnant (1939).

VR II/3, nr 874/1.09.1920 „4 jalaväe polgu leitnandile Eduard Tõnise p MARGUSSON'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 24 ja 25 nowembril 1919 a. Fitinka küla all“.

Sündis 7. märtsil (vkj 23. veebruaril) 1897 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi valla Reinu talu sulase peres. Esimest korda abiellus 25. detsembril 1919 Viljandi Pauluse kirikus Alide Liinsoniga (1898). Lahutati 26. oktoobril 1929 Tallinna-Haapsalu rahukogu otsusega. Poeg Endel (1921). Teist korda abiellus 23. juunil 1931 Tallinna Kaarli kirikus Hedvig Puskariga (1907). Sellest kooselust lapsi ei sündinud.

Õppis Viljandi valla Kuude algkoolis, Viljandi linna kõrgemas algkoolis, 1917 Kiievi 4. lipnikekoolis, 1922–1923 alalisväe ohvitseride kursustel, 1924 kehalise kasvatuse kursustel, 1928–1930 Kõrgemas Sõjakoolis, 1931–1933 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas (ei lõpetanud). Korporatsiooni Ugala liige.

Mobiliseeriti juunis 1916 ja määrati teenistusse 172. tagavarapolku, millega siirdus oktoobris vabatahtlikult rindele. Novembris 1916 arvati 258. tagavarapolku, kust detsembris viidi üle 259. Olgopoli jalaväepolku, kus lõpetas õppekomando. Läkitati veebruaris 1917 lipnikeskooli. Ülendati juulis 1917 lipnikuks ning arvati 176. tagavarapolku, kuid juba augustis läkitati 292. tagavarapolku. Novembris 1917 viidi 305. Laiševski jalaväepolku, mille koosseisus võttis osa lahingutest.

EDUARD MARGUSTE
VR II/3

Jaнварis 1918 valiti polgu komitee sekretäriks. Tuli veebruaris 1918 üle 2. Eesti polku, mis paiknes Viljandis. Demobiliseeriti märtsis 1918.

Vabadussõja eel, 23. novembril 1918 registreeriti ohvitseride reservi. 25. novembril määrati 4. jalaväepolku, kus detsembris nimetati ratsakomando nooremohvitseriks, järgmise aasta veebruaris 6. roodu nooremohvitseriks, aprillis vanemohvitseriks ning detsembris rooduülemaks. Novembris 1919 ülendati alamleitnandiks. Võttis Narva rindel osa lahingutest Punaarmee vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Autasumaa suurusega 25,71 hektarit eraldati mais 1922 Viljandimaa Viljandi valla Tusti mõisast. Koht, millel mõisa ajast elumaja koos majandushoonetega, sai nimeks Salumäe talu. 1931. aastal müüs selle ära.

Veebruaris 1920 ülendati leitnandiks. Aprillis 1920 määrati 4. jalaväepolgu 2. roodu nooremohvitseriks ja novembris roodu ajutiseks ülemaks. Juulis 1921 viidi üle 1. jalaväepolku, kus teenis 4. pataljonis roodu ja luurekomando ülema kohusetäitja ning nekrutohvitseri ja rühmaülemana. Septembris 1922 õppis sõjakoolis, mille lõpetamise järel septembris 1923 määrati 1. jalaväerügemendi 6. kompanii ülema ajutiseks kohusetäitjaks. Oktoobris 1923 viidi teenistusse Sõjavägede Ühendatud Õppeasutuste sõjakooli ja määrati kadettide pataljoni 2. kompanii rühmaülemaks. Veebruaris 1924 ülendati kapteniks. Veebruarist augustini 1924 läbis kehalise kasvatuse kursused. Nimetati oktoobris 1925 sõjakooli ohvitseride täienduskursuste ohvitseriks ja septembris 1926 aspirantide kursuse rühmaülemaks. Jaнварis 1928 läkitati Kõrgemasse Sõjakooli, mille lõpetas veebruaris 1930, kirjutades diplomitöö „Kehalise kasvatuse organiseerimine ja teostamine kaitseväge 1-aastase sundusliku teenistusaja juures“. Määrati sõjakooli 1. aspirandikompanii ülemaks, kellena teenis septembrini 1933. Ühtlasi sõjakooli ajutine ülem juunist oktoobrini 1931. Ülendati majoriks veebruaris 1931. Aprillis 1932 määrati ühtlasi kesk- ja kutsekoolide õpilaste riigikaitselise õppuse piirkonnajuhiks Viru- ja Järvamaal. Sõjaringkonnakohtu ajutine liige juunist oktoobrini 1932. Septembris 1933 nimetati sõjakooli alaliseks lektoriks. Jätkas ühtlasi kooli ülema ametikohustuste täitmist kuni novembrini 1933, kui määrati taas sõjakooli 1. aspirandikompanii ajutiseks ülemaks. Märtsis 1934 nimetati sõjakooli pataljoni- ja kompaniiülemate kursuste ülemaks. Ühtlasi oli korduvalt periooditi Kaitseväge õppesentrumi ülema abi, Kaitseväge

Ühendatud Õppeasutuste õppejõud ja kohtu liige.

Siseministri otsusega 18. veebruarist 1935 määrati saksa perekonnanime Margusson asemele eestipärane Marguste.

Septembris 1936 nimetati sõjakooli ohvitserideklassi ülemaks, samuti oli kooli õppejõud ning täitis korduvalt ka ajutiselt kooli ülema kohuseid. Veebruaris 1939 ülendati kolonelleitnandiks. Määrati märtsis 1939 Lahingukooli ajutiseks ülemaks. Ühtlasi oli Lahingukooli ja Sõjaväe Tehnikakooli õppejõud ning juulist augustini 1939 ka Sõjaväe Õppeasutuste ajutise ülema kohusetäitja. Nimetati detsembris 1939 Kuperjanovi Partisanide Pataljoni ülemaks. Pälvis Kotkaristi IV klassi (1938) ning Kaitseliidu Valgeristi III klassi (1940).

Kõrgema Sõjakooli Lõpetanud Ohvitseride Ühingu ja VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Nõukogude okupatsioonivõimud määrasid ta oktoobris 1940 Kuperjanovi Partisanide Pataljoni likvidaatoriks, kuid novembris viidi üle Sõjavägede Varustusvalitsuse üldosakonda. Detsembris 1940 läkitati 22. laskurkorpuse juhatuse juurde ja jaanuaris 1941 vabastati sõjaväest. Töötas ALMAVÜ Kesknõukogu raamatupidajana.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 14. juunil 1941 Tallinnas. Viidi Venemaale Sverdlovski oblasti SevUralLagi. Mõisteti 30. detsembril 1941 SARK-i erinõupidamise otsusega surma.

Eduard Marguste lasti maha 28. mail 1942 Sverdlovski sisevanglas nr 1. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on 23. aprillil 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 42/1897; Tallinna linna per reg 48: 505; EAA, f. 2100, n. 1, s. 8675; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 64; ERA, f. 63, n. 18, s. 5114; ERA, f. 495, n. 7, s. 3101; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 7122; EVK 1935: 202; Auraamat 2007: 234; Kaarel Kallaku andmed (okt 1992), Roman Toi andmed (juuni 1993).

MATSALO (kuni 18. veebruarini 1935 MATSON), Ants (kuni 10. märtsini 1938 Hans) Peetri p, kapten (1920), kolonel (1938).

VR II/3, nr 1040/14.09.1920 „2 jalaväe polgu kaptenile Hans MATSON'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingutes 17 jaanuaril 1919 a. Tartu all, 27 jaanuaril 1919 a. Akate, 9 aprillil 1919 a. Oristowo ja 22. aprillil 1919 a. Tölwe külade waldamisel“.

Sündis 28. (vkj 16.) märtsil 1895 Viljandimaa Paistu kihelkonna Aidu

valla Kolube talu pidaja peres. Vabadussõjas 1918. aasta 26. novembrist 2. jalaväepolgu 7. ja 5. roodu ning hiljem 2. pataljoni ülem.

Autasumaa suurusega 18,35 hektarit eraldati mais 1921 Viljandimaa Uue-Võidu valla Uue-Võidu mõisa Peetri karjamõisast ja sai nimeks Savipõllu talu. Krundil asus mõisa ajast töölistemaja koos kõrvalhoonega. Ostis need ära mais 1924.

Ants Matsalo suri 2. veebruaril 1945 NorilLagis (teistel andmetel SibLagis). Matmispaik teadmata.

Vend Jaan Matson oli samuti Vabaduse Risti kavaler. (Vt elulugu VMA 2000: 195–197.)

ANTS MATSALO
VR II/3

MILISTFER (ka MILISTVER), Jaan Jaani p, kapral (1918).

VR II/3, nr 816/1.09.1920 „Sakala partisanide polgu kapralile Jaan Jaani p. MILISTWER´ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 19 märtsil 1919 a. Plaksi küla all“.

Sündis 15. (vkj 3.) jaanuaril 1892 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Uue-Võidu valla Pupsi talu tööliste peres. Abiellus 27. detsembril 1925 Viljandi Pauluse kirikus Jenny-Rosalie Petersoniga (1903–1949). Lapsed: Lehte-Malle-Luule (1927) ja Heidi-Hilmen-Hariette (1929). Teist korda abiellus 10. veebruaril 1950 Viljandi vallas Ida Vaiguga (1908–1989). Õppis Uue-Võidu vallakoolis. Töötas möldrina. Võttis osa Esimesest maailmasõjast, 1917–1918 teenis 2. Eesti polgus Viljandis. Vabadussõjas 1919. aasta 6. jaanuarist 2. diviisi tagavarapataljonis. Viidi 21. veebruaril 1919 Viljandi kaitsepataljoni ja mais Sakala partisanide pataljoni, kus määrati kuulipildurite meeskonda. Sai 19. märtsil 1919 Plaksi küla all lahingus haavata. Detsembris 1919 nimetati väeosa Sakala partisanide polguks. Võttis osa lahingutest Võru- ja Põlva ning Kirde-Lätis ja Pihkva rindel. Demobiliseeriti aprillis 1920.

JAAN MILISTFER
VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga. Loobus autasumaast ning võttis 1926. aastal kompensatsiooniks 100 000 marka.

Töötas Viljandi jahuveskites möldrina. Ehitas Viljandisse Endla tänavale maja. Samale krundile ehitas hiljem veel ühe elumaja. VRVÜ Viljandi osakonna liige. Avaldas 1939. aastal raamatus „Mälestusi ja jutustusi Sakala partisanest Vabadussõjas 1918–1920“ oma sõjämälestused „Võru, Juškova ja Andrenova all“.

Nõukogude okupatsioonivõim võttis 1949. aastal ära talle kuulunud majad, sellega kaasnenud läbielamiste tõttu suri abikaasa. Pärast uuesti abiellumist siirdus elama Viljandi lähisteale maale. Viimased eluaastad oli pensionär.

Jaan Milistfer suri 10. märtsil 1970 Viljandis. Maetud Viljandi Vanale kalmistule.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 4/1892; Viljandi linna per reg 3: 212; Viljandi raj surmaakt nr 55/1970; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 60; ERA, f. 495, n. 3, s. 297, l. 50; EVK 1935: 210; türetütrepoeeg Taavi Taluniku andmed (1996).

MÄNNIK, Villem Märdi p, leitnant (1920).

VR I/3, nr 1519/13.10.1920 „Sõjaväe Intendandi Valitsuse majanduse osakonna ülemale, leitnant Willem Märdi p. MÄNNIK'ule hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjaväe organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 30. (vkj 18.) märtsil 1886 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi valla Vardja küla Laane-Suki talus. Vabadussõjas 6. detsembrist 1918 Varustuse Valitsuse toitlustusjaoskonna ülema abi ning alates aprillist 1919 intendantuuri osakonna ülema abi. Detsembrist 1919 Sõjaväe intendandi abi, alates jaanuarist 1920 Sõjaväe intendandi valitsuse majandusosakonna ülem.

VILLEM MÄNNIK
VR I/3

Villem Männik suri 24. septembril 1943 Tomski oblasti Tšainski rajooni Kolominskije Grivõ vangilaagris. Matmispaik teadmata. Kenotaaf Viljandi Vanal kalmistul. (Vt elulugu VMA 2003: 135–136.)

MÄRTSON, Jaan Jüri p, nooremall-ohvitser (1919), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 770/24.08.1920 „Soomusauto „Kalewipoeg“ nooremale alamohvitserile Jaan MÄRTSON'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 24 augustil 1919 a. Wassiljewi küla juures“.

Sündis 28. (vkj 16.) märtsil 1884 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Tänassilma valla Rebaste karjamõisa töölise peres. Abiellus 9. augustil 1914 Tänassilma apostliku õigeusu kirikus Johanna Schultsenbergiga (1891–1940). Lapsed: Anna (1916–1917), Maria (1916–1917), Jaan (1920), Arnold (1922–1923), Johannes (1924), Osvald (1928–1933) ja Hans (1930–1994). Õppis Vana-Tänassilma valla- koolis, Viljandi kihelkonnakoolis ja Viljandi linnakoolis.

JAAN MÄRTSON
VR II/3

1917–1918 võttis suurtükiväes osa Esimesest maailmasõjast. Pärast demobiliseerimist asus 1918 tööle Koorküla mõisa mehaanikuna. Vabadussõjas 6. jalaväepolgu detsembrist 1918. Langes Taagepera mõisas punaväe kätte vangi, saadeti koju Koorküla valda. Astus jaanuaris 1919 taas teenistusse 6. jalaväepolku. Viidi veebruaris 1919 üle suurtükiväe tagavarapatareisse, kust mõni päev hiljem määrati 2. suurtükiväepolgu 1. patareisse. Alates märtsist 1919 teenis Soomusautode 1. rühmas soomusauto Kalewipoeg ülema abina. Nimetati augustis 1919 rühma nooremfeierverkeriks. Septembris 1919 ülendati kapraliks. Pälvis Loodearmeelt Georgi risti IV järgu. Ülendati nooremallohvitseriks oktoobris 1919 ja nimetati vanemfeierverkeriks. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Võrumaal, Põhja-Lätis ning Pihkva, Ostrovi ja Narva rindel. Demobiliseeriti märtsis 1920. Senine aukraad nimetati ümber nooremseersandiks juunis 1940.

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 18,52 hektarit eraldati mais 1921 Valgamaa Tõlliste valla Tõlliste mõisast. Koht sai nimeks Kuuste talu. Ehitas elumaja ning majandushooned, kinnistati tema nimele septembris 1931. Soetas lisaks 13,6-hektarise Lepiku talu, mis oli samuti eraldatud Tõlliste mõisa maadest. Talunik. Oli VRVÜ Valga osakonna liige.

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 10. aprillil 1941 Kuuste talus. Peeti kinni Valga ja Pihkva vanglates, kust juulis 1941 viidi Venemaale. 27. detsembril 1941 Mõisteti Mordva ANSV prokuratuuri otsusega surma.

Jaan Märtson lasti maha 7. veebruaril 1942 Saranskis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on 23. aprillil 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 83/1884; Tõlliste valla per reg 1: 148; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 57p; ERA, f. 63, n. 17, s. 3012; ERA, f. 680, n. 3, s. 565; ERA, f. 2653, n. 9, s. 2900; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 7515; EVK 1935: 218.

NURMBERG, Otto Tõnise p, ohvitseri asetäitja (1919), major (1939).

VR II/3, nr 2914/18.02.1925 „hinnates vahvust, mis Scouts polgu nooremleitnant Otto NURMBERG Eesti Vabadussõjas üles näidanud 18. juulil 1919 Võdra küla madaliku kohal, kui Velikaja jõest ratsakomandoga üle läks ja vaenlase töötavat kuulipildujat ära võttis ning seda vaenlase vastu suunas“.

Sündis 24. (vkj 12.) aprillil 1889 Viljandi-maa Viljandi kihelkonna Viiratsi vallas talurentniku peres. Isa oli pärit Vana-Tänassilma vallast. Abiellus 10. septembril 1922 Tartu Peetri kirikus Alviine-Johanna Kivistikuga (1887–1948). Tütar Virve (1924). Õppis Viljandi kihelkonnakoolis, 1920 Vabariigi Sõjakoolis, 1926–1927 Alaliväe ohvitseride kursustel. Võeti novembris 1910 teenistusse 5. Siberi kütibrigaadi parki. Läbis õppekomando ja määrati detsembris 1912 noorsõdurite instruktoriks. Ülendati aprillis 1913 vanemallohvitseriks. Demobiliseeriti märtsis 1914. Mobiliseeriti juulis 1914 ja määrati 23. suurtükiväebrigaadi 3. pargi rühmaülemaks. Esimeses maailmasõjas võttis osa lahingutest ning pälvis vaprust eest Georgi risti IV järgu. Vabastati veebruaris 1918. Vabadussõjas vabatahtlikult 23. detsembrist 1918 Scouts väeosa ratsakomandos. Jaanuaris 1919 ülendati I seersandiks ja määrati ratsakomando vanemaks, aprillis 1919 nimetati ratsakomando ülemaks. Juulis 1919 ülendati ohvitseri

OTTO NURMBERG
VR II/3

asetäitjaks. Detsembris 1919 määrati *Scouts* polgu ratsakomando ülemaks.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 25,87 hektarit eraldati mais 1931 Valgamaa Sangaste valla Vastsemõisa mõisast. Koht sai nimeks Nurme talu, kinnistati tema nimele juunis 1934. Müüs hiljem ära ning ehitas Tartusse maja.

Läkitati veebruaris 1920 Vabariigi Sõjakooli ohvitseri aastme saamiseks. Ülendati mais 1920 lipnikuks ning määrati *Scouts* pataljoni ratsakomando ülemaks. Jaanuaris 1921 nimetati 6. jalaväepolgu Kalevlaste Maleva pataljoni *Scouts* roodu nooremohvitseriks ja juunis tööroodu ülemaks. 1921. aasta juulist 3. üksiku jalaväepataljoni töökomando ülem, juulist 1922 tööroodu ülem. Veebruaris 1924 ülendati nooremleitnandiks. Viidi märtsis 1924 üle 7. jalaväerügementi ja määrati 7. kompanii rühmaülemaks, oktoobris 1925 nimetati töökomando ülemaks. Ülendati leitnandiks novembris 1925. Läkitati oktoobris 1926 ohvitseride kursustele, mille lõpetas juunis 1927 ning jätkas teenistust 7. jalaväerügemendis. Veebruaris 1931 ülendati kapteniks. Detsembris 1931 viidi 2. üksiku jalaväepataljoni, kus teenis majandusülemana sügiseni 1940. Oli pataljoni ohvitseridekogu revisjonikomisjoni abiesimees. Pälvis Kotkaristi IV klassi (1938). Veebruaris 1939 ülendati majoriks. Kuulus VRVÜ Tartu osakonda.

Septembris 1940 määrati 22. territoriaalse laskurkorpuse 182. laskurdiviisi 232. laskurpolgu majandusohvitseriks. Arreteeriti 15. juunil 1941 Elvas. Viidi Krasnojarski krai NorilLagi. 5. septembril 1942 mõisteti SARK-i erinõupidamise otsusega 10 aastaks vangilaagrisse.

Otto Nurmberg suri 25. novembril 1942 NorilLagis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on 23. aprillil 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvil.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 103/1889; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 189; ERA, f. 63, n. 17, s. 2413; ERA, f. 497, n. 1, s. 91. l. 272; ERA, f. 540, n. 1, 94, 26p–27; ERAE, f. 130SM, n. 1, s. 8647; EVK 1935: 226; Uluots 1999: 271; Auraamat 2007: 268; Sõdur 1939, nr 17: 387; teenistuskirja ärakiri (koopia autori valduses); tütar Virve Liivi andmed (sept 1998).

ORMESSON (ka ORMISSON), Karl-Voldemar Andrese p, reamees (1919).

VR I/3, nr 2970/18.02.1925 „hinnates sõjalisi teeneid, mis Viljandi kooliõpilaste roodu reamees Karl ORMISSON Eesti Vabariigi vastu ülesnäidanud 26. mail 1919 a. Bukke karjamõisa ja Mellini jõe vahel asunud kaevikute ning Volmari linna valdamisel“.

Sündis 28. (vkj 15.) juulil 1900 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Pärsti valla Rehkla talu omaniku peres. Vabadussõjas vabatahtlikuna 23. detsembrist 1918 Viljandi vabatahtlikkude pataljonis (hilisem Viljandi kaitsepataljon). Maist 1919 oli 6. jalaväepolgu juures Viljandi kooliõpilaste roodus, hiljem Viljandi kooliõpilaste pataljonis ning Tallinna kooliõpilaste pataljoni 3. roodus.

Karl-Voldemar Ormesson suri 7. veebruaril 1955 Augsburgis. Maetud Augsburgi kalmistule Saksamaal.

Abikaasa vend kolonel Victor-Hugo Puskar oli samuti Vabaduse Risti kavaler. (Vt elulugu VMA 2006: 170–171.)

KARL-VOLDEMAR
ORMESSON VR I/3

PAAP, Jaan Jüri p, reamees (1919).

VR II/3, nr 1376/15.09.1920 „Sakala partisanide polgu reamehele Jaan PAAP´ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 21 märtsil 1919 a. Kallaste küla all“.

Sündis 3. mail (vkj 21. aprillil) 1883 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi valla Vanamõisa küla Vanamõisa talu sulase peres. Vabadussõjas 1919. aasta 15. jaanuarist 2. tagavarapataljonis, siis Viljandi kaitsepataljoni (hiljem Sakala partisanide pataljon) 1. roodus.

Jaan Paap langes 9. aprillil 1919 Petserimaal Pankjavitza mõisa Väike-Mihhalkina küla vallutamisel. Maetud Vabadussõjas langenute ühiskalmistule Viljandis.

Nimi oli Viljandi valla Vabadussõjas langenute mälestustahvlil (hävinud). (Vt elulugu VMA 2003: 141–142.)

JAAN PAAP
VR II/3

PAJUR (kuni 10. maini 1937 POTARIK, ka POTTER), Aleksander Antsu (ka Hans) p, reamees (1918).

VR II/3, nr 400/11.06.1920 „1 ratsawäe polgu reamehele Aleksander POTTER'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 20. märtsil 1919 a. Haanja mõisa juures“.

Sündis 8. juulil (vkj 26. juunil) 1897 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Tänasilmä vallas talupidaja peres. Vabadussõjas 1. detsembrist 1918 vabatahtlikuna 1. ratsapolgu 3. eskadronis.

Aleksander Pajur suri 15. septembril 1986 Jõgeva rajooni Puurmanni külanõukogu Altnurga küla Pärna talus peaju veresoonte lupjumise tõttu. Maetud Kursi kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 170–171 ja lühiaidmeid VMA 2006: 174.)

ALEKSANDER PAJUR
VR II/3

PARVET (kuni 21. veebruarini 1936 PUSS, ka BUSCH), Oskar Aadu (ka Ado) p, reamees (1918).

VR II/3, nr 1234/15.09.1920 „6 jalawäe polgu reamehele Oskar BUSCH'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud luurekäigul 6 jaanuaril 1919 a. Nugise talu juures“.

Sündis 20. (vkj 8.) aprillil 1895 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi valla Piiri talu töölise peres. Vabadussõjas 1918. aasta 15. detsembrist 6. jalaväepolgu 2. iseseisva pataljoni 5. roodus.

Oskar Parvet suri 12. oktoobril 1958 Põltsamaa rajooni Kolga-Jaani külanõukogu Kõrgemäe talus. Maetud Kolga-Jaani kalmistule. (Vt elulugu VMA 2002: 171–172.)

OSKAR PARVET
VR II/3

PIHLAK, Eduard-Ferdinand Toomase p, ülemarst (1919), kapten (1920).

VR I/2, nr 508/25.08.1920 „Kopli sõjawäe haigemaja ülemarstile, Dr. Eduard Tooma p PIHLAK'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis

ülesnäitanud Wabadussõja kestusel sõjaväe sanitaar-korralduste loomise töös“.

Sündis 29. (vkj 17.) septembril 1888 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi vallas Sammuli tellisetehase juhataja peres. Abiellus 21. (vkj 18.) augustil 1913 Tartu Peetri kirikus Meta-Katharine Tibariga (1893). Õppis 1896–1900 Viljandi elementaarkoolis, 1900–1901 Viljandi Heine eragümnaasiumis, 1901–1906 Tallinna Nikolai gümnaasiumis, 1906–1908 Peterburi II gümnaasiumis ja 1908–1913 Peterburi sõjameditsiiniakadeemias.

Sõjaväes alates juunist 1913, määrati 3. Turkestani kütipolku nooremartstiks. Septembris 1913 komandeeriti Taškendi sõjaväehospidali nooremordinaatoriks. Esimese maailmasõja puhkedes viidi augustis 1914 taas 3. Turkestani kütipolku ning määrati polgu vanemartstiks. Võttis koos polguga osa sõjategevusest. Pälvis Anna 2. ja 3. järgu ning Stanislavi 2. ja 3. järgu ordeni. Demobiliseeriti märtsis 1918. Tuli mais 1918 tagasi Eestisse ning asus elama Harjumaale Raplasse, kus töötas isale kuuluva Valtu telliskivivabriku arstina. Veebruaris 1919 valiti Rapla jaoskonna arstiks. Vabadussõjas 10. märtsist 1919 Tallinnas Koplis asuva 3. sõjaväehaigemaja ülemarstina. Nimetati juulis 1920 sanitaarkapteniks. Juhtis haigla tegevust kuni demobilisatsioonini augustis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 50 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Pidas Tallinnas laste- ja sisehaiguste arsti erapraksist. 1921–1940 Töötas Harju maakonna arstina. Harju Maakonnavalitsuse liige ning tervishoiu- ja hooldekandeosakonna juhataja 1924–1927.

1925–1940 Kaitseliidu Harju Maleva sanitaarpealik, 1928–1931 Eesti Arstideseltside Liidu laekur ja 1931–1937 abiesimees, 1923–1924 Tallinna Eesti Arstide Seltsi abiesimees ja 1931–1935 esimees ning Arstide Koja Nõukogu abiesimees ja VRVÜ Tallinna osakonna liige.

Pälvis Eesti Punase Risti II järgu I astme mälestusmärgi (1935), Kotkaristi V klassi (1936) ja Kaitseliidu Valgeristi III klassi.

Oktoobris 1940 määrati Harjumaal tervishoiuosakonna ajutiseks juhatajaks. Saksa ajal elas Tallinnas ning töötas arstina. Septembris 1944 põgenes Saksamaale.

EDUARD-FERDINAND
PIHLAK VRI/2

Eduard-Ferdinand Pihlak suri kinnitamata andmeil sügisel 1944 Rügeni saarel lääneliitlaste pommirünnaku ajal südamerabandusse. Teise versiooni kohaselt jäi Saksamaal Nõukogude okupatsioonitsooni ja suri 1947 kopsuhaigusse. Matmispaik teadmata.

Vanem vend Arthur-Aleksander Pihlak oli Raudteede Talituse direktor. Noorem vend Viktor Pihlak oli tööstur ja ehitusettevõtja ning Ado Birki valitsuse kaubandus- ja tööstusminister.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 76/1888; EELK Tartu Peetri koguduse 2. pihtkonna abielukanne nr 52/1913; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 40; ERA, f. 495, n. 7, s. 4114; ERA, f. 50, n. 4, s. 432; EVK 1935: 64; EAT 1932: 235; Merila-Lattik 2000: 448; Päevaleht 1935, nr 268: 8; Harjulane 1938, nr 9: 6; Kaitse Kodu! 1938, nr 18: 619; Päevaleht 1938, nr 263: 6; Sakala 1993, nr 134: 4; vend Viktor Pihlaku mälestused (käsikiri autori valduses), vennapoeg Arno-Toomas Pihlaku andmed (sept 1993).

PORI, Anton Johani p, leitnant (1920), major (1936).

VR II/3, nr 2935/18.02.1925 „hinnates vahvust, mis leitnant Anton PORI 2. jalaväepolgu 3. roodu ülema ajutise kohuse-täitjana Eesti Vabadussõjas üles näidanud lahingus 29. jaanuaril 1919 Räpina võtmisel, 1. veebruaril 1919 Matschurova küla vallutamisel ja 3. märtsil 1919 Plessi karjamõisa juures vaenlase pealetungi tagasilöömisel“.

Sündis 10. juunil (vkj 29. mail) 1895 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi valla Kööri talus töölise peres. Abiellus 26. detsembril 1923 Tartu Peetri kirikus Heleene Uutrofiga (1901–1978). Lapsed: Mirjam (1924), Juta-Oliivia (1927) ja Maire (1930–1944). Õppis Viljandi vallakoolis, Viljandi linnakoolis, 1917 Irkutski 2. lipnikekoolis, 1920–1921 Alaliväe ohvitseride kursustel, 1929 pataljoniülema kursustel, 1925–1928 Tartu linna õhtugümnaasiumis, 1929 Tartu ülikooli põllumajandusteaduskonna metsaosakonnas (ei lõpetanud).

Mobiliseeriti septembris 1915 ja määrati teenistusse 3. jalaväepolku. Märtsis 1917 komandeeriti sõjakooli, mille lõpetanuna ülendati juulis 1917 lipnikuks. 148. tagavarapolgu 7. roodu nooremohvitser.

ANTON PORI
VR II/3

Alates detsembrist 1917 teenis 2. Eesti polgu 4. roodu nooremohvitserina Viljandis. Demobiliseeriti märtsis 1918. Vabadussõjas 1918. aasta 30. novembrist 2. jalaväepolgu 3. roodu nooremohvitser. Märtsis 1919 nimetati vanemohvitseriks, oli korduvalt roodu ajutine ülem ning alates augustist 1919 3. roodu ülem. Novembris 1919 ülendati alamleitnandiks ja veebruaris 1920 leitnandiks. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Põhja-Viljandimaal Aidu juures, Võru- ja Petserimaal ning Kirde-Lätis.

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 15,68 hektarit eraldati mais 1922 Viljandi valla Tusti mõisast. Koht sai nimeks Kuuseoksa talu. Ehtas elumaja ning kõrvalhooned. Kinnistati tema nimele oktoobris 1931.

Alates maist 1920 määrati 2. jalaväepolgu 3. roodu nooremohvitseriks. Detsembris 1920 läkitati sõjakooli, kus läbis ohvitseride kursused. Septembris 1921 määrati 2. jalaväepolgu 3. roodu ajutiseks ülemaks, veebruaris 1922 rooduülemaks. Augustis 1923 viidi üle 7. jalaväerügemendi 4. kompanii ülemaks, kuid juba oktoobris 1923 arvati taas 2. jalaväerügemendi ja nimetati 1. kompanii ülema abiks, novembris kompanii ülemaks. Märtsis 1924 määrati rügemendi adjutandi kohale. Ülendati kapteniks veebruaris 1925. Oli 2. jalaväerügemendi ohvitseridekogu juhatuse liige ja abiesimees. Oktoobris 1928 määrati 2. üksiku jalaväepataljoni adjutandiks, ühtlasi novembrist 1928 jaanuarini 1929 ka Tartu garnisoni ülema adjutant. Läkitati aprillis 1929 pataljoniülema kutsustele, mille lõpetas juulis ning jätkas teenistust pataljoni adjutandina. Oli 2. üksiku jalaväepataljoni ohvitseridekogu juhatuse liige, abiesimees ning esimees ja aukohtu liige.

Juulis 1934 viidi üle Piirivalve valitsuse teenistusse ning määrati Peipsi jaoskonna Võõpsu rajooni ülemaks. Juba jaanuaris 1935 määrati Kaitseliidu Saaremaa Maleva vaneminstruktoriks, ühtasi täitis detsembrist 1935 maleva staabirühma pealiku kohuseid. Oli maleva laskurklubi pealik ning korduvalt maleva ohvitseridekogu aukohtu esimees. Veebruaris 1936 ülendati majoriks. Pälvis Kotkaristi IV klassi (1938). 1936–1940 Saaremaa Merespordi Seltsi liige ning VRRÜ Tartu osakonna, hiljem Lääne-Saare osakonna liige.

Nõukogude okupatsioonivõimud vabastasid ta 28. juunil 1940 Kaitseliidu teenistusest. Augustis 1940 viidi 1. jalaväerügemendi ja septembris määrati töökompanii ülemaks, kuid juba oktoobris lähetati

Narva sõjaväeringkonna staapi 1. jaoskonna ülemaks. Vabastati sõjaväest 25. oktoobril 1940.

Tööline Sillamäe õlivabrikus. Asus suvel 1941 koos perega Viljandimaale Kuuseoksa tallu. Saksa võimud nimetasid ta juulis 1941 Viljandi politseikomissariks, kellena teenis kuni 25. augustini 1941, kui määrati Omakaitse Sakalamaa Maleva staabiülemaks. 28. septembril 1941 määrati maleva ülemaks. Sel kohal sügiseni 1944. Ühtlasi oli 1944 Viljandi kaitseteenistuskomisjoni ja Viljandi kaitseväeringkonna ülem. Kuulus jaanuarist 1944 VRVÜ Viljandi osakonna juhatusse. Sama aasta septembris põgenes Saksamaale, kus osales lahingutes Punaarmee vastu kuni sõja lõpuni. Oli Inglise tsoonis sõjavangis, kust põgenes. Viibis mitmes pagulaslaagris Saksamaal. Siirdus mõni aasta hiljem USA-sse, kus jäi pidama Marylandi osariiki Baltimore'i linna. Hiljem järgnesid sinna abikaasa ja tütar Juta-Oliivia. Nad olid septembris 1944 põgenenud samuti Saksamaale ja sealt hiljem Itaaliasse. Noorem tütar Maire sai Läänemerele põgenikelaevale RO22 sooritatud torpeedoplahvatuses raskelt vigastada ja suri. Vanem tütar Mirjam abiellus ja jäi elama Itaaliasse.

Töötas Baltimore'i laevatehases *Owens Shipbuilding Corporation* kuni pensionile jäämiseni. Seejärel oli *Johns Hopkins Hospitalis* tööline.

Anton Pori suri 13. jaanuaril 1973 Baltimore'i Hopkinsi haiglas südameataki tagajärjel. Maetud Baltimore'i Parkwoodi kalmistule.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 141/1895; Tartu linna per reg 15: 558; EAA, f. 2100, n. 1, s. 11836; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 190; ERA, f. 63, n. 18, s. 5115; ERA, f. 495, n. 7, s. 4243; ERA, f. 497, n. 1, s. 91, l. 181; ERA, f. 3142, n. 2, s. 352, l. 23; EVK 1935: 252; Vaba Eesti Sõna 1973, nr 7: 10; tütar Jutta Tarieni andmed (dets 2002).

PULK, Aleksander-Voldemar (Alexander Woldemar) Heinrichi (Hindrik) p, kapten (1919), kindralmajor (1937).

VR I/2, nr 2555/13.10.1920 „1 jalaväe polgu ülemale, Alampolkownik Aleksander Hendriku p. PULK'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel 1 jalaväe polgu ülema abina ja sama polgu ülemana polgu organiseerimise, korraldamise ja juhtimise töös“.

Sündis 29. (vkj 17.) septembril 1886 Tartus. Vallaline. Õppis 1905 Tartu linnakoolis, mille lõpetas, 1906–1909 Tiflisi (Tbilisi) sõjakoolis, 1923–1924 väeosaülemate informatsioonikursustel. Astus septembris 1906 sõjakooli. Juunis 1909 ülendati alamleitnandiks ja määrati teenis-

tusse 152. Vladikavkazi jalaväepolku nooremohvitseriks. 1912 ülendati leitnandiks. Märtsis 1913 viidi teenistusse 64. Kaasani jalaväepolku, kus oli 7. ja 4. roodu nooremohvitser, alates detsembrist 1914 määrati 6. roodu ülemaks. Osales Esimese maailmasõja lahingutes Saksa vägede vastu Ida-Preisimaal ja Poolas. Langes 20. (vkj 7.) jaanuaril 1915 Bsura jõe ääres sakslaste kätte vangi. Juulis 1917 ülendati alamkapteniks. Novembris 1918 vabanes sõjavangist.

Vabadussõjas 1918. aasta 2. detsembrist 1. jalaväepolgus. Peatselt määrati 4. pataljoni ülemaks ning jaanuaris 1919 ühtlasi polgu sõjaväljakohtu esimeheks. Veebruaris 1919 nimetati 1. pataljoni ülemaks ning märtsis 1919 polguülema abiks. Oli juunis ja juulis 1919 komandeerituna Lõunarindel 3. diviisi ülema käsutuses. Oktoobris 1919 määrati 1. jalaväepolgu ülemaks, valiti ühtlasi ohvitseridekogu esimeheks. Novembris 1919 ülendati kapteniks.

Vabaduse Ristile lisandusid 200 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 54,07 hektarit eraldati mais 1922 Viljandimaa Viljandi valla Tusti mõisast. Koht, kus asus härrastemaja koos arvukate kõrvalhoonetega, sai nimeks Tusti talu. Ostis oktoobris 1937 juurde veel 0,87 hektarit maad. Müüs talu juulis 1939 Eesti Teaduste Akadeemia presidendile Karl Schlossmannile.

Jätkas teenistust 1. jalaväepolgu (novembrist 1922 rügement) ülemana kuni aprillini 1934. Jaanuarist augustini 1921 ja septembrist 1928 aprillini 1934 oli ühtlasi Narva garnisoni ülem ning korduvalt 1. diviisi ajutine ülem. Märtsis 1920 ülendati alampolkovnikuks, novembris 1922 nimetati ümber kolonelleitnandiks. Veebruarist 1923 kolonel. Öppis septembrist 1923 juunini 1924 väeosajuhata informatsioonikursustel. Valiti vabariigi ohvitseride keskkogu juhatuse ja revisjonikomisjoni liikmeks ning 1. diviisi vanemohvitseride aukohtu liikmeks.

Määrati aprillis 1934 Pärnu-Viljandi kaitseringkonna ja ühtlasi Viljandi garnisoni ülemaks. Septembris 1936 viidi üle 1. diviisi ülema kohusetäitjaks, jaanuaris 1937 nimetati diviisiülema ülemaks. Ühtlasi oli

ALEKSANDER-
VOLDEMAR PULK VR I/2

jaanuarist 1937 Kaitseministeeriumi Nõukogu liige. Veebruaris 1937 ülendati kindralmajoriks. 1934 valiti Kaitseliidu Narva Maleva auliikmeks. Samal aastal oli VRVÜ Narva osakonna esimees ja 1934–1936 Viljandi osakonna aseesimees.

Pälvis Kotkaristi III klassi (1934), Kotkaristi II klassi (1938), Läti Kolme Tähe III klassi, *Polonia Restituta* III klassi, Rootsi Mõõgaordeni II klassi, Kaitseliidu Valgeristi III klassi (1932) ning Eesti Üleriikliku Tuletõrje Liidu Kuldristi I liigi (1934).

Novembris 1939 lahkus sõjaväeteenistusest ning asus elama Tallinna. Nõukogude okupatsioonivõimud mobiliseerisid ta augustis 1941. Üritati reservohvitserina viia Nõukogude Liitu.

Aleksander-Voldemar Pulk hukkus 18. augustil 1941 Soome lahel aurikul Sibir, mis sai Saksa lennuki pommitabamuse. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on 20. augustil 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

EELK Tartu Peetri koguduse sünnikanne nr 233/1886; Viljandi linna per reg 9: 272; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 166; ERA, f. 62, n. 27, s. 9097; ERA, f. 63, n. 18, s. 5111; ERA, f. 495, n. 7, s. 4312; ERA, f. 1356, n. 2, s. 8972; EAT 1932: 246; EVK 1935: 66; EE XIV 2000: 382; Õun 2001: 81; Sõdur 1939, nr 24/25: 557.

PÖDER, Alfred-Alexander Heinrichi p, reamees (1919), seersant (1940).

VR II/3, nr 598/24.08.1920 „Scouts polgu reamehele Alfred PÖDER'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 24 mail 1919 a. Wesjolkina külas“.

Sündis 29. (vkj 17.) detsembril 1899 Viljandis kingsepa peres. Abiellus 16. mail 1921 Helme kirikus Minna Vālgiga (1898). Lahutati 26. septembril 1934 Viljandi-Pärnu rahukogu otsusega. Teist korda abiellus 29. novembril 1934 Pāri vallas Liisa Pargiga (1904–1954). Lapsed: Endel-Henrik (1935–1997) ja Ilmar (1940). Õppis Viljandi kõrgeemas algkoolis. Esimese maailmasõja ajal 138. Novgorodi druziinas käskjalg. Vabadussõjas vabatahtlikuna 13. jaanuarist 1919 *Scouts* väeosa A *company*'s. Juulis

ALFRED-ALEXANDER
PÖDER VR II/3

1919 arvati ratsaluure komandosse. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Põhja-Lätis, Võru- ja Petserimaal ning Pihkva ja Narva rindel. Sai haavata 9. veebruaril 1919 Koikküla jaama juures ja sama aasta 19. juulil Ostrovi all Krjahhovo küla lähistel.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 20,30 hektarit eraldati mais 1922 Viljandimaa Päre valla Päre mõisast. Koht sai nimeks Metsa talu. Ehitas elumaja ning kõrvalhooned. Kinnistati tema nimele veebruaris 1931.

Maist 1920 *Scouts* pataljoni ratsaluure komando rühmaülem. Mais 1920 ülendati kapraliks, juunis 1920 nooremallohvitseriks ja juulis 1920 vanemallohvitseriks. Jaanuaris 1921 viidi üle 6. jalaväepolgu Kalevlaste Maleva pataljoni *Scouts* roodu rühmaülemaks. Juulist 1921 oli 3. üksiku jalaväepataljoni ratsakomando vanem. Lahkus teenistusest augustis 1922. Senine aukraad nimetati juunis 1940 seersandiks.

Pidas Metsa talu. Kaitseliidu Sakala Maleva ja VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Enne Saksa vägede saabumist juulis 1941 oli üks Eesti lipu heiska-jaist Raudna vallamajale. 1942–1944 Raudna valla Päre küla põllumajandusjuht. Kuulus augustist 1943 septembrini 1944 Omakaitseesse. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 18. novembril 1944 Raudna valla Metsa talus. Mõisteti 18. aprillil 1945 Viljandis ENSV SARK-i vägede sõjatribunali otsusega 20 aastaks vangilaagrisse.

Alfred-Alexander Pöder suri 5. augustil 1948 NorilLagis. Matmispaik teadmata.

Abikaasa Liisa Pöder oli 1950–1954 Patarei vanglas ja Narva vangilaagris.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 11/1900; Raudna valla per reg 5: 155; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 45p; ERA, f. 63, n. 18, s. 2314; ERA, f. 680, n. 3, s. 686; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 11345; EVK 1935: 258; Piir 1997: 203; poeg Ilmar Pöderi andmed (aug 2002).

PÕLD (ka PELT), Johan (sünd Joann, ka Johannes, Juhan, Jaan) Vassili (ka Villem) p, reamees (1919).

VR II/3, nr 1845/14.09.1920 „Lahingus 27 aprillil 1919 a. Olina mõisa all saadud haavadesse surnud 3 jalaväe polgu reamehele Johan PÕLD'ile wahwuse eest“.

Sündis 31. (vkj 19.) augustil 1894 Viljandimaa Viljandi vallas talu-

poja peres. Vallaline. Õppis vallakoolis. Omandas lukksepa kutse.

Esimesest maailmasõjast võttis osa Petrogradi lennupataljonis. Detsembris 1917 demobiliseeriti. 1918 töötas Loodi vallas Sustu talus. Vabadussõjas 1919. aasta 8. jaanuarist 3. jalaväepolgu 6. roodus. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Viljandimaal ja Põhja-Lätis. 5. märtsil 1919 sai raudteeputkas nr 155 vaenlase šrapnelli läbi põrutada. 27. aprillil 1919 sai Lätimaal Koiva (Gauja) jõe ääres Ohlingi (Oliņas) mõisa all raskelt haavata.

Johan Pöld suri 28. aprillil 1919 Valgast Tartu evakueerimisel. Maetud Viljandi Toome kalmistule. Haud teadmata.

Tõenäoliselt seoses ümbermatmisega, mis leidis aset juuni algul 1919, on kiriku surmakandes ekslik surmakuupäev 20. mai 1919.

Postuumselt omistatud Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk. Need anti isale.

EAÕK Viljandi koguduse sünnikanne nr 21/1894; EAÕK Viljandi koguduse surmakanne nr 22/1919; Loodi valla per reg 1: 383; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l.125; ERA, f. 497, n. 2, s. 626, l. 97; ERA, f. 542, n. 1, s. 1, l. 176p; ERA, f. 542, n. 1, s. 36, l. 277p; ERA, f. 680, n. 3, s. 633.

RAUDSEPP, Hans Tõnise p, alamkapten (1918), major (1935).

VR II/3, nr 568/17.08.1920 „Laiarööpalise soomusrongi „Kapten Irw“ alamkapten Hans Tõnise p. RAUDSEPP’ale hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 23 mail 1919 a. waenlase soomusrongi põgenema sundimisel“.

Sündis 3. jaanuaril 1894 (vkj 22. detsembril 1893) Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Tänassilma valla Puskarantsu talu pidaja peres. Abiellus 28. augustil 1919 Tartu Peetri kirikus Alma-Beatrice Kanteriga (1897–1965) Lapsed: Agathe-Laine (1922) ja Helju-Astrid (1927). Õppis kohalikus vallakoolis, Viljandi kihelkonnakoolis, Tartu reaalkoolis, 1915 Vladimiri sõjakoolis, 1920–1923 Tartu ülikooli õigusteaduskonna kaubandusosakonnas (ei lõpetanud) ja 1923–1934 alalisväe ohvitseride kursustel.

Mobiliseeriti Esimese maailmasõja ajal, läkitati mais 1915 sõjakooli.

HANS RAUDSEPP
VR II/3

Septembris 1915 ülendati lipnikuks. Teenis 138. tagavarapataljoni nooremohvitserina, novembris 1915 määrati 64. täiendusroodu ülemaks ja detsembris viidi üle 5. Kaluuga jalaväepolgu 13. roodu nooremohvitseriks. Jaanuaris ja veebruaris 1916 läbis Minskis kuulipildujate õppekomando. Kuulipildujate komando nooremohvitserina teenis veebruarist 1916 ja ülemana juulist 1917. Oktoobris 1916 ülendati alamleitnandiks, märtsis 1917 leitnandiks ja veebruaris 1918 alamkapteniks. Võttis osa lahingutest Saksa ja Austria-Ungari vägede vastu. Pälvis Anna 4. järgu ning Stanislavi 2. ja 3. järgu ordeni. Demobiliseeriti veebruaris 1918.

Vabadussõjas 6. detsembrist 1918 Laiarööpalise soomusrongi nr 1 (maist 1919 Kapten Irv) kuulipildujate komandos. Jaanuarist 1919 rongi 2. kuulipildujate komando ülem, ühtlasi veebruarist 1919 rongi kohtu esimees. Märtsis 1919 määrati rongi dessantpataljoni ülemaks, täitis ühtlasi rongi ülema abi kohuseid. Juulist 1919 rongiülema abi ning oktoobrist 1919 veebruarini 1920 rongiülema kohusetäitja. Juulis 1920 määrati Laiarööpalise soomusrongi nr 3 ülema abiks. Demobiliseeriti septembris 1920. Võttis osa lahingutest Tapal, Lõuna-Eestis, Lätimaal ja Pihkva rindel Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 50 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 17,25 hektarit eraldati mais 1923 Tartumaa Luunja valla Vanamõisa mõisast. Koht sai nimeks Kingu talu. Krundil asusid mõisa ajast tööliste elumaja ja laut. Juba aasta hiljem vahetas koha sama mõisa maadest eraldatud 12-hektarise Variku talu vastu. 1927. aastal müüs Variku talu ära.

Mais 1922 astus uuesti teenistusse ja määrati Kitsarööpalise soomusrongi nr 2 ülema abiks, valiti rongi ohvitseridekogu esimeheks. Märtsis 1923 nimetati Kitsarööpalise soomusrongi nr 1 ülema kohusetäitjaks. Viidi augustis 1923 üle 1. soomusrongirügementi ning määrati Laiarööpalise soomusrongi Kapten Irv ülema abiks. Septembris 1923 komandeeriti ohvitseride kursustele, mille lõpetas juulis 1924. Kapteniks nimetati veebruaris 1924. Sama aasta oktoobris määrati rügemendi adjutandi kohusetäitjaks. Alates jaanuarist 1927 rügemendi adjutant ning sama aasta veebruarist rügemendi kohtu liige. Viibis alates novembrist 1931 lähetatuna Laiarööpalisel soomusrongil nr 3, kus oli kuulipildurikompanii ülem ning täitis ka ajutise rongiülema kohuseid. Valiti rügemendi ohvitseridekogu abiesimeheks ja aukohtu liikmeks. Veebruaris 1934 määrati Laiarööpalise soomusrongi Kapten

Irv ülema ajutiseks kohusetäitjaks, kuid juba sama aasta juunis viidi üle 3. üksiku jalaväepataljoni kompaniiülemaks. Veebruaris 1935 ülendati majoriks. Märtsis 1935 nimetati ühtlasi Sõjaringkonnakohtu ajutiseks liikmeks. Juunis 1937 viidi üle 2. üksiku jalaväepataljoni 1. kompanii ülemaks, kus täitis korduvalt ka ajutise pataljoniülema kohuseid. Pälvis Kotkaristi V klassi (1939). Valiti 2. diviisi kohtu liikmeks ning 2. üksiku jalaväepataljoni kohtu ja ohvitseridekogu esimeheks. Kuulus Tapa Vabadussõjalaste Liitu ja VRVÜ Tartu osakonda.

Nõukogude okupatsioonivõimude määratuna juhtis esimehena endise Kaitseliidu Tartumaa Maleva varade üleandmise komisjoni juulis ja augustis 1940. Septembris 1940 viidi üle 22. territoriaalse laskurkorpuse 182. laskurdiviisi 232. laskurpolgu roodukomandöriks. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 15. juunil 1941 Elvas. Viidi Krasnojarski krai NorilLagi. 15. mail 1943 mõisteti SARK-i erinõupidamise otsusega 10 aastaks vangilaagrisse. Saadeti juulis 1943 Irkutski oblasti Taišeti vangilaagrisse.

Hans Raudsepp suri 2. oktoobril 1943 TašetLagis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on 20. augustil 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

Vend leitnant Jaan Raudsepp oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 316/1893; EAA, f. 2100, n. 1, s. 12839; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 43p; ERA, f. 63, n. 16, s. 6579; ERA, f. 63, n. 16, s. 6583; ERA, f. 650, n. 1, s. 18; ERA, f. 450, n. 1, s. 94, l. 35p–36p; ERA, f. 630, n. 1, s. 9. l. 77; ERA, f. 630, n. 1, s. 49, l. 65; ERA, f. 630, n. 1, s. 99, l. 66; ERAf, f. 130SM, n. 1, s. 14723; EVK 1935: 262; Uluots 1999: 302; Auraamat 2007: 333; Vabadussõja Lood 1936, nr 1: 15.16; Rahva Hää 1993, nr 10: 5; õetütar Marju Rømmeli andmed (märts 1993), tütar Agathe-Laine Kuuse andmed (aprill 1995).

RAUDSEPP, Jaan Jaani p, lipnik (1919), alamleitnant (1920), nooremleitnant (1922).

VR II/3, nr 1870/21.02.1920 „Laiaroopalise soomusrongi Nr 3 reamehele Jaani Jaani p RAUDSEPP´ale hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingutes 2–3 jaanuaril 1919 a. Raudoja kõrtsi ja Priske saeweski juures ja 22–23 jaanuaril 1919 a. Uderna ja Kirepi juures“.

Sündis 1. jaanuaril 1889 (vkj 20. detsembril 1888) Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Võidu valla Tatra talu pidaja peres. Abiellus 23. märtsil 1922 Tallinna Kaarli kirikus Valli Indrikuga (1893–1987).

Lastetu. Õppis Vana-Võidu vallakoolis, Viljandi kihelkonnakoolis, H. Treffneri eragümnaasiumis Tartus, Vene eragümnaasiumis Tallinnas, 1919 Vabariigi Sõjakoolis, 1920–1929 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppursõdurina. Teenis sõjaväes novembrist 1910 novembrini 1911. Töötas kodukooliõpetajana Eestis ja Venemaal.

Esimese maailmasõja ajal novembris 1914 mobiliseeriti ja määrati teenistusse Tallinna sõjasadamasse. Demobiliseeriti detsembris 1917. Vabadussõjas vabatahtlikuna 16. detsembrist 1918 Tallinna kooliõpilaste pataljonis. Siirdus 20. detsembril 1918 reamehena Laiarööpalisele soomusrongile nr 3 ja määrati 1. dessantrühma. Võttis osa lahingutest Viru rindel, Lõuna-Eestis ja Lätimaal Punaarmee vastu. Viidi märtsis 1919 Tallinna kooliõpilaste pataljoni. Aprillis 1919 läkitati sõjakooli, mille lõpetas augustis. Augustis 1919 ülendati lipnikuks. Teenis Laiarööpalisel soomusrongil nr 3 kolmanda dessantroodu vanemohvitseri ja septembrist 1919 ülemana. Osales lahingutes Narva all Punaarmee vastu.

JAAN RAUDSEPP,
Jaani p VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, prii kool kuni kõrgkooli lõpuni, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Autasumaa suurusega 26,22 hektarit eraldati mais 1924 Harjumaa Peningi valla Peningi mõisast. Koht sai nimeks Mulgi talu. 1929 müüs selle ära.

Jätkas teenistust Laiarööpalisel soomusrongil nr 3, juunist 1920 rongi 1. dessantroodu ülem. Juunis 1920 ülendati alamleitnandiks, novembris 1922 ümber nimetatud nooremleitnandiks. Demobiliseeriti septembris 1920. Töötas Tallinna linna ja Tallinna-Harju abimaksuinspektorina.

Jaan Raudsepp suri 23. märtsil 1935 Harjumaa Viimsi vallas Meriväljal oma kodus südamerabandusse. Maetud Pirita kalmistule.

Onupoeg Harald Raudsepp oli aastakümneid Vaba Eesti Sõna toimetaja New Yorgis.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 352/1888; Tallinna linna per reg 72: 411; EELK Tallinna Kaarli koguduse 2. pihtkonna surmakanne nr 18/1935; EAA, f. 2100, n. 1, s. 12845; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 126p; ERA, f. 63, n. 10, s. 6431; ERA, f. 495, n. 7, s. 4606; EVK 1935: 262; õetütär Silvia Kera andmed (okt 2004).

RAUDSEPP, Jaan Tõnise p, alamleitnant (1919), leitnant (1920).

VR II/3, nr 755/5.03.1920 „Laiaropaline soomusrong Nr 1 lipnikule Jaan Tõnise p RAUDSEPP'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud luurekäikudel 26 detsembril 1918 a. Tapa ümbruses ja 28 detsembril 1918 a. Lehtse mõisa juures“.

Sündis 12. detsembril (vkj 30. novembril) 1889 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Tänassilma valla Valma küla Puusepa talu omaniku peres. Abiellus 12. juunil 1921 Tartu Pauluse kirikus Anna Sollmanniga (1893–1923). Lastetu. Õppis vallakoolis, Viljandi kihelkonnakoolis, 1906–1909 J. O. Tomsoni erakaubanduskoolis Tartus, 1915–1916 Tiflisi (Tbilisi) lipnikekoolis, Tartu ülikooli õigusteaduskonnas, kus oli vabakuulaja 1921–1924 ning üliõpilane 1926–1928 ja 1933–1934 (ei lõpetanud). Töötas 1909–1914 Saraatovis, Groznõi ja Pensa kubermangus ning Verhneuralskis ja taas Pensas raamatupidajana.

Oktoobris 1915 astus vabatahtlikult 218. tagavarapataljoni. Läkitati detsembris 1915 lipnikekooli. Märtsis 1916 ülendati lipnikuks. Teenis 561. Saraatovi družiinas nooremohvitserina, aprillist augustini 1916 Kurdistani etapi komandant, septembris ja oktoobris 1916 družiina sidekomando ülem, oktoobrist 1916 ajutine družiina adjutant, detsembrist 1916 družiina kohtu asjaajaja. Märtsis 1917 määrati Hamadani sõjaväekubeneri adjutantiks. Aprillist 1917 oli 33. Turkestani kütipolgu 5. roodu nooremohvitser, juunis 1917 määrati sidekomando ülemaks ja septembris 1917 polgu kohtu asjaajajaks. Võttis osa lahingutest Türgi vägede vastu Pärsias ja Kurdistanis. Pälvis teenete eest Anna 4. klassi ja Stanislavi 3. klassi ordeni. Demobiliseeriti märtsis 1918.

Vabadussõjas vabatahtlikult 6. detsembrist 1918 Laiarööpaliisel soomusrongil nr 1, kus nimetati 26. detsembril 1918 luurekomando ülemaks. Võttis osa lahingutest Viru rindel. 10. jaanuaril 1919 sai lahingus Rakke jaama juures raskelt haavata. Paranenuna määrati septembris 1919 Peipsi laevastiku divisjoni staabi käsundusohvitseriks. Osales sõjalistes operatsioonides Pihkva järvel ja lahingutes Velikaja jõel. Septembris 1919 ülendati alamleitnandiks.

JAAN RAUDSEPP,
Tõnise p VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 40 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga.

Autasumaa suurusega 32,21 hektarit eraldati mais 1922 Tartumaa Saadjärve valla Kukulinna mõisast. Koht sai nimeks Rüütlimäe talu. Mõisa ajast asus seal elumaja koos kõrvalhoonetega. Kinnistati tema nimele jaanuaris 1929. Mais 1930 ostis lisaks 1,65-hektarise juurde-
lõike. Juunis 1933 müüs koha ära.

Jätkas teenistust Peipsi laevastikus, kus juulist 1920 nimetati divisjoni adjutantiks ja majandusülemaks. Märtsis 1920 ülendati leitnandiks. Lahkus sõjaväeteenistusest mais 1924.

Tegutses Tartus laevauhisuses Maanidi & Co osaniku ja juhatuse liikmena kuni suveni 1940, ühtlasi Kaubandus-Tööstuskoja nõukogu ja selle VI sektiooni täiskogu liige. Oli Vigastatud Sõjameeste Ühingu Keskjuhatuse abiesimees ja sekretär ning Tartu osakonna juhatuse abiesimees (1924–1940), VRVÜ Tartu osakonna liige (1924–1940), Tartu Eesti Vabadussõjalaste Liidu liige (1932–1934).

Elas juulist 1941 sünnikodus Puusepa talus Viljandimaal. Aitas Saksa ajal vennanaisel talu pidada. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 23. mail 1945 Puusepa talus. Mõisteti 25. veebruaril 1946 ENSV SARK-i erinõupidamise otsusega viieks aastaks vangi. Viidi Tšeljabinski oblasti Karabaši vangilaagrisse. Vabastati detsembris 1947 invaliidina. Et Puusepa tallu ei lubatud asuda, elas Valma külas ja mujal Eestis. Alles kevadel 1956 võis taas Puusepale asuda. Töötas kohalikus kolhoosis Kajak aednikuna ning Puusepa talu viljakuivatis. Viimased eluaastad pensionär.

Jaani Raudsepp suri 2. oktoobril 1967 Tallinn-Nõmmel Hiiu onkoloogiahaiglas. Maetud Viljandi Vanale kalmistule. Tema haulal avas Viljandimaa Muinsuskaitse Ühendus oktoobris 1996 mälestuskivi.

Vend major Hans Raudsepp oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 311/1889; EELK Tartu Pauluse koguduse 1. pihtkonna abielukanne nr 35/1921; Tallinna linna surmaakt nr 2106/1967; EAA, f. 2100, n. 1, s. 12844; EAA, f. 2100, n. 1a, s. 231; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 56p; ERA, f. 31, n. 3, s. 8723; ERA, f. 63, n. 16, s. 10023; ERA, f. 495, n. 7, 4607; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 10080; EVK 1935: 262; Södur 1926, nr 40/41: 881; Invaliid 1939: 9; Sakala 1996, nr 189: 5; Sakala 1996, nr 191: 1; õetütar Marju Rømmeli andmed (märts 1993).

RIIDOLIN (ka PRIIDULIN), Hendrik Peetri p, reamees (1919).

VR II/3, nr 1846/14.09.1920 „Lahingus 2 juulil 1919 a. Kurtenhofi jaama ja Kirchholmi mõisa juures langenud 3 jalaväe polgu reamehele Heinrich RIIDULIN´ile wahwuse eest“.

Sündis 21. (vkj 9.) oktoobril 1892 Pärnumaa Saarde kihelkonna Kilingi valla postijaa-
mas sepa peres. Abiellus 16. (vkj 3.) detsembril 1917 Viljandi Pauluse kirikus Anna Mikuga (1880). Poeg Jaan (1918–1918). Perekond asus mõni aasta hiljem Viljandimaale. Elas ja töötas Holstre ja Olustvere ning viimaks Vana-Tänassilma vallas.

Esimesest maailmasõjast võttis osa 149. Mustamere polgus. Vabadussõjas 1919. aasta 7. jaanuarist 3. jalaväepolgu 6. roodus. Osales lahingutes Lõuna-Viljandimaal ja Lätis Punaarmee vastu.

Hendrik Riidolin langes 2. juulil 1919 Lätimaal Riia all Kurtenhofi (Kurtu muiža, tänapäeval Salaspils) mõisa juures. Maeti algul samasse ühishauda. Juuli lõpul 1919 sängitati ümber Viljandi Pauluse koguduse surnuaeda, kuid teadmata on, kas Vanale või Pärnu maantee äärsele kalmistule.

Postuumselt määratud Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk. Need anti isale.

EELK Saarde koguduse sünnikanne nr 290/1892; EELK Viljandi Pauluse koguduse surmakanne nr 246/1919; Viljandi linna per reg 19: 878; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 125; ERA, f. 542, n. 1, s. 36, l. 437, 441; ERA, f. 680, n. 3, s. 619; 3. JR 1926: 65, 80.

ROTBERG (ka ROTHBERG), Tõnis Jüri p, alampolkovnik (1917), kindralmajor (1928).

VR I/2, nr 2484/18.05.1920 „Sõjaväe varustuse ülema administratiiv abile, Alampolkovnik Tõnis Jüri p. ROTBERG´ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wiru väerinna ja esimese diiviisi intendandina ja sõjaväe varustuse ülema administratiiv abina“.

Sündis 9. septembril (vkj 28. augustil) 1882 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi valla Kalama (ka Kalami) talu sulase peres. Abiellus 13. jaanuaril 1918 Petrogradis Anna Serjakoviga (1888). Adopteeritud

HENDRIK RIIDOLIN
VR II/3

poeg Harlet (1924). Õppis 1892–1893 Kuude vallakoolis, 1893–1895 Suure-Kõpu kihelkonnakoolis, 1895–1896 Viljandi kihelkonnakoolis, 1896–1897 Peterburi Eesti Kooliseltsi 2. jaoskonna koolis, 1897–1900 Vene Tehnika Seltsi käsitöökoolis Peterburis, 1903–1906 Vilno (Vilnius) sõjakoolis ja 1912–1916 Peterburi intendantiaakadeemias. Korporatsiooni Ugandala liige. Töötas 1900–1903 Peterburis. Astus septembris 1903 sõjakooli, mille lõpetanuna ülendati aprillis 1906 alamleitnandiks. Teenis 4. Soome kütipolgus. Septembris 1909 ülendati leitnandiks. Oktoobris 1912 läkitati jätkama õpinguid intendantiaakadeemias. Oktoobris 1913 ülendati alamkapteniks. Esimese maailmasõja puhkedes määrati augustis 1914 teenima vanemkäsundusohvitserina 4. armee staapi intendantuuriosakonna ülema alluvusse. Lõpetas akadeemia aprillis 1916. Alates septembrist 1916 määrati 24. korpuse intendantivalitsuse vanemaks käsundusohvitseriks. Detsembris 1916 ülendati kapteniks. Märtsis 1917 määrati 188. jalaväediviisi intendantide kohusetäitjaks ja augustis 1917 intendantiks. Augustis 1917 ülendati alampolkovnikuks. Pälvis Stanislavi 2. ja 3. järgu ning Anna 2. ja 3. järgu ordeni. Demobiliseeriti detsembris 1917. Vabadussõja eel, 23. novembril 1918 astus teenistusse Sõjaväe varustusvalitsuse vanema käsundusohvitserina. Jaanuarist 1919 nimetati 1. diviisi intendantiks. Alates detsembrist 1919 määrati Sõjaväe varustusvalitsuse ülema administratiivabiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 75 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Septembris 1920 määratud autasumaa otsuse tühistas Vabariigi Valitsus märtsis 1925, kuid jaanuaris 1922 põllutöoministri otsusega Viljandimaa Uue-Võidu valla Uue-Võidu mõisast määratud 50,69-hektarist Tobra talu lubati kasutada üldistel alustel. Augustis 1925 ostis ära krundil juba mõisa ajast paiknenud hooned. Tobra talu kinnistati tema nimele oktoobris 1929.

Märtsis 1920 ülendati polkovnikuks, novembris 1922 nimetati ümber koloneliks. Augustis 1920 määrati Sõjaväe varustusvalitsuse ülema ajutiseks asetäitjaks, oktoobrist 1920 nimetati Sõjaväe varustus-

TÕNIS ROTBERG
VR I/2

valitsuse ülemaks, kellena teenis kuni septembrini 1938. Ühtlasi Sõjanõukogu liige (alates 1922) ja Kaitseministeeriumi Nõukogu liige (alates 1934). Veebruaris 1928 ülendati kindralmajoriks. Sõjaministri abi septembrist 1938 juunini 1940. Ühtlasi oli määratuna Raudteevalitsuse Nõukogu liige jaanuarist 1938 juunini 1940. Osales ühiskondlikus elus, olles Eesti Rahvaväe Ohvitseridekogu revisjonikomisjoni liige, Vabariigi Ohvitseride Keskkogu aseesimees ja laekur, Sõjateadusliku Kirjanduse Edendamise Kapitali revisjonikomisjoni esimees (1936–1940), Vabadussõja Mälestamise Komitee liige (1939–1940) ja VRVÜ Tallinna osakonna liige. Harrastas purjesporti. Pälvis teenete eest Kotkaristi I (1938) ja II klassi (1934), Soome Valge Roosi I klassi ning *Polonia Restituta* II ja IV klassi.

Nõukogude Liidu okupatsioonivõimude survele nimetati 21. juunil 1940 Johannes Varese juhitava Eesti nukuvalitsuse sõjaministriks. 29. augustil 1940 vabastati ametist sõjaministeeriumi likvideerimise tõttu ning septembrist 1940 määrati 22. territoriaalse laskurkorpuse varustusülemaks. Sõja puhkedes viidi koos Punaarmee üksustega Venemaale. Sai juulis 1941 Porhovi all haavata ning langes sakslaste kätte vangi. Oli augustini 1942 Ida-Preisimaal Ebenrode sõjavangilaagris. Seejärel elas Tallinnas ja oma Tobra talus. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta septembris 1944 Tallinnas ning viisid Venemaale. Süüdimõistmise kohta puuduvad andmed.

Tõnis Rotberg suri 24. juulil 1953 Irkutski oblasti TaišetLagis. Matmispaik teadmata.

Tema nimi on 20. augustil 2004 Tori kirikus avatud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestustahvlil.

Abikaasa Anna Rotberg evakueeriti suvel 1941 Leningradi, kust ta tuli sügisel 1944 tagasi Tallinna.

Kasupoeg Harlet Rotberg teenis Teise maailmasõja ajal vabatahtlikuna Saksa armees ning 1943–1944 Soome armees. Sügisel 1944 saabus tagasi Eestisse, osales lahingutes Punaarmee vastu, seejärel oli metsavend. Arreteeriti 1945, peeti Venemaa vangilaagrites, vabanes 1957, elas Viljandis.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 222/1882; Tallinna linna per reg 4: 443; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 160p; ERA, f. 63, n. 18, s. 4142; ERA, f. 495, n. 1, s. 725; ERAF. F.129SM, n. 1, s. 12315; EAT 1932: 282; EVK 1935: 70; ERAKT 1939: 236; EE XIV 2000: 437; Õun 2001: 97–98; Auraamat 2007: 352; Sõdur 1940, nr 27–28: 628; Sakala 1990, nr 107: 3; õetütar Hilda Rummeli andmed (aug 1991).

SCHMIDT (sünd SMITT), Johan (sünd Joanes, ka Johannes, Johann) Hindriku (ka Hendriku) p, alampolkovnik (1919), kolonnelleitnant (1922).

VR II/3, nr 269/11.06.1920 „9 jalaväe polgu ülemale, alampolkovnik Johann SCHMIDT'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingutes – öösel 28 juunil 1919 a. Engelhardshofi mõisa juures ja 30 juunil 1919 a. Zarnikau küla waldamisel“.

VR I/2, nr 2554/13.10.1920 „9 jalaväe polgu ülemale, alampolkovnik Johan SCHMIDT'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel 9 jalapolgu organiseerimise, korraldamise ja juhtimise alal, eriti Narwa kaitsmisel 1919 a. nowembri ja detsembri kuudel“.

VR II/2, nr 2961/18.02.1925 „hinnates vahwust, mis 3. Jalaväepolgu 1. pataljoni ülem kolonel-leitnant Johan SCHMIDT Eesti Vabariigi vastu üles näidanud lahingus 6. jaanuaril 1919 a. Taagepera kõrtsi ja mõisa vallutamisel“.

Sündis 11. oktoobril (vkj 29. septembril) 1885 Tartumaa Palamuse kihelkonna Kaarepere valla Järvepera karjamõisa rentniku, hilisema Kõrtsi-Rehe talu omaniku peres. Vabadussõjas 1918. aasta 21. novembrist 3. jalaväepolgu 1. pataljoni ülemana. Veebruaris 1919 nimetati 3. jalaväepolgu ülemaks ja mais 1919 määrati 9. jalaväepolgu ülemaks.

Autasumaa suurusega 49,22 hektarit eraldati mais 1922 Viljandimaa Päre mõisa südamest. Lensy taluks ristitud kohal asus mõisa ajast arvukalt hooneid. Kinnistati tema nimele juulis 1929.

Johan Schmidt suri 2. veebruaril 1931 Viljandi linnahaiglas veremürgitusse. Maeti Viljandi Pauluse koguduse kalmistule, sängitati augustis 1937 ümber Vabadussõjas langenute Viljandi ühiskalmistule. (Vt elulugu VMA 2006: 189–191.)

SOOTS, Jaan Henriku (ka Hendrik) p kindralmajor (1919).

VR I/1, nr 2/23.02.1920 „Sõjawägede Ülemjuhataja Staabi ülemale Kindralstaabi Kindral-Major Jaan Henriku p. SOOTS'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjawäe organiseerimise ja korraldamise töös“.

JOHAN SCHMIDT
VR I/2, II/2, II/3

LKO 3. järk, nr 901/21.02.1921

LKO 2. järk, nr 21/13.12.1923?

Sündis 12. märtsil (vkj. 29. veebruaril) 1880 Viljandimaa Helme kihelkonna Helme vallas Küti talu omaniku peres.

Vabadussõjas 24. detsembrist 1918 operatiivstaabi ülemana. Veebruarist 1919 Sõjavägede Ülemjuhataja staabi ülem. Oli hiljem mitmekordne sõjaminister ning Tallinna ülemlinnapea.

Autasumaa suurusega 90,68 hektarit eraldati märtsis 1922 Viljandimaa Uue-Võidu valla Uue-Võidu mõisast. Koht sai nimeks Karula talu ning seal asus mõisa härrastemaja ja arvukalt majandushooneid. Kinnistati tema nimele oktoobris 1927.

Jaan Soots suri 6. veebruaril 1942 Molotovi oblastis Ussollagis. Matmispaik teadmata.

Õemehe vend Jaan Hanssoo oli samuti Vabaduse Risti kavaler. (Vt elulugu VMA 2007: 295–298.)

JAAN SOOTS
VR I/1

TAKEL (ka TAKKEL), Jüri (sünd Georgi) Johani (Ivan) p, kapral (1918).

VR II/3, nr 391/11.06.1920 „1 Ratsawäe polgu kapralile Jüri TAKEL'ile hinnates wahuust, mis ülesnäitanud lahingus 1 mail 1919 a Soika mäe juures“.

Sündis 3. novembril (vkj 22. oktoobril) 1890 Viljandimaa Vana-Tänassilma vallas talupoja peres. Hiljem siirdus pere elama Heimtali valda. Õppis vallakoolis. Abiellus 3. aprillil 1923 Viljandi apostliku õigeusu kirikus Anna Luhaäärega (1893). Oli 1904–1908 Viljandis rätsep Oru juures õpipoiss ja hiljem samas käsitöölaine. Siirdus detsembris 1910 Riiga, kus töötas detsembrini 1912 rätsepana.

JÜRI TAKEL
VR II/3

1912–1917 teenis sõjaväes 15. Siberi kütipolgus. Vabadussõjas vabatahtlikuna 29. novembrist 1918 Ratsapolgu 1. eskadronis kapra-

lina. Määrati jaoülemaks oktoobris 1919. Võttis osa lahingutest Narva rindel ja Lõuna-Eestis ning Lätimaal Punaarmee vastu. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Oli rätsep oma venna Johan Takeli äris Viljandis. Alates maist 1924 töötas iseseisva rätsepana. Märtsis 1933 registreeriti Viljandi tööoskusametis kui õppinud tööline rätsepa tööalal.

Jüri Takel suri 20. oktoobril 1934 Viljandis kopsutiisikusse. Maetud Viljandi Pauluse koguduse kalmistule Pärnu maantee ääres.

EAÕK Viljandi koguduse sünnikanne nr 39/1890; EAÕK Viljandi koguduse abielukanne nr 6/1923; Viljandi linna surmaakt nr 98/1934; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 32; ERA, f. 680, n. 3, s. 608; ERA, f. 2311, n. 1, s. 1389; EVK 1935: 308.

TAMMIST, Hans Hansu p, lipnik (1917), leitnant (1920).

VR II/3, nr 732/21.02.1920 „5 jalaväe polgu 8 roodu vanemale ohvitserile lipnik Hans Hansu p TAMMIST´ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud luurekäigul 28 mail 1919 a. Toroschino jaama ümbruses“.

Sündis 11. juulil (vkj 29. juunil) 1897 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Päre valla Võsa talu omaniku peres. Abiellus 7. oktoobril 1922 Tallinna Kaarli kirikus Helmi-Amalie Kümnikuga (1901). Õppis Viljandi 4-klassilises kõrgemas algkoolis, 1917 Kiievi 3. lipnikekoolis ja 1920–1921 ohvitseride kursustel. Esimese maailmasõja ajal astus juunis 1916 teenistusse 172. tagavarapolku, viidi detsembris üle õppekomandosse. Juulis 1917 läkitati sõjakooli, mille lõpetamise järel ühendati novembris 1917 lipnikuks. Detsembris 1917 astus teenistusse Eesti tagavarapataljoni Tartus. Demobiliseeriti veebruaris 1918.

Vabadussõja algul 5. detsembril 1918 võeti arvele ohvitseride reservis ning määrati 5. jalaväepolgu 6. roodu nooremohvitseriks. Jaanuaris 1919 viidi 2. roodu, märtsis aga 8. roodu nooremohvitseriks, alates juunist 1919 nimetati 8. roodu vanemohvitseriks ning täitis septembri-rist 1919 veebruarini 1920 korduvalt ajutise rooduülema kohuseid.

HANS TAMMIST
VR II/3

Novembris 1919 ülendati alamleitnandiks. Võttis Viru ja Pihkva rindel osa lahingutest Punaarmee vastu.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Jätkas teenistust 5. jalaväepolgus. Aprillis 1920 ülendati leitnandiks. 8. roodu ümberformeerimise tõttu määrati 1920. aasta mais 2. pataljoni nooremohvitseriks. Juulist oktoobrini 1920 ühtlasi Vabaduse Risti Nõukogu liige. Detsembris 1920 läkitati Sõjakooli ohvitseride kursustele, mille lõpetamise järel juulis 1921 arvati 5. jalaväepolgu 5. pataljoni 3. roodu nooremohvitseriks. Septembris 1921 viidi teenistusse allohvitseride kooli ja määrati 3. roodu kursuseohvitseriks. Täitis korduvalt ajutise rooduülema ja adjutandi kohuseid ning oli kooli kohtu asjaajaja. Märtsis 1923 nimetati allohvitseride kooli töökomando ajutiseks ülemaks.

Hans Tammist leiti 1923. aasta 10. septembri öösel Tallinnas kooli hoovilt, kuulihaav peas. Selgusetuks jäigi, kas oli tegemist enesetapu või mõrvaga. Maetud Tallinna Kaitseväe kalmistule.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 130/1897; EELK Tallinna Kaarli koguduse surmakanne nr 85/1923; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 54p; ERA, f. 495, n. 7, s. 5858; EVK 1935: 312; Päevaleht 1923, nr 241: 6; Vaba Maa 1923, nr 207: 4; õepoeg Meinhard Missiku andmed (jaan 2001).

TAMSALU (kuni 25. märtsini 1935 TAMLER), August Andrese p, kapral (1919).

VR II/3, nr 1069/14.09.1920 „2 jalaväe polgu kapralile August TAMLER'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 10 aprillil 1919 a. Kimmi talu waldamisel“.

Sündis 9. mail (vkj 27. aprillil) 1893 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Pärsti valla Jämejala talu sulase peres. Abiellus 10. aprillil 1927 Pärsti vallavalitsuses Leeni Aadamiga (1892–1978). Lapsed: Heino-Leonhardt (1927–1976) ja Elga (1928). Õppis Pärsti vallakoolis. Töötas Pärsti Annamõisas kärnerina. Võttis osa Esimesest maailmasõjast, 1917–1918 teenis Viljandis 2. Eesti polgus.

Vabadussõjas 1918. aasta 14. detsembrist 2. jalaväepolgu 12. roodus. Jaanuaris 1919 viidi 8. roodu, kus märtsist

AUGUST TAMSALU
VR II/3

oktoobrini oli rühmaülem. Aprillis 1919 ülendati kapraliks. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Põhja-Viljandimaal, Võru- ja Petserimaal ning Kirde-Lätis. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Autasumaa suurusega 22,57 hektarit eraldati mais 1921 Viljandimaa Pärsti valla Pärsti mõisast. Koht sai nimeks Jaama talu, ehtas elumaja ning kõrvalhooned. Kinnistati tema nimele augustis 1931. Pidas talu. Oli Kaitseliidu Sakalamaa Maleva keskmalevkonna ja VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Pärsti valla perekonnaseisuametniku otsusega 25. märtsil 1935 määrati võõrapärase perekonnanime Tamler asemele eestilik Tamsalu.

Saksa ajal jätkas talupidamist, kuulus Omakaitsesse ning osales sildade valvamisel. Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 25. mail 1945 Jaama talu põllul. 20. oktoobril 1945 mõisteti Tallinnas ENSV SARK-i raudteevägede tribunali otsusega seitsmeks aastaks vangi. Peeti kinni Irkutski oblastis OzjorLagis, kus märtsis 1949 murdis parema reieluu ning oli pool aastat ravil Saraatovi haiglas. Juulis 1952 paigutati invaliididelaagrisse. Vabanes aprillis 1954 ning tuli tagasi kodutallu. Töötas kohalikus kolhoosis Edasi põllutöölisena kuni tal amputeeriti jalg, mis oli saanud vangilaagris vigastada.

August Tamsalu suri 7. oktoobril 1960 Viljandi rajooni Pärsti küla-nõukogu Jaama talus. Maetud Viljandi Pauluse koguduse kalmistule Pärnu maantee ääres.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 128/1893; Viljandi valla per reg 5: 46; Pärsti kn surmaakt nr 36/1960; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 77; ERA, f. 63, n. 18, s. 2358; ERA, f. 680, n. 3, s. 627; ERAF, f. 3N, n. 1, s. 6119; ERAF, f. 3N, n. 1, s. 6120; ERAF, f. 130SM, n. 1, s. 8021; EVK 1935: 308; Piir 1997: 154–155; tütar Elga Taluniku andmed (juuni 1996).

TEEARU, Oswald-Julius Jüri p, nooremallohvitser (1919), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 382/11.06.1920 „9 jalaväe polgu 6 roodu nooremale alamohvitserile Oswald Jüri p TEEARU le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingutes 20 juunil 1919 a. Lemsalu all“.

Sündis 17. (vkj 5.) märtsil 1898 Pärnumaa Saarde kihelkonna Jäärja valla mõisaveski möldri peres. Abiellus 25. märtsil 1923 Saarde kirikus Hilda Jakobsoniga (1898). Lapsed: Helki (1924), Kalle (1926–1944), Neeme (1927), Oti (1937) ja Aado (1938). Õppis Jäärja vallakoolis.

1917–1918 võttis osa Esimesest maailmasõjast 434. jalaväepoligus. Töötas 1918 Jäärja mõisas möldrina. Vabadussõjas 1. aprillist 1919 Pärnu kaitsepataljoni 6. roodus. Mais 1919 ülendati kapraliks. Väeosa ümberformeerimise tõttu 9. jalaväepolguks määrati 1919. aasta mais 6. roodu jaoülemaks. Sama aasta septembris ülendati nooremallohvitseriks. Roodu rühmaülemaks kinnitati märtsis 1920. Võttis osa lahingutest Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu Lätimaal ning Narva rindel. Sai 22. novembril 1919 Aleksandrovskaja küla juures põrutada.

OSVALD-JULIUS TEEARU
VR II/3

Aprillis 1920 viidi teenistusse 1. piirikütipataljoni 1. roodu. Demobiliseeriti septembris 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Oli mõnda aega Jäärjas mölder. Asus koos perega elama Mõisaküla alevisse. Töötas märtsist 1936 remonditöölisena raudteel Mõisaküla, Olustvere ja Laiksaare-Timmkanali jaama piirkonnas. Sealsamas oli ka Saksa ajal.

Elas koos perega naise vanematele kuulunud Kiisa talus Saarde vallas. Oli Kaitseliidu Pärnumaa Maleva ja VRVÜ Pärnu osakonna liige.

Pärast sõda, kevadel 1945 asus elama Viljandimaale Uusna külanõukogu Vanavälja tallu, mille poissmehest omanik Johannes Kangur temale pärandas. Sügisel 1949 sunniti kogu oma varaga põllumajandusliku artelli Täht liikmeks, kus oli põllutöeline, ning viimaks Uusna sovhoosi Raabe sigala katlakütja. Elu lõpul oli Vanavälja talus pensionär.

Osvald-Julius Teearu suri 5. aprillil 1969 Viljandi rajoonis Kolga-Jaani haiglas. Maetud Saarde kalmistule.

Poeg Kalle Teearu hukkus 9. märtsil 1944 Nõukogude lennuväe korraldatud terrorirünnakus Tallinnale.

Naisevend major Villem Jakobson oli Vabaduse Risti kavaler.

EELK Saarde koguduse sünnikanne nr 60/1898; Mõisaküla linna per reg 4: 71; Uusna kn surmaakt nr 11/1969; EAA, f. M-785, n. 2, s. 1528; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 31p; ERA, f. 680, n. 3, s. 170; ERA, f. R-273, n. 2, s. 2436; ERA, f. T-3, n. 21, s. 1541; EVK 1935: 314; pojapoeg Enn Teearu andmed (aprill 2009).

TIMPSON (sünd TIMSON), Hans Jaagu p, nooremallohvitser (1919), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 1004/14.09.1920 „3 jalaväe polgu reamehele Hans TIMPSON´ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 20 weebruaril 1919 a. Riia-Walga raudtee putka Nr 155 juures“.

Sündis 17. (vkj 5.) oktoobril 1893 Pärnumaa Karksi kihelkonna Polli valla Ärikülas talurentniku peres. Peatselt osteti Viljandimaa Vana-Võidu valla Oiu külas Saareotsa talu.

Vabadussõjas 1919. aasta 7. jaanuarist 3. jalaväepolgu 6. roodus.

Hans Timpson suri 4. jaanuaril 1978 Viljandi rajooni Kolga-Jaani külanõukogu Saareotsa talus. Maetud Kolga-Jaani kalmistule. (Vt elulugu VMA 2001: 177–178.)

HANS TIMPSON
VR II/3

TOMINGAS (ka TOOMINGAS), August-Reinhold Märdi p, leitnant (1919).

VR I/3, nr 1492/13.10.1920 „Soomusrongide diiwiis adjutantidile, Leitnant August-Reinhold Martini p. TOMINGAS´ele hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Wabadussõja kestusel oma wäsimata kaastööga sõjawäe asutuste organiseerimise ja korraldamise töös“.

Sündis 12. novembril (vkj 31. oktoobril) 1883 Viljandi linnas nahaparkali peres. Tema isa oli pärit Pärnumaalt Audru vallast. Abiellus 10. mail 1920 Valga Peetri kirikus Elsa-Alice Sikkutiga (1896). Lastetu.

Õppis Viljandi linnakoolis ja 1915 Pihkva lipnikekoolis. Mobiliseeriti Esimese maailmasõja ajal oktoobris 1914 ja määrati teenistusse 23. Olonetsi družiinasse. Mais 1915 ülendati kapraliks. Augustis 1915 läkitati sõjakooli, mille lõpetamise järel novembris 1915 ülendati lipnikuks. Jätkas teenistust družiinas luurekomando ülemana, hiljem 4. ja 2. roodu nooremohvitserina. Veebruarist 1917 oli 1. roodu ajuti-

AUGUST-REINHOLD
TOMINGAS VR I/3

ne ülem ning aprillist majandusülem. Septembris 1917 viidi üle 114. Novodorški jalaväepolgu 2. roodu nooremohvitseriks, detsembrist 2. roodu ülem. Detsembris 1917 ülendati alamleitnandiks. Pälvis teenete eest Stanislavi 3. järgu. Jaanuarist 1918 teenis Viljandis 2. Eesti polgus. Demobiliseeriti veebruaris 1918.

Vabadussõja eel 21. novembril 1918 astus teenistusse 2. jalaväepolku ja määrati 8. roodu nooremohvitseriks. Komandeeriti detsembris 1918 Haapsallu tagavararoodu formeerima. Jaanuaris 1919 nimetati 2. diviisi tagavarapataljoni ajutiseks adjutandiks, veebruaris 1919 pataljoni adjutandiks. Aprillis 1919 viidi üle Soomusrongide divisjoni (alates augustist 1919 diviisi) nooremaks adjutandiks. Novembris 1919 ülendati leitnandiks.

Vabaduse Ristile lisandusid 25 000 marka, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal.

Veebruarist 1921 määrati Soomusrongide brigaadi kortermeisteriks, kuid juba märtsis 1921 nimetati brigaadi adjutandi ajutiseks abiks. Demobiliseeriti detsembris 1921. Elas kuni sügiseni 1923 Petserimaal Irboska vallas. Asus elama Tartusse, kus töötas riigiametnikuna.

August-Reinhold Tomingas suri 2. septembril 1936 Tartus. Maetud Tartu Garnisoni kalmistule.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 325/1883; Tartu linna per reg 44: 80; Tartu Peetri koguduse 2. pihtkonna surmaakt nr 86/1936; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 104; ERA, f. 63, n. 12, s. 1152; ERA, f. 495, n. 7, s. 6092.

TÖLLASEPP, Jaan Tõnise p, reamees (1918).

VR II/3, nr 2633/26.08.1921 „Ratsa polgu reamehele Jaan TÖLLASEPP´ale hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 2 juunil 1919 a. folwark Galbeni juures“.

Sündis 26. (vkj 14.) juunil 1894 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Vana-Võidu valla Kangilaski talus rentniku peres. Abiellus 1928 Sydneys Lisette-Pauline Kauleriga (1891). Poeg Jaan (1931–2005). Õppis Vana-Võidu vallakoolis, Viljandi linnakoolis. Siirdus elama Tallinna, kus oli ametis trükitöölisena.

Vabadussõjas 1. detsembrist 1918 Ratsa-

JAAN TÖLLASEPP
VR II/3

polgu 2. eskadronis. Võttis osa lahinguist Punaarmee vastu Lõunarindel ja Lätimaal. Viidi detsembris 1919 üle Sõjaväe trükikotta, kus teenis nooremladuja ja trükijana. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk.

Astus mais 1920 üleajateenijaks 1. ratsapolgu 2. eskadroni. Juunis 1920 määrati 2. eskadroni varahoidjaks. Demobiliseeriti märtsis 1921.

Töötas taas Tallinnas trükitoölisena. 1928. aastal siirdus Austraaliasse. Ostis Sydney lähistel Riverstone'is maja koos suurema krundiga. Rajas kanafarmi, mida pidas kuni surmani. Oli Sydney Eesti Seltsi ja segakoori liige.

Jaan Tõllasepp suri 22. septembril 1966 Riverstone'is. Maetud Rookwoodi kalmistule, mis asub Sydney läänepoolses eeslinnas Lidcombe'is.

Abikaasa vend kindralmajor Hugo-Eduard Kauler oli samuti Vabaduse Risti kavaler.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 120/1894; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 173; ERA, f. 673, n. 3, s. 329; minia Inge Tõllasepa andmed (nov 2006).

TÕNISSON, Jaan Jaani p, Ajutise Valitsuse liige (1918).

VR III/1, nr 2532/14.12.1920 „Ajutise Valitsuse liikmele Jaan TÕNISSON'ile hinnates kodanlisi teenuseid mis osutanud Ajutise Valitsuse liikmena iseseisva Eesti riigi rajamisel“.

Sündis 22. (vkj 10.) detsembril 1868 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi valla Mursi talu omaniku peres. Abiellus 19. (vkj 6.) aprillil 1910 Tartu Pauluse kirikus Hildegard (ka Hilda) Lõhmusega (1890–1976). Lapsed: Ilmar-Hans (1911–1939), Heldur-Jaan (1912), Hilja-Rut (1916), Lembit-Rein (1918–1934) ja Mari-Ann-Lagle (1922).

Õppis 1878–1881 Viljandi valla Tusti koolis, 1881–1882 Viljandi kihelkonnakoolis, 1882–1883 Viljandi linna algkoolis, 1883–1886 Viljandi kreiskoolis/linnakoolis, 1888 Tallinna kroonugümnaasiumis, 1889–1892 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas. Õigusteaduse kandidaat 1894, Tartu ülikooli õigusteaduse audoktor 1928.

JAAN TÕNISSON,
Jaani p VR III/1

Täiendas teadmisi ühistegevuse alal Austrias ja Saksamaal (1901). Eesti Üliõpilaste Seltsi liige (alates 1890), esimees (1891–1892) ja auvilistlane (1921). Korporatsiooni Fraternitas Viliensis asutajaliige 1890 (võimud ei andnud tegevusluba). Töötas 1893 Postimehe toimetuses. Oli 1894–1896 kohtuameti kandidaat ja kohtu-uurija Venemaal Orjoli ringkonnakohtu juures. Tuli tagasi Eestisse. Ajalehe Postimees omanik 1896–1930, ühtlasi peatoimetaja 1896–1935 (vaheaegadega). Tegutses ka vandeadvokaadina. 1906–1907 kuulus Vene I Riigiduumasse. Seoses Viiburi üleskutsele allakirjutamisega peeti 1908. aastal kolm kuud vangis. 1898–1918 oli Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi, 1908–1917 Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi, 1915–1917 Põhja-Balti Komitee ja 1905–1917 Eesti Rahvameelse Eduerakonna esimees. 1902 Tartu Eesti Laenu ja Hoiu Ühisuse asutajaliige ning 1909–1920 Eesti Kirjanduse Seltsi eestseisuse liige ja 1929 auliige.

Osales aktiivselt poliitilises elus, olles 1917–1919 Tartumaa esindajana Eesti Ajutise Maanõukogu liige. 1917–1919 Eesti Demokraatliku Erakonna esimees. Enamlased vangistasid ta detsembris 1917 Tartus ning teda peeti lühiajaliselt kinni Tallinnas. Detsembrist 1917 kuni novembrini 1918 Eesti saadik ja välisdelegatsiooni juht Stockholmis ja Kopenhaagenis.

Vabadussõja ajal novembrist 1918 maini 1919 Ajutise Valitsuse portfellita minister ning jaanuarist märtsini 1919 Eesti delegatsiooni liige Pariisi rahukonverentsil. Juunist novembrini 1919 Otto Strandmani valitsuses välisministri kohusetäitja. Novembrist 1919 juulini 1920 ja juulist oktoobrini 1920 Vabariigi Valitsuse peaminister ning aprillist 1919 detsembrini 1920 ühtlasi Asutava Kogu liige.

Pärast Vabadussõda 1920–1934 kuulus I–V Riigikogu koosseisu ning oli 1938–1940 VI Riigikogu Riigivolikogu liige, sealhulgas 1923–1925 ja 1932–1933 Riigikogu esimees. Taas Vabariigi Valitsuse juht riigivanemana detsembrist 1927 detsembrini 1928 ja maist oktoobrini 1933. Välisminister Konstantin Pätsi valitsuses veebruarist 1931 veebruarini 1932 ja Jaan Teemanti valitsuses veebruarist juulini 1932. Juhtis 1919–1932 esimehena Eesti Rahvaerakonda ja 1932–1935 Rahvuslikku Keskerakonda. Valiti 1922 Vanemuise Seltsi, 1928 Tartu Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu, 1930 Eesti Ajakirjanikkude Liidu ja 1931 Eesti Karskusliidu auliikmeks. Oli 1932–1940 Eesti-Suurbritannia Ühingu ja 1933–1940 Eesti-Rootsi Ühingu esimees.

Pärast 1934. aasta 12. märtsi pööret üks opositsiooni juhte. Oli 1935–1939 Tartu ülikooli ühistegevuse professor. Tartu linna aukodanikuks valiti 1939. Oli eesti rahvusluse üks tähtsamaid ideologe, kes

õhutas eestlust ja võitles nii venestamise kui saksastamise vastu. Pälvis teenete eest Eesti Punase Risti mälestusmärgi I järgu I astme (1928), Kotkaristi I klassi (1930), Valgetähe I klassi (1938) ja Soome Valge Roosi suurristi (1925).

Avaldas ajakirjanduses, eelkõige Postimehes, arvukalt kirjutisi. Tema sulest pärinevad ka teosed „Ühistegevuse alalt“ (Tartu, 1935) ja „Ühistegevuse üldkursus“ I ja II (Tartu, 1936) ning toimetatuna „Kodaniku käsiraamat“ I (Tartu, 1911).

Nõukogude repressiivorganid arreteerisid ta 12. detsembril 1940 Tartus oma kodus. Peeti kinni Tartu ja Tallinna vanglas.

Jaani p Tõnissoni surmaaeg ja -koht on teadmata. Tõenäoliselt lasti maha 3. juulil 1941 Tallinnas ja maeti ühishauda Scheeli krundi- le Pirital. Võimalik, et tema põrm sängitati Saksa ajal punase terrori tundmatu ohvrina ümber Tallinna Liiva kalmistule.

Läbi aegade on Jaan Tõnissoni kohta ilmunud hulk raamatuid ja arvukalt artikleid. Olgu mainitud mõned teosed: H. Kruusi „Jaan Tõnisson Eesti kodanluse juhina“ (Tartu, 1921), A. Kruusbergi „Aadu Grenzsteini võitlus Jaan Tõnissoniga“ (Tartu, 1921), koguteos „Jaan Tõnisson. Tagasisivaateid ja mälestusi tema 60. sünnipäevaks“ (Tartu, 1928), koguteos „Jaan Tõnisson töös ja võitluses. Koguteos tema seitsmekümnenda sünnipäeva puhul“ (Tartu, 1938), J. Roosi „Jaan Tõnisson. Eesti rahvusliku iseteadvuse selgroog“ (Tallinn, 1940); M. Raua „Kaks suurt: Jaan Tõnisson, Konstantin Päts ja nende ajastu“ (Toronto, 1953), koguteos „Jaan Tõnisson. Koguteos tema üheksakümnenda sünnipäeva tähistamiseks“ (Stockholm, 1960), mälestusteos „Jaan Tõnisson“ (New York, 1965), kogumik „Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917–1920. Dokumente ja materjale“ (Tallinn, 1993).

Sünnikodu seinal Viiratsi valla Mursi talus avati 22. detsembril 1988 mälestustahvel. Ka tema hilisem elukoht Tartus Anna Haava tänavas jäädvustati 18. detsembril 1988 tahvliga. Tartus Gildi tänavas ajalehe Postimees toimetuse ees avati 31. mail 2001 talle mälestussammas. Tema nimi on 22. juunil 2006 Tori kirikus pühitsetud Teise maailmasõja ohvritena hukkunud Vabaduse Risti kavaleridele pühendatud mälestus- tahvilil. Tallinnas tegutseb 1991. aastast Jaan Tõnissoni Instituut.

Onupoeg kapten Jaan Tõnisson oli kahe Vabaduse Risti kavaler.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 368/1868; Tartu linna per reg 66: 813; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 164; EBL 1929: 537–542; EAT 1932: 356–357; EVK 1935: 12; EBLTK 1940: 346–348; EE XIV 2000: 558; VSMM I 2002: 293; VSMM II 2005: 128,129; EVTBL 2006: 122; Sakala 1944, nr 6: 2; Sakala 1988, nr 151: 1; Postimees 1993, nr 266: 5; Luup 1997, nr 16: 51–53.

TÕNISSON, Jaan Johani p, kapten (1919).

VR II/3, nr 638/21.02.1920 „1 suurtükiväe polgu 2 patarei ülemale, alamkapten Jaan Juhani p. Tõnisson'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 7 jaanuaril 1919 a. Palu küla juures“.

VR I/3, nr 2999/18.02.1925 „hinnates sõjalisi teeneid, mis endine 1. Suurtükiväepolgu Väljapatarei Nr. 2 ülem alamkapten Jaan Tõnisson Eesti Vabariigi vastu ülesnäidanud Pulkovo-Sala-Sala poolmõisa rajooni kaitsel novembris ja detsembris 1919“.

Sündis 24. (vkj 12.) oktoobril 1889 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi valla Villema talu omaniku peres. Vabadussõjas alates 29. novembrist 1918, teenis 1. suurtükiväepolgu 2. patarei, hiljem Väljapatarei nr 2 ülemana.

Jaan Johani p Tõnisson suri 8. juunil 1927 Rakveres. Maeti Rakvere linna surnuaiale, kust 1932 sängitati ümber Rakvere garnisoni kalmistule.

Onupoeg, riigivanem Jaan Tõnisson oli samuti Vabaduse Risti kavalier. (Vt elulugu VMA 2003: 154–155.)

JAAN TÕNISSON,
Johani p VR I/3, II/3

TÕNISON (ka TÕNTSON), Hans Hansu p, nooremallohvitser (1919).

VR II/3, nr 35/21.02.1920 „1 Ratsa polgu nooremale alamohwitserile Hans Hansu p TÕNTSON'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus luurekäigul 28. webruaril 1919 a. kolmekesi waenlase peale tormates. Post põgenes, täiesti korras kuulipildujat ja püssa maha jättes“.

Sündis 15. (vkj 3.) aprillil 1887 Viljandimaa Paistu kihelkonna Heimtali vallas. Õppis Viiratsi vallakoolis. Töötas 1918 Viiratsi mõisas kärnerina. Vabadussõjas 1918. aasta 23. detsembrist 1. ratsapolgu 2. eskadronis.

HANS TÕNISON
VR II/3

Hans Tõnison langes 3. juunil 1919 Lätimaal Laudona alevi juures.

Maetud Vabadussõjas langenute Viljandi ühiskalmistule. (Vt elulugu VMA 2000: 222–223.)

UNT, Johan Jaagu p, polkovnik (1917), kindralmajor (1922).

VR I/2, nr 15/11.03.1920 „Sõjaväe Ringkonna Ülemale Polkovnik Johann Jaagu p UNT'ile hinnates sõjalisi teenuseid, mis ülesnäitanud Vabadussõja kestusel oma väsimata kaastööga sõjaväe organiseerimise ja korraldamise töös“.

VR III/2, nr 2812/16.12.1924 „Kindralmajor Johann UNT'ile hinnates kodanlisi teenuseid, mis ülesnäidanud 1. detsembri 1924 a. kommunistide lööksalga pealetungi tagasitõrjumisel“.

LKO 2. järk, nr 25/11.12.1924.

Sündis 24. (vkj 12.) märtsil 1876 Viljandimaa Tarvastu kihelkonna Tarvastu valla Tiukre talu omaniku peres. Vabadussõjas 1918. aasta 21. novembrist 2. jalaväepolgu ülemana. Jaanuarist 1919 oli 1. diviisi brigaadiülem, aprillist 1919 ühtlasi diviisiülem abi ja Viru rinde kindlustustööde üldjuht, alates oktoobrist 1919 Eesti Kaitse Liidu ülem.

Autasumaa suurusena 53,53 hektarit eraldati mais 1922 Viljandimaa Päre valla Päre mõisast. Koht, millel asus mõisahäärber koos kõrvalhoonetega, sai nimeks Mäeotsa talu. Kinnistati tema nimele juulis 1929. Pärast kindrali surma müüs abikaasa veebruaris 1937 talu Rahetsema kamajahuvabriku omaniku Johan Pihlaku pojale.

Johan Unt suri 7. aprillil 1930 Tallinna Kaitseväe Keskaiglas atentaadi tagajärjel. Maeti Tallinna Kaitseväe kalmistule Mälestusehise ette, kust 1932 sängitati ümber sama kalmistu Vabadussõja juhtide hauaplatsile. (Vt elulugu VMA 1999: 135–137.)

VARE, Jaan Aadu (Ado) p, nooremallohvitser (1919), nooremseersant (1940).

VR II/3, nr 1398/8.10.1920 „Scouts polgu kapralile Jaan VARE'le hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 21 jaanuaril 1919 a. Piksare jaama waldamisel“.

Sündis 17. (vkj 5.) veebruaril 1897 Viljandimaa Kolga-Jaani kihel-

JOHAN UNT
VR I/2, III/2

konna Vana-Võidu valla Oiu külas tööli-
se peres. Õppis vallakoolis ja Kolga-Jaani
kihelkonnakoolis. Abiellus 28. augustil 1924
Viljandi Pauluse koguduses Marie Rebasega
(1897–1972). Lapsed: Silvi (1929–1929),
Eldor (1932) ja Jaan (1938–1939). Esimese
maailmasõja ajal teenis Venemaal semstvo
laatsaretis. Vabadussõjas 3. jaanuarist 1919
Scouts väeosa A *company* vabatahtlikuna.
Mais 1919 määrati ratsaluure komandos-
se, kus teenis jaoulemanana. Oli juunis 1919
Väljakohtu all käsu täitmatajätmise töt-
tu, kuid mõisteti õigeks. Detsembris 1919
ülendati nooremallohvitseriks. Võttis osa
lahingutest Viljandi-, Pärnu- ja Võrumaal,
Põhja-Lätis ning Narva rindel Punaarmee
vastu. Demobiliseeriti augustis 1920. Senine
aukraad nimetati juunis 1940 nooremseersandiks.

JAAN VARE
VR II/3

Vabaduse Ristile lisandusid 12 000 marka, tasuta maa normaaltal-
lu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk ja Läti iseseisvuse 10. aasta-
päeva mälestusmedal. Autasumaa suurusena 15,25 hektarit eraldati
mais 1921 Viljandimaa Vana-Võidu valla Vana-Võidu mõisast. Koht sai
nimeks Halliku (hiljem Alliku) talu, ehitas elumaja ning kõrvalhooned.
Kinnistati tema nimele augustis 1930. Oli VRVÜ Viljandi osakonna lii-
ge, jaanuarist 1944 revisjonikomisjoni liige. Pidas talu kuni sundkorras
kolhoosi minekuni 1949. aastal. Töötas Kevade kolhoosis põllutöölise-
na.

Jaan Vare suri 30. detsembril 1961 Viljandi rajooni Uusna küla-
nõukogus Alliku talus. Maetud Viljandi Pauluse koguduse kalmistule
Pärnu maantee ääres.

EELK Kolga-Jaani koguduse sünnikanne nr 17/1897; Viljandi valla per reg
11: 249; Uusna kn surmaakt nr 1/1962; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 98; ERA, f. 63,
n. 18, s. 4803; ERA, f. 680, n. 3, s. 663; EVK 1935: 342; sugulase Jüri Valtini
andmed (aug 1995).

VASAR, Hans Jüri p, reamees (1918).

VR II/3, nr 600/24.08.1920 „Scouts polgu reamehele Hans
VASAR'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 4 jaanuaril
1919 a. Karksi mõisas“.

Sündis 19. (vkj7.) juunil 1885 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Uusna valla Vasara talu omaniku peres. Vallaline. Õppis Uusna valla Anni koolis, Viljandi kihelkonnakoolis ja Viljandi linnakoolis. Pidas Vasara talu. Vabadussõjas 1918. aasta 15. detsembrist 6. jalaväepolgu 2. pataljoni 6. roodus. Astus vabatahtlikult 28. detsembril 1918 formeeritavasse *Scouts* väeossa. Siirdus koos esimeste skautidega 3. jaanuaril 1919 Öisu mõisa all rindele. Võttis osa lahingutest Karksi ja Taagepera mõisa ning Helme kiriku juures. Sai 10. jaanuaril 1919 Helme kiriku juures kõhust haavata.

HANS VASAR
VR II/3

Hans Vasar suri 13. jaanuaril 1919 Viljandi haiglas. Ekslikult on tema surmakohaks peetud Helmet. Maetud Viljandi Vanale kalmistule.

Postuumselt määratud Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka ja Vabadussõja Mälestusmärk. Need anti isale.

Õemees oli kirjanik Peet Vallak.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 195/1885; EELK Viljandi Pauluse koguduse surmakanne nr 15/1919; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 45p; ERA, f. 497, n. 2, s. 648, l. 706; ERA, f. 680, n. 3, s. 576; Sakala 1919, nr 4: 4; õepoja Julius-Valdor Vasara andmed (apr 1999).

VELDEMANN, Jaan Jakobi p, reamees (1918).

VR II/3, nr 1239/15.09.1920 „6 jalaväe polgu reamehele Jaan WELDEMANN'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 27 aprillil 1919 a. Härgmäe jaama juures Tomani talus“.

Sündis 21. (vkj9.) juulil 1887 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Viljandi valla Vaaba talu sulase peres. Abiellus 5. juunil 1922 Tarvastu kirikus Ella Simmiga (1897–1936). Lapsed: tütred Leida-Johanna (1922) ja Silvia (1925–1926) ning poeg (1936–1936). Teist korda abiellus 6. septembril 1936 Viljandi Pauluse kirikus Helene-Marie

JAAN VELDEMANN
VR II/3

Antoniga (sünd Drevsen) (1893–1978). Õppis vallakoolis. Tegutses Viljandis kaupmehena.

Esimese maailmasõja ajal 1916–1917 teenis 4. Kaukaasia jalaväepolgu. Võttis osa lahingutest Riia rindel. Vabadussõjas 1918. aasta 14. detsembrist 6. jalaväepolgu 2. pataljoni 6. roodus. Osales lahingutes Punaarmee ja *Landeswehr*'i vastu Lõuna-Eestis, Põhja-Lätimaal ning Pihkva rindel. Sai 24. augustil 1919 Pihkva all Moglino lähistel kaelast raskelt haavata. Kaotas 40 protsenti töövõimest ja tunnistati Vabadussõja invaliidiks. Demobiliseeriti aprillis 1920.

Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses, Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga ja Läti iseseisvuse 10. aastapäeva mälestusmedal. Autasumaa suurusega 22 hektarit eraldati mais 1933 Viljandimaa Viljandi valla Tusti mõisast. Koht sai nimeks Saariste talu ning see anti talle kui Vabadussõja invaliidile. Kinnistati tema nimele detsembris 1935.

Tegutses ärimehena, pidas Viljandis Tartu tänaval rauapoodi, hiljem laiendas haaret ning äri kandis nime Majatarvete-, Klaas- ja Kivinõudekauplus J. Veldemann. Ühtlasi pidas Saariste talu. Oli VRVÜ Viljandi osakonna liige.

Äri pankrotistus sügisel 1939, ühtlasi müüdi veebruaris 1940 oksjonil Saariste talu. Elas Viljandis Kantrekülas ning tegi juhutöid. Majanduslik häving päästis tõenäoliselt Nõukogude repressioonidest.

Jaani Veldemann suri 17. mail 1951 Viljandis. Maetud Viljandi Vanale kalmistule.

Tema haul avas Viljandimaa Muinsuskaitse Ühendus augustis 1997 mälestuskivi.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 179/1887; Viljandi linna per reg 12: 251; Viljandi maakonna surmaakt nr 123/951; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 87p; ERA, f. 63, n. 18, s. 5132; ERA, f. 3653, n. 10, s. 5665; EVK 1935: 346; 6. JP 1938: 249–250; Sakala 1997, nr 167: 5; tütar Leida-Johanna Müüri andmed (mai 1993).

VINKLER, Johannes Jaani p, kapral (1919).

VR II/3, nr 1397/8.10.1920 „Scouts polgu kapralile Johannes VINKLER'ile hinnates wahwust, mis ülesnäitanud lahingus 21 jaanuaril 1919 a. Piksare jaama waldamisel“.

Sündis 21. (vkj 9.) oktoobril 1899 Viljandimaa Viljandi kihelkonna Pärsti valla Jutu talus töölise peres. Perekond oli varem ja ka hiljem seotud Uue-Võidu vallaga. Vallaline. Õppis Uue-Võidu vallakoolis,

Viljandi linna kõrgemas algkoolis ning sooritas Miitavi (Jelgava) reaalkooli juures 2. järgu vabatahtliku eksami.

Vabadussõjas 3. jaanuarist 1919 kui *Scouts* väeosa A *company* vabatahtlik. Jaanuaris 1919 ülendati kapraliks. Novembris 1919 määrati A *company* kirjutajaks. Detsembrist 1919 *Scouts* polgu 1. roodu nooremkirjutaja.

Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Põhja-Lätis ja Võrumaal ning Pihkva ja Narva rindel. 18. jaanuaril 1919 sai Ruhja alevi juures ning 24. mail 1919 Irboska lähistel haavata.

Haigestus jaanuaris 1920 tüüfusse ning paigutati ravimisele I diviisi Külgehakkavate Haiguste Vastu Võitleva Lendsalga haiglasse Vaivaras. Paranes ja tuli märtsi algul 1920 koju, kuid haigestus uuesti.

Johannes Vinkler suri 13. märtsil 1920 Viljandi sõjaväehaiglas tüüfusse. Maetud Viljandi Vabadussõjas langenute ühiskalmistule.

Tema nimi on Uue-Võidu valla Vabadussõjas langenute mälestustahvlil (avatud 1928, peideti 1940, taasavatud 1990).

Postuumselt omistatud Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulindiga. Need anti isale.

Autasumaa suurusega 27,19 hektarit eraldati mais 1920 Viljandimaa Uue-Võidu valla Uue-Võidu mõisast. Koht sai nimeks Viksioja talu. Mõisa ajast olid krundil rehega elumaja ja ait. Viksioja talu kinnistati tema isa Jaan Vinkleri nimele augustis 1937.

EELK Viljandi Pauluse koguduse sünnikanne nr 290a/1899; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 98; ERA, f. 63, n. 18, s. 4147; ERA, f. 497, n. 2, s. 461, l. 580; ERA, f. 660, n. 1, s. 1936, l. 128p; ERA, f. 680, n. 3, s. 692; ERA, f. 2124, n. 3, s. 1706; EVK 1935: 352; VSMM I 2002: 189; Sakala 1920, nr 31: 4; voldik „Uue-Võidu valla Eesti Vabadussõjas langenute mälestustahvli taasavamine 20. oktoobril 1990 Saarepeedi vallamajas“; õepoeg Veljo Sarapuu andmed (märts 1995).

ÕUNAPUU, Anton Hansu p, reamees (1918).

VR II/3, nr 1904/1.09.1920 „Lahingus 2 aprillil 1919 a. Suure-Beresnjuki küla all langenud Kalewlaste Malewa reamehele Anton ÕUNAPUU'le wahwuse eest“.

JOHANNES VINKLER
VR II/3

Sündis 7. novembril (vkj 26. oktoobril) 1887 Pärnumaa Vändra kihelkonna Vana-Vändra valla Aluste küla Liivoja talu omaniku peres. Abiellus 16. juunil 1918 Pärnu Eliisabeti kirikus Elly Meyeriga (1892). Lastetu.

Õppis 1897–1901 Vaki vallakoolis, 1901–1903 Vändra kihelkonnakoolis ja 1910–1913 Helsingi ülikooli võimlemisinstituudis. Töötas vallakirjutaja abina Koongas ja Veltsas. Siirdus Tallinna, kus töötas krediidiühisuses ning täiendas oma teadmisi õhtukursustel. Spordiseltsi Kalev liige. Avaldas raamatu „Uued Soome-Rootsi laulumängud“ (Viljandi, 1908). Võitis 1908 Keila–Tallinna jooksu. Siirdus Kalevi spordiseltsi toel õppima Helsingisse. Töötas 1913–1918 Tallinna koolides võimlemisõpetajana ning tegutses spordijuhina. Algatas Tallinna kooliõpilaste hulgas skautliku liikumise. Moodustas kevadel 1917 õpilastest miilitsaüksuse, tagamaks korrakaitset linnas. Valiti Tallinna linna 5. jaoskonna miilitsakomissariks. Osales koos koolipoistega veebruaris 1918 enamlaste Tallinnast väljaajamisel. Saksa okupatsiooni ajal samal suvel organiseeris kooliõpilastest omakaitset, novembris 1918 aga Eesti Kaitse Liitu.

ANTON ÕUNAPUU
VR II/3

Vabadussõjas vabatahtlikult 20. detsembrist 1918 Kalevlaste Malevas, kus oli tehnilise roodu pealik. Ühtlasi ajalehe Vaba Maa kirjasaatja. Võttis osa lahingutest Punaarmee vastu Viru rindel ja Pihkva rindel. Sai 16. jaanuaril 1919 Virumaal Järve küla juures haavata.

Anton Õunapuu langes 2. aprillil 1919 Petserimaal Suur-Bereznjuki (ka Pitalova) küla juures. Maetud Vändra kalmistule.

Postuumselt antud Vabaduse Ristile lisandusid 10 000 marka, tasuta maa normaaltalu suuruses ja Vabadussõja Mälestusmärk haavatulin-diga. Anti abikaasale.

Autasumaa suurusega 27,05 hektarit eraldati mais 1930 Viljandimaa Uusna valla Uusna mõisast. Koht sai nimeks Veskimäe talu. Abikaasa Elly Õunapuu müüs selle 1931 ära.

Anton Õunapuu langemise kohal avati 26. mail 1940 mälestussam-mas (kommunistid purustasid selle samal aastal).

Sünnikohas Aluste külas Liivoja talu asemel avati 7. novembril 1989 Anton Õunapuule mälestuskivi.

1920 ilmus Tallinna Õpetajate Seltsi väljaandel brošüür „In perpetuam rei memoriam Anton Õunapuu“ ja 2005 Leho Männiksoo koostatuna raamat „Anton Õunapuu ja meie: Eesti skautluse rajaja“.

EELK Väendra koguduse sünnikanne nr 178/1887; EELK Pärnu Elisabeti koguduse abielukanne nr 30/1918; EELK Tallinna Jaani koguduse 3. pihtkonna surmakanne nr 59/1919; EELK Väendra koguduse surmakanne nr 51/1919; EAA, f. 2111, n. 1, s. 13187; ERA, f. 31, n. 5, s. 1826, l. 129p; ERA, f. 63, n. 18, s. 4259; ERA, f. 504, n. 1, s. 170, l. 133; ERA, f. 673, n. 3, s. 155; EVK 1935: 354; EBLTK 1940: 382; EKBL 1998: 282; EE XIV 2000: 627; ESBL 2001: 787; VSMM I 2002: 260–261, 269; Holsting 2004: 143; Eesti Skaut 1939, nr 3: 51–55; Päevaleht 1940, nr 139: 6; Nädal Pildis 1940, nr 11/12: 283, 321.

OLULISEMAD ALLIKAD JA KIRJANDUS

EAÕK = Eesti Apostlik Õigeusu Kirik

EELK = Eesti Evangeelne Luterlik Kirik

EAA = Rahvusarhiivi Ajalooarhiivi osakond

ERA = Rahvusarhiivi Riigiarhiivi osakond

ERAF = Rahvusarhiivi Eraarhiivi osakond

Album Vironorum 1975. Toronto.

Auraamat 2007 = Auraamat Eesti Vabariigi kaadriohvitseridele. Koostanud Jaak Pihlau. Tallinn.

EABL 1998 = Eesti aianduse biograafiline leksikon. Tallinn.

EAT 1932 = Eesti avalikud tegelased. Tartu.

EBL 1929 = Eesti biograafiline leksikon. Tartu.

EBLTK 1940 = Eesti biograafilise leksikoni täiendusköide. Tartu-Tallinn.

EETK 1940 = Eesti Entsüklopeedia täiendusköide. Tartu.

EE X 1998 = Eesti Entsüklopeedia. X köide. Tallinn.

EE XIV 2000 = Eesti Entsüklopeedia XIV köide. Tallinn.

EKBL 1998 = Eesti kooli biograafiline leksikon. Tallinn.

EOS I 1998 = Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased. I osa. Tallinn.

EMT 1938 = Eesti majandustegelased. Tallinn.

ERAKT 1939 = Eesti riigi-, avaliku- ja kultuurielu tegelased 1918–1938. I Tallinn.

ESBL 2001 = Eesti spordi biograafiline leksikon. Tallinn.

ET 2001 = Eesti tänab 1919–2001. Tallinn.

- EVK 1935** = Eesti Vabadusristi kavalerid. Tallinn.
- EVRKR 2004** = Eesti Vabaduse Risti kavalerid. Register. Viljandi.
- EVTBL 2006** = Eesti välisteenistuse biograafiline leksikon. Tallinn.
- Holsting, J. 2004.** Tuntud nimesid Vändra minevikust. Vändra.
- 3. JR 1926** = Tulnola, H. 3. Jalaväe rügemendiga Vabadussõjas 1918–1920. Tallinn.
- 6. JP 1938** = Maide, J., Valdin, E. 6. Jalaväepolk Vabadussõjas 1918–1920. Tallinn.
- Merila-Lattik, H. 2000.** Eesti arstid 1940–1960. Tallinn.
- Piir, E. 1995.** Sakalamaa ei unusta. Viljandi kihelkond. Viljandi.
- RT 1922–1934** = Riigi Teataja. Tallinn.
- SK 2006** = Sakala Kalender 2007. Viljandi.
- SPV 1939** = Mälestusi ja jutustusi Sakala partisanest Vabadussõjas 1918–1920. Koostanud Peeter Kangro, kapten. Tallinn.
- TÕS 1929** = Tartu Õpetajate Seminar 1828–1928, Tartu.
- Uluots, Ü. 1999.** Nad täitsid käsku. Eesti ohvitseride saatus. Tallinn.
- Uuet, L. 2002.** Eesti haldusjaotus 20. sajandil. Tallinn.
- VET 1939** = Välis-Eesti tegelased. Tallinn.
- VSMM I 2002** = Vabadussõja mälestusmärgid I. Keila.
- VS MM II 2005** = Vabadussõja mälestusmärgid II. Keila.
- VMA 1998** = Pihlak, J. 1999. Kõpu kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 1999** = Pihlak, J. 2000. Tarvastu kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2000** = Pihlak, J. 2001. Paistu kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2001** = Pihlak, J. 2002. Karksi kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2002** = Pihlak, J. 2003. Kolga-Jaani kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2003** = Pihlak, J. 2004. Suure-Jaani kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2004** = Pihlak, J. 2005. Halliste kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2005** = Pihlak, J. 2006. Pilstvere kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2006** = Pihlak, J. 2007. Põltsamaa kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- VMA 2007** = Pihlak, J. 2008. Helme kihelkond ja Vabaduse Risti vennad.
- Õun, M. 2001.** Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid. Tallinn.

VILJANDI PARISH AND THE HOLDERS OF THE CROSS OF FREEDOM

Jaak Pihlak

This article continues the series of the holders of the Cross of Freedom connected with Viljandi County. In ten previous yearbooks the cross brethren from Kõpu, Tarvastu, Paistu, Karksi, Kolga-Jaani, Suure-Jaani, Halliste, Pilstvere, Põltsamaa and Helme parishes were dealt with. This article provides an overview of the holders of the cross from Helme parish. The article also includes a brief introduction of the administrative history of the area in the 19th and 20th centuries.

It should be explained that the Cross of Freedom was awarded to 3132 persons, mainly for their merits in the Estonian War of Independence in 1918–1920. Among them 2076 were citizens of Estonia and 1056 were foreigners.

More than 300 holders had some connections with Viljandi County during their lifetime. Of them, 74 had considerable contacts with Viljandi parish.

In Viljandi Pauluse (St. Paul's) Church 46 holders of the cross were baptised: Johannes-Alexander Anni, A. Irv, J. Jaakson, Otto Jaanso, Mart Johanson, Gustav Jonson, Georg-Bernhard Järvekülg, Johan Jüris, A. Kaigas, Martin-Alexander Kepmann, Oskar Kikas, Aleksander Klettenberg, August Koern, Tõnis Koern, August Kurik, Jaan Kutsar, Johan Kärmas, J. Laidoner, August Laurson, Jaan Leisner, Arnold Lillak, Jaan Lugus, Aleksander Maiste, Eduard Marguste, Jaan Milistfer, Villem Männik, Jaan Märtsen, Otto Nurmberg, Karl-Voldemar Ormesson, Oskar Parvet, Eduard-Ferdinand Pihlak, Anton Pori, Alfred-Alexander Pöder, Hans Raudsepp, Jaan Jaan's son Raudsepp, Jaan Tõnis' son Raudsepp, Tõnis Rotberg, Hans Tammist, August Tamsalu, August-Reinhold Tomingas, Jaan Tõllasepp, Jaan Jaan's son Tõnisson, Jaan Johan's son Tõnisson, Hans Vasar, J. Veldemann and J. Vinkler. The birth of Nikolai Animägi was registered in the church register of Viljandi Jaani (St. John's) Church. He later lived in Viljandi parish.

Johan Pöld and Jüri Takel received the holy sacrament in Viljandi Orthodox Church and Aleksander Pajur in Tännassilma Church. A. Irv also later joined the Viljandi congregation.

The others were born in different places in Estonia. In Helme Church in Viljandi County Jaan Soots was baptised, Karl Hunt in Kõpu, Jaak Kitsing and Jaan Vare in Kolga-Jaani, Anna-Marie Kukk, Mihkel Kukk, Peeter Laane, Ants Matsalo and Hans Tõnson in Paistu, Tõnu Luik in Pilstvere, J. Paap in Suure-Jaani and Johan Unt in Tarvastu. In Pärnu County, the birth of Otto Laarmann was registered in Halliste church register, Hans Aarna and Hans Timpson in Karksi, Hendrik Riidolin and Osvald-Julius Teearu in Saarde, Heinrich Luberg in Tori and Anton Õunapuu in Vändra church register. Jaan Alupere was born in Ambla parish in Järva County. Jaan Hussar was baptised in Rõuge Church in Võru County. J. Schmidt was born in Palamuse parish

in Tartu County. The birth of Jüri Hellat and Aleksander-Voldemar Pulk was registered in Tartu Peetri (St.Peter's) Church.

Many studied only in local, parish or town schools. But others also acquired professional education and some graduated from the university or a higher military school. It is worth mentioning that J. Laidoner and J. Soots graduated from Nikolai Military Academy before the First World War already and T. Rotberg and E.-F. Pihlak graduated from the Commissariat and the Military Medicine Academy, respectively, in St. Petersburg.

The rank of an officer was achieved by 32 holders of the cross and 1 doctor. Among them, J. Laidoner was promoted to the rank of General. The rank of Major General was awarded to A.-V. Pulk, T. Rotberg, J. Soots, J. Unt and G. Jonson. The latter was promoted to the rank of Lieutenant General of the Soviet Army in 1940. In addition, there were several senior officers.

Among the best-known holders of the decoration connected with Viljandi parish, we should primarily mention J. Laidoner, the Commander in Chief in the War of Independence; Jaan Jaan's son Tõnisson, the Head of the State on several occasions and a national figure; J. Soots, Chief of Staff of the Commander in Chief, later Minister of War and Mayor of Tallinn. But also A.-M. Kukk, one of the two Estonian women who have been awarded the Cross of Freedom.

The majority of the awardees of the Cross of Freedom served in infantry units. A considerable number served in the headquarters, on armoured trains, in the artillery and cavalry units and in the navy. In addition, there were two government members.

The youngest was the female hero A.-M. Kukk, aka Peeter Ronk, who went to war at the age of 17.

Most of the awarded orders were the Crosses of Freedom for personal bravery. 19 men received the order for military merits; the highest-rank decoration was awarded to J. Laidoner and J. Soots. Four Crosses of Freedom were awarded for civil merits, with the highest-rank order given to J. Jaakson, J. Laidoner and Jaan Jaan's son Tõnisson.

The decoration was awarded posthumously to 11 heroes: A. Irv, A. Kaigas, M.-A. Kepmann, A. Lillak, J. Paap, J. Põld, H. Riidolin, H. Tõnson, H. Vasar, J. Vinkler and A. Õunapuu.

It is worth pointing out that two men, A. Irv and J. Schmidt, received three Crosses of Freedom and five men were awarded with two orders.

Latvians acknowledged the merits of four officers in protecting the independence of Latvia with their Lāčplēsis order. J. Laidoner was awarded all the three ranks of this decoration.

Already during the First World War A. Irv, G. Jonson and J. Laidoner received the highest military acknowledgement of Czarist Russia – the Sword of St. George.

But in addition to the Cross of Freedom, the men also received monetary

awards and several of them were granted freeholds free of charge and an option to study free of charge up to the end of their university studies.

The fate of the cross brethren was very different. Eleven men perished in the War of Independence. Five cross brethren died in exile. Eighteen men perished as a result of Soviet repressions, many died during the period of independence. In the period of the Soviet occupation 23 men died in Estonia.

In the cemeteries of Viljandi 28 holders of the cross were buried. The graves of most of the other brethren of the cross are known in Estonia and abroad. The victims of the Soviet repressions rest in unknown graves in unknown places.

Today there are no physical contacts with any of the holders of this decoration, because the last of them died in October 2000. But the role of the holders of the Cross of Freedom in the history of the birth of Estonia's independence is significant and worth recording.